

dCIDOB 103.

L'Equador, de la inestabilitat crònica a la confiança?

Introducció.

L'Equador, de la inestabilitat crònica a la confiança

El passat 30 de setembre de 2007 el poble equatorià va referendar el suport electoral a Rafael Correa per a la formació d'una Assemblea Constituent que ha de reformar la Constitució de 1998. Els 80 assembleïstes obtinguts per les forces afins al president de la República (dels 130 possibles) li permeten continuar liderant les polítiques de reforma nacional. L'ampli suport aconseguit consolida encara més la seva figura al capdavant del país després de les victòries electorals precedents. Però la tasca de Correa no és senzilla. Enarborant la bandera de la lluita contra la corrupció amb el crit de campanya del *Dale, Correa!*, el president equatorià vol capgirar el futur d'un país que, fins al moment, no ho ha tingut gens fàcil. Els canvis constants, sovint poc democràtics, de governs inestables i clientelars, no han permès incorporar les reformes necessàries per a la població. En l'àmbit econòmic, factors naturals com El Niño, i d'altres com la devaluació del petroli, la inestabilitat financera internacional o l'evolució mundial dels preus de determinats productes van provocar la crisi financera de finals dels noranta que es va accentuar amb la crisi del deute extern. Tot plegat va derivar en el col·lapse del sistema bancari a tombant de segle i l'enfonsament de les economies domèstiques de milers d'equatorians. El pas cap a la utilització del dòlar com a moneda nacional va suposar tocar fons. Centenars de milers d'equatorians van deixar el seu país i van emigrar cap a Espanya, Itàlia i Estats Units per tal de refer les seves vides, fet que va oferir a l'Equador un escenari paradoxal: la seva sortida havia alleugerit l'atur i les seves remeses suposaven un guany per al país, però amb ells havia marxat una mà d'obra qualificada que deixava un Equador orfe.

La societat equatoriana està formada per uns 13 milions de persones distribuïdes orogràficament entre la costa, la serra i la selva amazònica, amb realitats molt diferents i desigualtats profundes. A la pluralitat d'ètnies s'uneix la polaritat entre el món rural -on viu el 36% de la població- i el creixent món urbà, centrat principalment a Quito, capital política situada a la serra, i Guayaquil, la costanera capital econòmica. Les desigualtats socioeconòmiques internes deixen en una situació d'indefensió els indígenes i els camperols.

Però el potencial del país és gran. A més dels recursos humans, l'Equador és posseïdor d'una gran biodiversitat de la qual ha de fer-ne un ús sostenible en benefici de la seva població. I això requereix un treball d'elevada sensibilitat i exquisidesa política de manera que, per exemple, l'explotació dels recursos petrolers de l'Amazònia no vagi en detriment ni de l'entorn ni de les poblacions indígenes que secularment han preservat l'equilibri del medi i, com a bibliotecaris, han esdevingut dipositaris del coneixement natural i cultural.

L'Equador necessita entrar en la via de l'estabilitat política que permeti el desenvolupament econòmic del país i la reducció de les desigualtats socials. La capacitat del Govern de Correa per aconseguir-ho, així com la recerca d'aliances regionals i internacionals, poden donar al país els fonaments de futur que la seva societat necessita.

dCIDOB 103.

L'Equador, de la inestabilitat crònica a la confiança?

Diversitat i desigualtat a l'Equador. Aproximació a la geografia humana.

Enric Royo

Diversitat i desigualtat a l'Equador

Aproximació a la geografia humana

Enric Royo Coordinador del Programa Cooperació i Desenvolupament,
Fundació CIDOB

A mitjan segle XVIII l'Acadèmia de Ciències de París es trobava immersa en la discussió sobre si la Terra era aplanada pels pols o al seu equador. Per solucionar el debat, el rei Lluís XV va enviar dues expedicions, una a Lapònia, encapçalada per Anders Celsius i Pierre Maupertis, i l'altra a la Reial Audiència de Quito. Aquesta segona missió, sota el comandament de Charles-Marie de La Condamine, va fer un seguit de mesuraments i càlculs astronòmics dels quals va sorgir el sistema mètric decimal¹. Poc s'esperaven els integrants de la missió que a més donarien nom a un país.

A partir d'aquella missió, exploradors i geògrafs van començar a referir-se a les terres de la Reial Audiència de Quito amb el nom de "les terres de l'Equador". Vuitanta anys més tard, el 1830, quan aquesta denominació ja era ben popular, es decidí adoptar aquest nom, Equador, per a la nova república que sorgia del desmembrament de la Gran Colòmbia. La necessitat d'adoptar una elecció salomònica i de compromís reflecteix ja en aquella època la rivalitat entre les principals capitals del país –Quito, Guayaquil i Cuenca–, i el malestar que es podria haver despertat en les dues darres si el nou país hagués mantingut el nom de l'antiga Audiència de Quito.

Més enllà de l'anècdota, el moment fundacional del país ens mostra la seva diversitat, i evidència de quina manera el país s'ha anat fent a base de les reivindicacions socials, indígenes i regionalistes que periòdicament el sacsegen. El territori a l'Equador, com en d'altres països, explica moltes de les dinàmiques socials, polítiques i econòmiques del país.

L'Equador divers...

L'Equador és un territori frontissa, un país de transició, entre el Perú i Colòmbia, cruïlla de dues Amèriques del Sud ben diferenciades; la del nord, mestissa, verda, exuberant; i la del sud, andina, indígena, més austera i àrida. Aquesta condició de transició i frontissa no li resta, però, caràcter propi, atès que al país es barregen intensament elements de les dues regions. Si haguéssim de buscar en l'imaginari un fet que simbolitzi aquesta cruïlla entre dues Amèriques del Sud, el trobaríem precisament en l'Entrevista de Guayaquil. No és casual que fos en aquesta ciutat on Simón Bolívar i José de San Martín, alliberadors del nord i del sud respectivament, es trobessin per única vegada a les seves vides, per tal de parlar del futur de l'Amèrica alliberada, a més del futur polític de la ciutat de Guayaquil.

La diversitat de l'Equador s'explica, primerament, per la seva geografia física i humana, caracteritzada principalment per la serralada dels Andes. Com els seus veïns andins, té tres regions continentals ben diferenciades: selva, serra i costa, comptant a més amb la regió insular de Galápagos. A l'Equador, els Andes són dues cadenes muntanyoses paral·leles que culminen amb una desena de volcans; amb un passadís central on es troben les principals ciutats i les vies de comunicació que enllacen el país de nord a sud. A l'est s'estén l'àmplia regió amazònica, coneguda al país com a "Oriente", i a l'oest, la zona baixa que comença en l'anomenat "subtròpic", i que acaba a la costa.

Aquesta diversitat és més rellevant pel fet que es tracta d'un país petit en relació amb els seus veïns. Però el país no ha tingut sempre la mateixa dimensió, i encara podem trobar mapes que l'allarguen fins a les aigües del riu Amazones. A través de diversos tractats, l'Equador ha anat perdent una bona part del territori inicial de l'Audiència de Quito². La regió amazònica ha estat objecte de múltiples disputes, especialment amb el Perú, i és una de les fronteres més calentes d'Amèrica del Sud, tal com ho confirma l'últim capítol violent d'aquesta disputa territorial, el 1995, amb la guerra del Cenepa.

Si ens traslладem a la geografia humana, es dona el fet que aquestes regions són habitades per una població també molt diversa, conformada, a grans trets, per una majoria mestissa (un 65% del total, i repartida per tot el país), població indígena (un 28%, majoritàriament a l'Amazònia i a la serra, però també a la costa), població afroequatoriana (un 5,5%, principalment a la costa i concentrada, especialment, a Esmeraldas), i població blanca criolla (un 1,5%, descendents de colons espanyols i d'altres immigrants europeus). Malauradament, aquesta diversitat a l'Equador té una correlació amb la desigualtat. El fet de pertànyer a un d'aquests grups poblacionals o a un altre i viure en una d'aquestes regions o en una altra significa desigualtats d'accés a recursos econòmics, socials i culturals.

Diversitat i desigualtat, com no podia ser de cap altra manera, influeixen en el comportament polític. La importància d'aquest factor es va poder apreciar clarament en les darreres eleccions presidencials del 2006, on l'Amazònia i la serra es van alinear amb els candidats d'esquerres, Rafael Correa (a la serra centre i sud) i Gilmar Gutiérrez (a la serra nord i Amazònia), mentre que la costa es va decantar pel candidat de la dreta, el ric empresari bananer Álvaro Noboa. Un comportament similar es va produir a les eleccions presidencials del 2002 quan Álvaro Noboa guanyà a la costa, mentre que Lucio Gutiérrez, gràcies al suport del moviment indígena, s'emportà els vots de la serra i la selva.

L'auge que el moviment indígena ha tingut durant els darrers anys contribueix també a explicar la correlació de forces polítiques, així com el procés de transformació d'un país centralista i monocultural a un de descentralitzat i pluricultural. Tot i que darrerament ha patit una certa pèrdua de protagonisme polític, en part per la decepció viscuda arran del suport donat al president Lucio Gutiérrez, no es podria entendre la vida pública del país durant els darrers anys sense tenir en compte el pes del moviment indígena, que ha traslladat a l'esfera política la diferència, la diversitat i la desigualtat del territori i de la població del país. Cal destacar també, a més del paper del moviment indígena, el trasllat a l'esfera política de les tensions territorials entre els principals pols de desenvolupament del país, Quito i Guayaquil. El procés de descentralització iniciat els darrers anys ve especialment impulsat per les demandes de la ciutat de Guayaquil, la més populosa i un puixant contrapès econòmic de la capital política Quito. Des de la capital de Guayas, i a través dels diferents consistoris social-

cristians que ha anat tenint, i especialment amb l'actual alcalde de Jaime Nebot, periòdicament es trasllada una certa tensió secessionista a la resta del país.

Hi ha qui veu en les tensions entre Quito i Guayaquil un paral·lelisme amb la tradicional rivalitat existent entre Madrid i Barcelona. De fet, no és sorprenent que les autoritats equatorianes, especialment de Guayaquil, hagin vist Catalunya com un referent per al seu procés de descentralització. Així, durant els darrers anys, diverses autoritats polítiques catalanes han viatjat a l'Equador amb l'objectiu d'aportar la seva experiència en el procés autonòmic i de descentralització espanyol; aquest és el cas de l'expresident català, Jordi Pujol, o de l'exalcalde de Barcelona, Joan Clos.

La diversitat a l'Equador té una correlació amb la desigualtat. El fet de pertànyer a un grup poblacional o a un altre i viure en una regió o en una altra significa desigualtats d'accés a recursos econòmics, socials i culturals

Estatues de José de San Martín i Simón Bolívar a Guayaquil.

Hi ha qui veu en les tensions entre Quito i Guayaquil un paral·lelisme amb la tradicional rivalitat existent entre Madrid i Barcelona. De fet, no és sorprenent que les autoritats equatorianes, especialment de Guayaquil, hagin vist Catalunya com un referent per al seu procés de descentralització

Tampoc no és sorprenent que l'alcalde de Guayaquil tingui un cognom català. La relació de la ciutat amb Catalunya ve de lluny, ja que molt abans que els equatorians emigressin a Catalunya es va produir un procés migratori invers. La presència catalana en terres equatorianes no és especialment significativa fins a finals del segle XIX i principis del XX. És en aquest darrer període quan els cognoms catalans comencen a poblar la geografia equatoriana de manera important. Janer, Costa, Puig, Nebot, Dalmau o Marcel són cognoms habituals en el país des d'aquelles dates. Destaquen en l'àmbit comercial i empresarial, però també en l'artístic. Com a mostra podem recordar, per exemple, els germans González i Artigas, dedicats a la indústria tèxtil i alimentària, el destacat comerciant i escriptor Pere Maspons i Camarasa que va ser el primer que va introduir maquinària especial per a la selecció i qualificació del cafè, els músics Benejam, Plaja, Xancó i Rodríguez de la Fuente, que fundaren l'Orquestra Simfònica Nacional de l'Equador, els germans Serra i Bodro, creadors del primer xampany equatorià fet amb productes del país, i un llarg etcètera.

També van ser comerciants catalans els qui van impulsar la creació de la Cambra de Comerç a Guayaquil. Aquesta empremta catalana ha tingut, com dèiem, un èmfasi especial a la ciutat costanera de Guayaquil. També van ser emigrants catalans els qui el 1925 van fundar l'actual equip de futbol de la ciutat, el Barcelona Sporting Club. Una mostra de la importància i del pes polític i comercial dels descendents catalans a la ciutat la trobem al llistat d'alcaldes que ha tingut Guayaquil: Puig, Janer, Grau, Gilbert, Ferrés, Ferrusola, Vilaseca Valls, fins a l'actual alcalde, Jaime Nebot.

... i desigual

L'harmonització d'un procés autonòmic que permeti una vertebració adequada i sàpiga conjugar la diversitat del país serà doncs un dels eixos que haurà de recollir i resoldre la nova Constitució i el Govern del president Rafael Correa. L'altre eix, sens dubte, serà plantejar el problema de la desigualtat mitjançant l'establiment de les bases que permetin el desenvolupament social, econòmic i humà.

Cal tenir present que l'Equador va patir entre el 1995 i el 2000 "l'empobriment més accelerat de la història d'Amèrica Llatina" (Acosta i Atienza, 2004). En aquests cinc anys, el nombre de pobres va créixer de 3,9 a 9,1 milions (en termes percentuals, del 34% al 71%) i la pobresa extrema es va duplicar passant dels 2,1 als 4,5 milions de persones. Paral·lelament, es va produir un augment important de la desigualtat. Així, si l'any 1990 el 20% més pobre rebia el 4,6% dels ingressos, l'any 2000 captava menys del 2,5%, mentre que el 20% més ric incrementava la seva participació del 52% a més del 61%.

Per revertir aquest procés serà essencial tenir en compte població i territori. Caldrà mantenir l'equilibri d'inversions entre aquelles zones més poblades i que són les àrees més dinàmiques del país, i les zones menys poblades però d'on surt un dels principals ingressos del país, el petroli. A l'estreta franja de la serra es concentra la meitat de la població amb una densitat de 96 habitants/km²; mentre que a la costa s'arriba a una densitat de 73 habitants/km², principalment per la ubicació de Guayaquil, atès que a la costa nord i especialment a Esmeraldas

es concentra la població afroequatoriana, la qual continua patint un cert oblit per part de l'Estat. La regió amazònica i les illes Galápagos estan molt poc poblades i presenten una densitat de població molt baixa, però són zones de gran interès ambiental, amb una de les biodiversitats més importants del planeta i on cal tenir una actuació mesurada per garantir una activitat econòmica sostenible ambientalment, i en el cas de l'Amazònia, respectuosa amb els drets dels pobles indígenes.

En aquest sentit, els pobles indígenes han demostrat ser els principals valedors del respecte als drets humans i al medi ambient amb relació a les activitats extractives. Cal recordar l'exemplar i internacionalment reconeguda lluita duta a terme durant anys per la petita comunitat kichwa amazònica de Sarayaku, formada per un miler de persones, a la conca del riu Bobonaza, en contra de les activitats de la companyia petrolífera CGC al seu territori. La causa va arribar a l'Assemblea General de Nacions Unides i a la Cort Interamericana de Drets Humans, la qual el 2005 es pronuncià a favor de la comunitat³.

La desigualtat també adopta característiques de ruralitat. En un país on el 64% de la població és urbana i un 36% és rural, i on les principals àrees urbanes són Quito, amb més d'1,4 milions d'habitants i Guayaquil, amb 3,5 milions d'habitants, és precisament en aquestes dues conurbacions on es concentra l'activitat econòmica del país, i on s'observen els índexs de pobresa més baixos. Però malgrat aquesta distribució desigual de la pobresa, de la regió amazònica surten la major part dels ingressos del país. L'any 2005 prop del 60%

dels ingressos per exportacions provenien del petroli. Aquesta regió, amb una població principalment indígena, ha estat tradicionalment oblidada per les inversions estatals, i per aquesta raó es poden explicar les tensions socials i polítiques que marquen el dia a dia de l'Orient equatorià. Com passa en altres països, la capacitat de l'Estat per treure rendiment de les activitats extractives serà un element fonamental per al procés de desenvolupament i eradicació de la pobresa.

L'Informe sobre Desenvolupament Humà 2007-2008 publicat pel PNUD –amb dades del 2005–, així com l'informe específic de país del 2001 d'aquest mateix organisme, amb dades de 1999, ens permeten aproximar-nos a alguns aspectes concrets de la realitat equatoriana en matèria de salut, educació i pobresa. El darrer informe del PNUD dona a l'Equador un coeficient de 0,772 punts, i el país ocupa la posició 89 del total de 177 països.

L'anàlisi comparada de l'evolució de l'Índex de Desenvolupament Humà (IDH) de l'Equador amb la dels seus veïns andins mostra una aproximació gradual als millors situats (Veneçuela i Colòmbia), tot i que en un context en què les diferències regionals s'han anat reduint de manera ostensible gràcies a l'important avenç de Bolívia. A l'interior del país, però, les diferències persisteixen. L'informe de país publicat pel PNUD el 2001 aportava informació sobre l'Índex de Pobresa Humana (IPH) per províncies, a través del qual s'observava que les dues províncies on es concentra l'activitat econòmica del país són les que tenen els nivells de pobresa més baixos. Destaquem, per exemple, que la xifra de Guayas és tres vegades menor que la de Bolívar.

Si analitzem els tres components de l'IDH equatorià observem que el PIB per càpita és l'assignatura pendent del país. Els nivells de salut i educació es troben força per sobre del PIB per càpita. Tant és així, que només deu països al món tenen una distància més gran entre el seu PIB i el global de l'IDH, la major part exrepúbliques soviètiques, mentre que a Amèrica Llatina només Cuba es troba en una situació pitjor que l'Equador. Sembla clara la necessitat de millorar el sistema productiu del país, i en especial afavorir la diversificació d'ingressos, atesa l'elevada dependència del petroli.

Aquestes dades, però, no reflecteixen un altre element encara més preocupant, la desigualtat en la distribució de la renda, potser el problema més greu de la societat equatoriana. El 20% del sector més ric percep el 50% dels ingressos nacionals, mentre que el 20% més pobre rep un 5%. Una enquesta realitzada el novembre de 2004 per l'Institut Nacional de Estadística a 12.000 llars urbanes mostrava que molta de la gent pobre que viu a les ciutats rebia 2,7 dòlars diaris, i les persones indigents 1,3 dòlars. La migració internacional ha estat la sortida que moltes llars equatorianes han trobat enfront de l'atur i el deteriorament de la qualitat de vida. Tot i que les remeses suposen uns importants ingressos per al país, el flux migratori ha fet perdre a l'Equador mà d'obra qualificada i persones adultes en la seva etapa de major productivitat.

Un llarg camí per endavant

Darrerament el país ha estat centre d'atenció internacional amb la victòria i presa de possessió del nou president, l'economista Rafael Correa, i s'ha iniciat un procés constituent que ha de dur a la reforma de la Constitució equatoriana. Aquesta nova etapa cal inserir-la en l'onada de nous governs llatinoamericans poc proclius als interessos dels Estats Units a la regió. Per això, és important fer un seguiment de la política exterior equatoriana, incloent-hi la seva implicació regional i les relacions amb els Estats Units i la Unió Europea.

Però aquesta nova etapa política equatoriana també té una clara relació amb el passat econòmic recent del país: crisi financera, dolarització i flux migratori. L'anàlisi de la salut econòmica de l'Equador i de la seva capacitat de revitalització és necessària per entendre com es pot superar la crisi del país. Una anàlisi on caldrà posar especial atenció al petroli, més enllà del seu valor econòmic, com originador de tensions socials i ambientals. Aquesta ullada a la realitat de l'Equador no pot obviar altres elements d'incontestable pes en el present i futur del país, el seu valor ambiental fruit de la seva gran biodiversitat, la qual també té una forta implicació econòmica i social, i l'evolució del moviment indígena com un dels factors clau de la crisi que ha sacsejat el país i l'ha fet passar d'un règim tradicionalment centralista i monocultural a un règim que encara s'està construint, de caràcter pluricultural i descentralitzat.

L'economista Correa té un gran repte, i no cal dir que moltes mirades a sobre, tant dels qui el titllen de populista i l'inclouen al mateix sac que altres líders regionals com Hugo

Chávez, Evo Morales o fins i tot Ollanta Humala, com d'aquells que el veuen com una *tercera via* llatinoamericana⁴. Tots ells seguiran de prop l'evolució del país en els propers anys, en especial per comprovar si el "¡Dale Correa!", lema de la campanya presidencial d'Alianza País, es fa realitat. ●

Notes

1. El metre és la deumilionèsima part d'un quadrant del meridià terrestre mesurat per la missió de La Condamine.
2. Per a una explicació més detallada sobre l'establiment de fronteres a la zona amazònica, vegeu: "De los límites a la frontera: o los malentendidos de la geología amazónica" (Roux, 2001).
3. Un interessant estudi antropològic-jurídic sobre els impactes socials i culturals de la presència de la companyia CGC a Sarayaku es pot consultar a: CHÁVEZ, Gina, LARA, Rommel i MORENO, Maria. *Sarayaku: el pueblo del Cenit. Identidad y construcción étnica*. Quito: FLACSO, 2005.
4. Per conèixer millor els plantejaments de Correa es pot consultar el seu discurs de possessió del 15 de gener de 2007 a www.presidencia.gov.ec

Referències bibliogràfiques

- ACOSTA, Alberto i ATIENZA, Jaime. *Migraciones y Desarrollo. Estudio de dos casos particulares: Ecuador y Marruecos*. Centro de Estudios de Cooperación al Desarrollo (CECOD), 2004.
- COMISIÓN NACIONAL PERMANENTE DE CONMEMORACIONES CÍVICAS. *La Misión Geodésica Francesa*. Quito: Nueva Editorial, 1987.
- FUNDACIÓ CATALUNYA-AMÈRICA. *Catalans a l'Equador*. www.catalunya-america.org/catala/equador.htm
- INSTITUTO NACIONAL DE ESTADÍSTICA Y CENSOS DEL ECUADOR (INEC). *Estadísticas sobre paro, pobreza y otras variables económico-sociales*. www.inec.gov.ec
- PNUD. *Informe sobre el Desarrollo Humano, Ecuador 2001: Las tecnologías de la información y la comunicación para el desarrollo humano*.
- PNUD. *Informe sobre Desarrollo Humano 2007-2008*.
- ROUX, Jean Claude. "De los límites a la frontera: o los malentendidos de la geología amazónica". *Revista de Indias* LXI(223): 513-539 (2001).

dCIDOB 103.

L'Equador, de la inestabilitat crònica a la confiança?

El triomf de la Revolució Ciutadana. Mites, conflictes i desafiaments del canvi polític a l'Equador.
Flavia Freidenberg.

El triomf de la Revolució Ciutadana

Mites, conflictes i desafiaments del canvi polític a l'Equador

Flavia Freidenberg Subdirectora de l'Institut Interuniversitari de Iberoamèrica, Universidad de Salamanca

La Revolució Ciutadana que ha proposat a l'Equador el Movimiento Patria Altiva y Soberana (Movimiento País) ha estat àmpliament legitimada a les urnes en tres oportunitats en menys d'un any: el 26 de novembre de 2006, amb el triomf a la segona volta electoral del binomi presidencial integrat per Rafael Correa i Lenín Moreno; el 15 d'abril de 2007, quan enfront de la consulta sobre la convocatòria a una Assemblea Constituent, el president va rebre el suport de més del 80% dels ciutadans; i, finalment, el 30 de setembre de 2007, quan Acuerdo País i altres moviments polítics pròxims a Correa van aconseguir prop de 80 escons dels 130 de l'Assemblea Constituent, donant l'estocada final al que s'ha popularitzat com la "partidocràcia".

Correa ha sabut interpretar les demandes de canvi i la saturació dels ciutadans respecte de la manera com els partits han fet política i dels magres resultats que aquests han aconseguit amb vista a la governabilitat democràtica. Tot i que aquesta necessitat de canvi era evident des de fa uns quants anys, la classe política i la major part dels partits no van saber (o no van poder) donar respostes satisfactòries a les exigències ciutadanes. Correa va saber aprofitar aquest desig en clau de "poder democràtic i ciutadà", fet que ha evidenciat les crisis de representació d'un de sistema de partits que no ha estat capaç de generar alternatives des de dins del sistema.

El "tsunami verd"¹ es produeix en un escenari marcat per la inestabilitat política, en què els últims deu anys tres presidents elegits constitucionalment no van aconseguir acabar els seus mandats, i van ser substituïts per vies extrainstitucionals i en escenaris de mobilització popular i acords entre elits, fet que ret compte de la sistemàtica violació de les regles del joc

per part dels actors i la posterior adaptació d'aquestes regles als interessos del moment². Un sistema presidencialista amb baixos incentius de cooperació intrapartidista, alta fragmentació i polarització ideològica, governs minoritaris, forta competència centrífuga, oposicions deslleials, enfrontaments entre poders i actors corporatius que gaudeixen de gran capacitat de vet sobre les institucions (Conaghan, 1996; Mejía, 2002; Pachano, 2007).

Finalment, aquesta no és la primera vegada que es cerca canviar les coses a través d'una reforma política. En els seus 177 anys, el país ha tingut més de vint constitucions, de les quals algunes han estat vigents menys de dos anys i, des del 1978, els intents de reforma han estat innombrables, configurant un sistema electoral ineficient i volàtil (Pachano, 2007). Tot i això, una gran part de l'electorat està convençut que la Constituent serà l'espai de resolució de tots els seus mals, com si per tal de canviar el comportament poc cooperatiu d'alguns sectors n'hi hagués prou amb reformar lleis i constitucions.

Primer round: la Pàtria ja és de tots

A les eleccions presidencials del 15 d'octubre del 2006, van competir 13 candidatures que cobrien tot l'arc ideològic, polític i regional; d'aquestes candidatures, dues van passar a la segona volta, realitzada el 26 de novembre: el multimilionari bananer i líder del Partido Renovador Institucional Acción Nacional (PRIAN), Álvaro Noboa, i Rafael Correa d'Alianza País³. Després d'una intensa campanya, Correa va ser escollit

pel 56,67% dels vots, després d'haver moderat el seu discurs en mostrar-se com un ciutadà més de classe mitjana, reforçar la seva proposta de política d'habitatge (amb el *Bono País*), reiterar el seu compromís amb la dolarització (sense deixar d'assenyalar-hi crítiques) i incloure la seva família en la campanya, personalitzant així el missatge i demostrant la seva devoció com a catòlic practicant (per contrarestar les acusacions de comunista que Noboa va fer d'ell).

El comicis van mantenir la configuració estructural del sistema, en termes de tendències ideològiques, nivells de conflictivitat política i de l'estratègia clientelar de mobilització utilitzada pels partits. No van canviar aquestes característiques ni les condicions que havien generat ingovernabilitat, com l'alta fragmentació, el caràcter *movimentista* i antisistema de certs actors socials i polítics, l'alta volatilitat electoral, l'oligarquització de les estructures partidistes, la personalització de la política, la dificultat per generar aliances electorals estables en el temps, la possibilitat d'evitar els governs de minoria, amb el subsegüent enfrontament entre el president i el Congrés i les condicions d'immobilitat política.

Malgrat aquestes pautes, les eleccions van provocar una sèrie de canvis. En primer lloc, un fort retrocés dels partits tradicionals, fet que va evidenciar la crisi d'unes organitzacions (PSC, PRE, MUPP-NP, ID, UDC) i l'enfortiment d'altres (PRIAN, PSP, Alianza País, RED). Les dificultats per a la definició de les candidatures, l'èxit de nous moviments independents i la inclusió de figures mediàtiques enfront dels militants en les llistes donen compte d'això. Per primera vegada, a més, un partit que competia per la Presidència no presentava llista a diputats, amb el discurs d'incompetència del Congrés i la seva responsabilitat per la crisi del país.

En segon lloc, el traspàs de suports dins de les tendències ideològiques, fonamentalment en la dreta i el populisme, que modificaven la correlació de forces en els subsistemes regionals i les organitzacions que representen cada expressió ideològica. En tercer lloc, la crisi del moviment indígena, la pugna de les seves faccions i l'esgotament d'una proposta que no va saber combinar la seva participació institucional amb el seu discurs antisistema. Finalment, els canvis que es van produir a l'interior de la classe política, ja que l'elecció va renovar prop del 70% dels diputats, i es va reduir així el seu nivell d'experiència, va dificultar la possibilitat d'identificar actors amb qui negociar i va minar les (poques) oportunitats existents per formar coalicions multipartidistes.

Entre la *cholocràcia*, els *forajidos* i el populisme messiànic

Tres van ser els clars guanyadors de les eleccions d'aquest any:

- Alianza País i Rafael Correa, que van aconseguir la Presidència de la República, van articular a favor seu el vot del canvi, identificat fonamentalment amb la necessitat d'acabar amb la manera com els partits tradicionals gestionaven la política;

- El PRIAN, que es va consolidar com la segona força més important, amb un nombre de vots més gran, tant a escala presidencial (va guanyar en la primera volta i va competir en la segona per la Presidència) com al Congrés (va aconseguir el bloc més gran amb 28 diputats d'un total de 100);

- El Partido Sociedad Patriótica (PSP), que va guanyar el segon bloc legislatiu i es va convertir, durant les primeres setmanes, en un partit *frontissa*. La possibilitat que el PSP es transformés en aliat de Correa va existir per moments, tot i que hagués estat una “aliança contranatura”, ja que la caiguda del seu líder, Lucio Gutiérrez, durant la seva gestió com a president l'abril de 2005 va ser propiciada pel moviment *forajido*⁴, suport social d'Alianza País.

El fet que tres dels binomis més votats fossin forces noves, que Correa reivindicqués la destitució del Congrés i que el vot nul impulsat per aquest guanyés almenys en 14 províncies, dóna compte de la crisi de representació del sistema de partits. El caràcter antipartidista dels tres candidats es trobava en la manera personalista de creació de les seves agrupacions, en el discurs maniqueu amb els partits i en els seus esforços de mobilització electoral fora de les seves organitzacions polítiques, que generaven una relació directa amb els seus seguidors i un estil populista d'exercici del poder (Freidenberg, 2007).

En aquest sentit, podria pensar-se que el lideratge del populisme s'ha desplaçat i ha trobat en Noboa i el PRIAN un nou mecenes, i en el PSP un nou articulador del vot, ambdós sota un discurs de víctimes. El PRIAN ha funcionat com una empresa familiar i patrimonial, on els dirigents i candidats són els directius dels seus negocis (Sylka Sánchez, Vicente Taiano, Wilson Sánchez) o la seva família (Anabella Azin és la seva dona, Antonio Noboa Ycaza el seu cosí, María Elena Pontón la seva cosina); la seu del partit a Guayaquil és l'oficina d'Industrial Molinera i els recursos de les empreses es traslladen sense restricció a l'organització partidista per finançar les seves activitats de campanya.

Mentre Noboa utilitza els seus recursos econòmics, la inversió en mitjans i el seu messianisme caritatiu, Gutiérrez treballa de manera soterrada, gairebé absent dels mitjans de comunicació, amb una campanya “porta a porta” fora de les grans ciutats i un dens intercanvi clientelar, estratègia dissenyada durant la seva gestió de govern (2003-2005), a través del Frente Social com el programa “Aliméntate Ecuador”, que va consistir en el repartiment d'arròs, fideus, oli, sucre i conserves a les comunitats més pobres, així com també l'atenció especial a l'Amazònia amb la inversió en obres públiques. El triomf de Gutiérrez és el de la “*cholocràcia* populista”, formada per comerciants informals, pagesos pobres, subempleats, marginats i, fins i tot, militars que no han aconseguit cobrir les seves expectatives, sota el discurs de la revenja.

El triomf de Correa va ser el més paradigmàtic perquè va articular la base del seu lideratge en l'enfrontament directe amb la classe política, els mitjans de comunicació i la partidocràcia⁵. La seva proposta va incloure la Revolució Ciutadana i la convocatòria d'una Asamblea Constituent sobirana que no considerés els legisladors electes. La seva capacitat de generar

La consulta del 15 d'abril per convocar una Assemblea Constituent legítima novament Correa. Amb un suport massiu –82% dels vots– i una altíssima participació, les tesis de canvi radical reben una contundent victòria, un substanciós regal per als primers cent dies de Govern

una coalició força heterogènia entorn d'una classe mitjana desencantada, estudiants i intel·lectuals urbans, partits d'esquerra, certs sectors del moviment indígena i moviments socials, tant de la costa com de la serra, va tenir molt d'èxit. La seva estratègia de no presentar llista de diputats el va situar al marge dels "polítics de sempre", tot i que alguns dels principals dirigents comptessin amb trajectòries polític-partidistes⁶.

Segon round: el correazo al sistema de partits equatorians

El 15 de gener del 2007 Correa va assumir el Govern i va posar en marxa la seva promesa de celebrar una consulta popular que legitimés la proposta de convocar una Assemblea Constituent. Entre el mes de gener i el mes d'abril es van produir forts enfrontaments entre els poders de l'Estat respecte al paper del president en la convocatòria de la consulta i quin havia de ser el contingut del text de l'estatut que reglamentaria aquesta elecció. En aquest escenari, hi van haver diversos fets que van violar l'Estat de Dret i el respecte a la institucionalitat democràtica, i en aquest *impasse* més d'una vegada l'Executiu va quedar com a mediador entre un Tribunal Suprem Electoral (TSE) i un Congrés cada vegada menys dialogants.

La resposta a l'intent de substitució del president del TSE per part del Congrés, sense previ judici polític, va ser la destitució de 57 diputats pel TSE, als quals els va treure els seus drets polítics per dos anys. Tot seguit, es va formar una nova majoria (anomenada irònicament dels "*manteles*"), integrada pels suplents dels diputats destituïts que es van posseir en contra dels seus partits. Mesos després, quan tot semblava estar en calma, l'escenari mediàtic es va revolucionar amb la difusió

de vídeos –els "*Pativideos*"– sobre converses reservades entre el ministre d'Economia, Ricardo Patiño, i altres funcionaris. Tot això, juntament amb el fet que el Tribunal Constitucional (TC) no considerés la inconstitucionalitat de la mesura presa pel TSE, que va portar al cessament de les seves funcions i al nomenament d'un nou TC afí al Govern, són exemples de la sistemàtica violació de la institucionalitat democràtica.

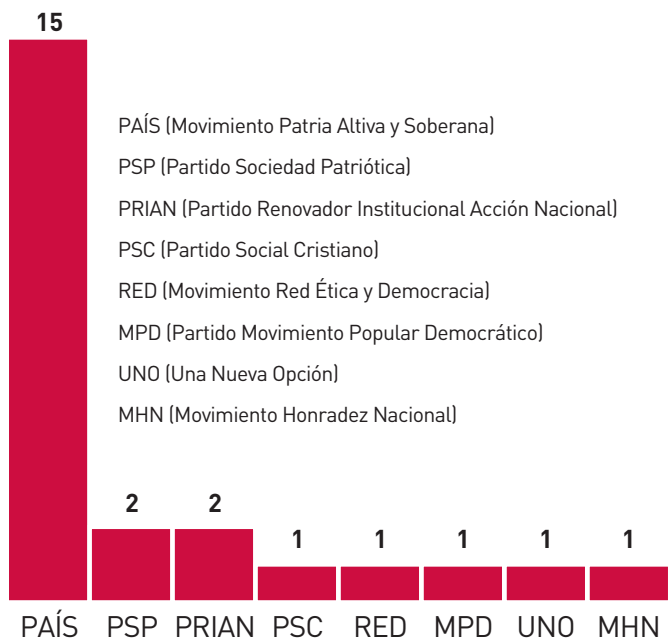
Finalment, la consulta del 15 d'abril va legitimar novament Correa. El 82% dels votants va respondre que estava d'acord amb el fet que es convoqués l'Assemblea per elaborar una nova Constitució i va aprovar l'Estatut elaborat pel Govern i ratificat pel TSE. Amb aquest suport massiu i una altíssima participació (el 71,4% dels nou milions d'electors), les tesis de canvi radical van rebre una contundent victòria, un substanciós regal per als primers cent dies de Govern, i Correa es va convertir davant l'opinió pública en un polític que complia amb les seves promeses en un país on això no ha estat molt comú durant els últims governs.

Tercer round: la mare de totes les batalles

El 30 de setembre de 2007 es va lliurar la "mare de totes les batalles" i els equatorians van donar el triomf al president Correa per tal que es dissenyés una nova Constitució⁷. Dels 130 assembleistes que s'havien d'elegir, probablement prop de 80 eren per al Govern i els seus socis, la qual cosa suposava el tancament d'un cicle polític iniciat l'abril del 2005 pel moviment *forajido* amb el crit "que se vayan todos". Tot i que en el moment de redactar aquest article encara no hi havia resultats oficials i el procés de votació no havia estat senzill, ja que es van presentar 3.435 candidatures per a 100 escons provincials,

Assembleistes nacionals elegits (30 setembre 2007)

Font: Elaboració pròpia. Tribunal Suprem Electoral: www.tse.gov.ec

624 per a 24 nacionals i 66 per als 6 corresponents als equatorians a l'exterior, l'èxit de Correa mostra que la gent va donar via lliure a la Revolució Ciutadana.

Els resultats preliminars evidencien una sèrie de característiques de la política equatoriana actual. En primer lloc, que Acuerdo País és la primera força política i Correa el seu líder indiscutible, amb una votació sense precedents en un històricament fragmentat sistema de partits⁸. La seva votació pot ser interpretada com un plebiscit sobre el seu lideratge, més que sobre les seves obres, que fins ara han estat escasses. Correa ha personalitzat l'èxit, atès que era la seva cara la que empaperava tot el país, era ell qui feia directament campanya i qui, a més, va amenaçar amb renunciar a la presidència si els seus partidaris no aconseguien una majoria suficient per redactar la nova Constitució.

En segon lloc, les dades demostren que no hi ha una oposició que tingui força per defensar un projecte alternatiu. Tot i que l'Assemblea tindria la representació de diversos grups, la seva presència seria minoritària: el PSP s'erigeix com a segona força, seguit del PRIAN, RED, PSC, MPD, PRE i Movimiento UNO, els quals controlarien alguns escons. Els socialcristians del PSC, el principal partit fins fa poc, han aconseguit la menor votació de la seva història, i aquests resultats han afectat directament el seu líder, l'alcalde de Guayaquil, Jaime Nebot, i la seva proposta de consulta popular⁹. De manera paral·lela, la Izquierda Democrática (ID) va perdre fins i tot en els districtes on solia aconseguir un suport majoritari (com Pichincha), fet que demostra l'error d'apostar per candidats independents en detriment dels seus militants i de l'agreujament de la seva crisi interna.

En tercer lloc, també es posa de manifest que als ciutadans no sembla importar-los com es fa campanya electoral. Tot i que el TSE va prohibir el finançament privat de la publicitat

electoral i va aprovar l'assignació de les franges en els mitjans de comunicació, pagades per l'Estat, això no va evitar que el Govern utilitzés recursos públics per donar suport als seus candidats, malgrat les crides d'atenció del TSE i les advertències de l'Organització dels Estats Americans (OEA) respecte de la iniquitat de la campanya. La inauguració constant d'obres públiques, els programes de ràdio del president els dissabtes, la cobertura d'actes del Govern en clau electoral o la distribució de subsidis socials (bo de desenvolupament humà), gràcies als alts preus del petroli, van ser una constant.

Una última qüestió té relació amb el funcionament dels poders de l'Estat mentre hi hagi sessions a l'Assemblea. Les propostes han estat la dissolució del Congrés, la creació d'una comissió ad hoc amb facultats legislatives, eleccions generals avançades, diferents formes de reelecció presidencial i fins a una plenitud de poders que elimini tot vestigi institucional aprovat amb la Constitució de 1998. Des del Govern, s'ha deixat veure la intenció de dissoldre el Congrés, tot i que l'Assemblea no té potestat¹⁰, o que entri en recés fins que l'Assemblea conclou el seu treball, fet que deixaria el país en una situació anòmala quant a la vigència de l'Estat de Dret.

Els desafiaments de la Revolució Ciutadana

Tot i que el principal repte de la política equatoriana és, en aquest moment, constituir un nou sistema polític, sobre la base d'un sistema de partits altament institucionalitzat, amb representació tant de partits en el Govern com de partits d'oposició forts, on les pràctiques del comportament polític tendeixin al diàleg i la concertació, és molt probable que els tres desafiaments de Rafael Correa i el seu projecte polític siguin els següents:

La temptació autoritària. El primer desafiament d'Acuerdo País es troba en la seva capacitat per evitar la concentració de poder, en un context en el qual els ciutadans els han donat un xec en blanc per reformar la República. La qüestió és si podran dissenyar un edifici institucional que inclogui no solament els defensors del seu projecte sinó també els qui no pensen com ells, en un marc de tolerància i pluralisme democràtic. La constant desqualificació del president dels mitjans de comunicació crítics podria ser una mostra d'aquesta possibilitat. En aquest sentit, que el Movimiento País es transformi en un partit institucionalitzat i deixi de ser una amalgama de dirigents i grups heterogenis contribuiria a posar límits als excessos del poder presidencial i també serviria per mostrar que l'esquerra pot governar i exercir el poder de manera democràtica. Reconciliar l'esquerra amb el poder i amb el respecte a les institucions ajudaria a desmuntar el mite de l'esquerra autoritària i antisistèmica.

La temptació populista. També existeixen dubtes sobre si seran capaços d'articular els interessos que els diversos grups que integren la coalició guanyadora esperen que defensin. Molts creuen que Correa representa les lluites d'aquells que li donen suport: la vella esquerra, els moviments indígenes, les tendències alternatives, els grups ambientalistes, els moviments socials, de gènere, homosexuals, religiosos militants, activistes de drets humans, intel·lectuals i acadèmics que critiquen l'*establishment*. Encara que pugui representar algunes demandes de tots aquests, el cert és que "ni el president ni Movimiento País han definit el programa que els uneix"¹¹ ni tampoc han establert els límits del que es pot (i no es pot) satisfer. Oferir tot el que es pugui, malgrat no ser capaç de donar-hi resposta, no és res més que una mostra de la temptació populista del poder.

La temptació bolivariana. Finalment, cal veure fins a quin punt Correa serà capaç de mantenir una posició equilibrada entre l'eix l'Havana-Caracas-La Paz i l'eix Buenos Aires-Brasília-Santiago, aprofitant de cadascun d'aquests les oportunitats i recursos que més s'adeqüin als interessos equatorians. Molts tendeixen a veure en Correa el germà menor del *chavisme*; tanmateix, fins ara no ha passat del discurs i d'una certa semblança en l'ús de les urnes com a via de legitimació de les seves propostes. És molt probable que en aquest nou escenari Correa busqui implementar de manera més ràpida tot el que ha promès en les tres campanyes en què ha participat. El cert és que cada vegada s'assembla més al vell cabdill populista Velasco Ibarra, el qual no creia en els partits ni tampoc en la institucionalitat democràtica. Només el temps dirà si Correa aconsegueix superar el fantasma del populisme i realment posa en pràctica la seva anhelada Revolució Ciutadana. ●

Notes

1. N. de l'ed.: L'autora utilitza l'expressió emprada per Rafael Correa en el míting de cloenda de campanya l'11 d'octubre de 2007 a Quito, amb què es referia a la resposta massiva de la ciutadania a favor d'una reforma constitucional que hauria d'acabar amb la "partidocràcia".
2. El *roldosista* Abdalá Bucaram el febrer de 1997, el demòcrata popular Jamil Mahuad el gener de 2000 i l'exmilitar colpista Lucio Gutiérrez l'abril del 2005 foren obligats a abandonar la Presidència de la República en diverses circumstàncies i per diferents actors que, davant la crisi, van negociar respostes al marge del sistema i de la llei, diferents en cada cas, amb la pretensió de salvar –encara que fos momentàniament– l'ordre constitucional vigent.
3. Alianza País estava integrada per a aquesta elecció per Movimiento País, Jubileo 2002, Iniciativa Ciudadana, Movimiento Bolivariano Alfariista i Acción Democrática Nacional (ADN), en aliança amb el Partido Socialista-Frente Amplio i amb el suport de múltiples moviments provincials, intel·lectuals d'esquerra i militants de drets humans.
4. N. de l'ed.: Els ciutadans que el 13 d'abril de 2005 van començar a ocupar els carrers de Quito per protestar contra Lucio Gutiérrez van rebre el nom de "forajidos" per part del mateix president. El moviment va incorporar el nom i la rebel·lió, que es va estendre fins al dia 20 del mateix mes, també.
5. Només cal una mostra musical de la campanya com a exemple: "Dale correa, Rafael; Dale correa, Rafael; la patria vuelve, el Congreso es decadente y la partidocracia es dictadura, con los políticos de siempre. El poder es ciudadano, te lo dice tu hermano. Por la Constituyente, el pueblo ecuatoriano. Dale correa; dale correa! A esos que se creen dueños del Ecuador, nos robaron el futuro y nos botaron el país. Dale correa; dale correa! Dale correa, Rafael; Dale correa, Rafael. La patria vuelve, lista 35. Voto ciudadano. ¡Nosotros somos País!".
6. Entre aquests dirigents i candidats amb trajectòria hi havia: Trajano Andrade (Manabí), exdiputat de la Izquierda Democrática (ID) i subsecretari d'Educació de Rodrigo Borja; Virgilio Hernández (Pichincha), subsecretari de Govern de Lucio Gutiérrez; Gustavo Larrea (Pichincha), subsecretari de Govern d'Abdalá Bucaram; Aminta Buenaño, funcionària del municipi de Guayaquil o Raúl Patiño, exdiputat socialista i exministre del Govern de Gustavo Noboa.
7. La "mare de totes les batalles" és com Correa va definir l'elecció per integrar l'Asamblea Constituent: "Ahorita lo más importante es ganar la Asamblea. Es la madre de todas las batallas. Depende de ustedes". www.eluniverso.com/2007/06/17/0001
8. Acuerdo País està integrat, entre d'altres, per Alianza País, Nuevo País, Alternativa Democrática i Ruptura de los 25.
9. El PSC ha reduït la seva presència a escala nacional i regional, fet que evidencia la seva crisi, posada de manifest a: a) l'escassa renovació dels seus quadres i propostes durant les últimes dècades; b) el conflicte de lideratge entre els dos caps (Jaime Nebot i León Febres Cordero); c) el deteriorament de la salut d'aquest últim; d) les expulsions, el reacomodament de diversos cacics provincials que veuen com van disminuint els seus suports (Torres a Tungurahua, Bustamante a Manabí); i e) les constants desafilacions de regidors, exdiputats, diputats i alcaldes, que han començat a manifestar públicament els seus conflictes, quelcom poc comú en aquest partit polític.
10. Alberto Acosta, cap de llista i possible president de l'Asamblea, va dir: "No podem acceptar que hi hagi una sortida (diferent) a la dissolució o un acabament anticipat del període del Congrés Nacional". *Diario Hoy* "Oficialisme ratifica la seva proposta de dissoldre el Congrés", publicat el 30 de setembre del 2007, a: www.hoy.com.ec
11. Publicat a *Vanguardia* 106 (2-8 d'octubre del 2007), pàgina 22. www.guapulo.com

Referències bibliogràfiques

- CONAGHAN, Catherine. "Políticos versus partidos: discordia y desunión en el sistema de partidos ecuatoriano". A: Mainwaring, Scott i Scully, Timothy, ed., *La construcción de las instituciones democráticas*. Santiago: CIEPLAN, 1996.
- FREIDENBERG, Flavia. *La tentación populista: una vía al poder en América Latina*. Madrid: Síntesis, 2007.
- MEJÍA ACOSTA, Andrés. *Gobernabilidad democrática*. Quito: KAS, 2002.
- PACHANO, Simón. *La trama de Penélope: Procesos políticos e instituciones en Ecuador*. Quito: FLACSO, 2007.

dCIDOB 103.

L'Equador, de la inestabilitat crònica a la confiança?

Política exterior equatoriana. Escenaris divergents de la inserció equatoriana en el món.
Grace Jaramillo.

Política exterior equatoriana

Escenaris divergents de la inserció equatoriana en el món

Grace Jaramillo Màster en Relacions Internacionals,
Facultad Latinoamericana de Ciencias Sociales (FLACSO Ecuador)

La política exterior equatoriana durant els últims deu anys no ha existit, si volem amb això referir-nos a una estratègia consistent de participació de l'Estat en les relacions internacionals. Existeixen algunes explicacions que han assajat els acadèmics per explicar aquesta situació disfuncional. La primera és des de les preferències estatals creades per la política domèstica. Les accions polítiques/diplomàtiques dels diferents governs s'han emmarcat més aviat en una espècie de joc del pèndul, d'acord amb les preferències dels líders i/o amb els condicionants ideològics ja sigui del seu partit o del seu entorn en el moment de l'elecció. Això, sumat al fet que des de 1996 l'Equador va entrar en un període de forta inestabilitat política, en el qual vuit líders van passar per la butaca presidencial, comporta que la política exterior hagi estat profundament reactiva, inercial i, en alguns casos, extremadament dependent de les pressions o xocs externs, com en el cas de la crisi financera i borsària de 1997 i 1999, la política després dels atemptats de l'11 de setembre als Estats Units i el fracàs de les negociacions de Doha, per citar tres exemples importants. Amb un element addicional essencial des del punt de vista domèstic: les negociacions de pau, per delimitar de forma definitiva la frontera entre l'Equador i el Perú, van concloure el 1998 i existeix decididament un abans i un després de la política exterior equatoriana a partir de la firma de pau que va tenir lloc al palau d'Itamaraty, a Brasília.

En tot cas, podem establir tres constants en la política exterior equatoriana durant els últims deu anys: un eix gravitatori comercial i estratègic al voltant dels Estats Units; un apropament fluctuant cap al projecte d'integració regional andina i llatinoamericana¹; i una direcció personalista i adscrita a conveniències ideològiques o polítiques del moment.

L'eix Estats Units

La política exterior dels últims anys es pot emmarcar dins d'un clar patró de dependència econòmica que, al mateix temps, ha causat una dependència diplomàtica amb els Estats Units (Hey, 2003).

La política econòmica de l'Equador, on el 48% de les seves exportacions van cap als Estats Units, ha marcat també el camí de la política exterior. Les temptatives de dissenyar una política exterior autònoma i multilateralista han mort en l'intent, quan en la pràctica, la política econòmica domèstica i exterior han estat de convergència amb els grans centres de poder econòmic internacional. I no amb tots els centres, sinó específicament amb Washington, mentre deixaven de tenir prioritat altres centres de poder com la UE, Xina o el Japó (Barreiro, 2002). L'espiral cada vegada més dependent va crear una situació de dependència que seguia el camí següent: recerca d'oxigen per a la caixa fiscal en les línies de crèdit de l'FMI i el Banc Mundial; aquest oxigen requeria, a la vegada, la cooperació dels Estats Units com a país amb més poder de decisió en aquests organitzacions; la recerca de cooperació nord-americana generava al mateix temps processos d'alineament polític/diplomàtic amb l'agenda nord-americana en matèria de drogues, seguretat i ara terrorisme i la versió liberal de democràcia; aquest alineament alimentava alhora noves formes de coordinació/dependència amb el Govern nord-americà, que també inhibien iniciatives independents sobre temes de política exterior equatoriana.

L'eix Equador-Estats Units com a relació internacional de privilegi en l'espai de la política exterior equatoriana no fou construït solament per les elits econòmiques i els governs de

torn, sinó també per les elits polítiques i, fins i tot, les Forces Armades que buscaven en aquest espai guanyar legitimitat i, fins i tot, privilegis.

La ruptura amb el centre

Washington, com a eix articulador de la política exterior equatoriana, fou una constant fins a la crisi financera de 1999, que va provocar la caiguda del president Jamil Mahuad. Les preferències electorals i democràtiques es van expressar en les següents eleccions presidencials, el 2002, amb un suport majoritari per una opció més autònoma respecte de les opcions equatorianes de política exterior. No obstant això, el president Lucio Gutiérrez, el qual havia guanyat amb una plataforma de govern alternativa al model pro nord-americà gràcies a un suport massiu dels moviments socials i, especialment, del moviment indígena, va decidir donar marxa enrere i declarar-se els tres primers mesos de govern “el millor amic dels Estats Units” durant la seva primera visita a Washington. La declaració va anar més enllà de la retòrica: va significar l'acceptació i firma d'una nova carta d'intenció amb l'FMI, l'inici de les negociacions d'un Tractat de Lliure Comerç (TLC) bilateral i la cooperació automàtica en matèria de seguretat amb el Pla Colòmbia que estava duent a terme Colòmbia per acabar amb la guerrilla i el narcotràfic en la frontera entre els dos països.

Aquestes accions, tanmateix, van contribuir a allunyar el Govern de les demandes populars i després de la seva caiguda, el nou mandatari, Alfredo Palacio, temorós de la pressió popular o potser perquè va ascendir al poder gràcies a aquesta, va realitzar un gir de 180 graus en la seva política exterior. Va iniciar, bàsicament, un procés d'allunyament de l'eix Washington molt important i amb canvis substancials en els tres temes on hi havia acords sistemàtics: es va trencar la relació amb el Banc Mundial; es van suspendre les negociacions

del TLC; i es va suspendre la cooperació i l'alineament amb Colòmbia. Es va arribar, però, encara més lluny: els interessos d'empreses petrolieres nord-americanes a l'Equador es van veure seriosament afectats.

Un aspecte en la presa de decisions en l'aparell burocràtic-estatal va canviar fonamentalment l'esquema de presa de decisions, que tradicionalment havia estat en mans de les elits econòmiques i polítiques de les ciutats més importants del país. Es va construir i preparar –per primera vegada– un Pla nacional de política exterior (Planex) concertat amb diversos actors arreu del país (Ministerio de Relaciones Exteriores, 2006). El programa fou dut a terme per la cancelleria equatoriana, a partir precisament dels esdeveniments que van provocar la caiguda del president Lucio Gutiérrez. Per primera vegada, sectors provinents de la societat civil organitzada, el món acadèmic, així com moviments polítics i socials van opinar sobre el caràcter i les preferències que havia de tenir la política exterior equatoriana, i es van generar alguns consensos importants.

Un nou llatinoamericanisme

Dos elements clau van moure el timó de la política exterior: el consens sobre temes fonamentals de política exterior, a través del Planex, i la victòria electoral de l'economista Rafael Correa, fet que va marcar la permanència del canvi al voltant de la política exterior, que havia començat després de la destitució presidencial del coronel Gutiérrez.

Tot i que la política exterior del president Correa no està totalment definida pel que fa a estratègies i mecanismes d'interacció, hi ha dues temàtiques fonamentals: en primer lloc, consolidar la cooperació Sud-Sud a través de l'acceleració de la integració andina i després sud-americana i, en segon lloc, la defensa dels grups marginats a l'Equador, que en el cas de la política exterior constitueixen els afectats per les fumigacions aèries amb glifosat a la frontera entre Colòmbia i l'Equador

—inclosos els refugiats colombians— i els immigrants equatorians establerts a Europa i als Estats Units. Per primera vegada, Washington passa a ser una meta secundària, fins i tot en temes comercials, per al Govern equatorià.

La personalitat del líder nacional exerceix un paper central en la nova política exterior equatoriana. I de quina manera! Un nou llatinoamericanisme, o millor dit un sud-americanisme, envaeix les prioritats en les relacions externes del Govern d'Aliança País. La diplomàcia de cimera i la petrodiploàcia fa permeable la major part d'activitat exterior del president Correa i el seu equip de treball extern. Per al nou Govern, el regionalisme sud-americà és la millor alternativa per construir una capacitat de renegociació d'acords dispars previs amb els Estats Units i la possibilitat també de construir un eix sòlid de cooperació, capaç de prescindir de les institucions financeres internacionals en el futur pròxim.

na successora de la Comunidad Sudamericana de Naciones (CSN), que s'havia format arran de la Declaració de Cuzco del mes de desembre del 2004. L'Equador va accelerar el pas en la cimera, que tingué lloc a l'Isla de Margarita (Veneçuela) l'abril del 2007, i va aconseguir que un expresident equatorià, el doctor Rodrigo Borja, fos el candidat únic al lloc de secretari general de la nova organització.

L'estructura que es projecta per a la UNASUR és força ambiciosa. Es vol que aquesta nova entitat reemplaci els dos grans eixos d'integració sud-americans actuals: la Comunidad Andina (CAN) i el Mercosur. No obstant això, el camí per aconseguir-ho no és fàcil. Els darrers mesos han crescut les discrepàncies sobre el model regional, sobre els avenços de la nova organització, sobre la visió equatoriana, que és diferent a la brasilera, i aquesta a la xilena o a la veneçolana. S'han marcat, fins i tot, certes distàncies entre líders

La política exterior del president Correa no està totalment definida, però conté dues temàtiques fonamentals: consolidar la cooperació Sud-Sud i defensar grups com els afectats per les fumigacions aèries a la frontera entre Colòmbia i l'Equador, així com els immigrants equatorians establerts a Europa i als Estats Units

Cap a on va la integració?

L'Equador ha estat precisament el país més entusiasta durant els últims deu mesos per a la conformació de la Unió de Naciones Suramericanas (UNASUR), entitat sud-americana

polítics sud-americans com el president brasiler Lula da Silva, la presidenta xilena Michelle Bachelet, i el cada vegada més polèmic president veneçolà Hugo Chávez.

UNASUR és un projecte força ambiciós que no vol crear solament un mercat comú, sinó, i sobretot, un escenari d'inte-

gració política que sigui capaç de ser una força de negociació internacional important enfront dels Estats Units, Europa i potser Xina en l'Organització Mundial del Comerç (OMC), en els règims internacionals de propietat intel·lectual, inversions, finances, medi ambient, entre d'altres.

Existeix, a més, un interès general per crear l'anomenat "anell energètic"² que seria, bàsicament, una aliança pública-privada per garantir l'abastiment d'energia a preus preferencials entre els països sud-americans i així dependre cada vegada menys de les transnacionals petrolieres, elèctriques i de les fluctuacions del mercat internacional. Aquest és, potser, l'interès fonamental en aquest moment per avançar cap a la integració sud-americana a conseqüència dels alts excedents generats pels preus internacionals del petroli i els seus derivats. Aquesta és una situació única en la història sud-americana que els països pensen aprofitar al màxim per estendre la seva independència en matèria econòmica.

No obstant això, el mercat comú és encara una tasca pendent. A penes el 5% de les exportacions sud-americanes es comercien entre els països membres. No hi ha una gran integració de mercats a Amèrica del Sud i els mateixos socis comercials, que cerquen acceleradament la integració via UNASUR, tenen gairebé el 70% del comerç amb països fora de l'àrea, com els Estats Units, la UE, Xina i el Japó (CAN, 2007). Serà difícil avançar mentre aquesta realitat subsisteixi perquè els països tendeixen a posar menys esforç en la integració quan el mercat intraregional és mínim.

La Unió Europea i Espanya

La nova visió de la política exterior equatoriana té també una nova preferència: accelerar les negociacions comercials amb la UE i fer d'aquesta un soci estratègic alternatiu davant dels Estats Units. És curiós que, malgrat la similitud dels acords comercials que es negocien actualment amb el fallit TLC amb els Estats Units, el Govern equatorià hagi optat per accelerar el pas en les negociacions andines conjuntes amb la UE.

Existeix, al mateix temps, un major apropament, comparat amb administracions anteriors, en els temes de cooperació internacional amb la UE i també en el tema de migració. Cal reconèixer que el tema de la migració és l'eix central de la política exterior de l'Equador amb la UE i, especialment, amb dos països: Espanya i Itàlia.

A partir de 2002, quan va concloure l'onada més gran de migració il·legal a Espanya, el Govern equatorià va emprendre un procés d'apropament polític al Govern espanyol que s'havia convertit en el receptor principal de mà d'obra equatoriana, després de la crisi financera de 1999. La cancelleria equatoriana i els governs de torn han treballat sistemàticament per tal que Espanya faciliti la regularització d'immigrants il·legals i la seva inserció plena en l'economia i en el sistema de seguretat social espanyols. Aquesta ha estat l'estratègia fonamental. No obstant això, la relació Espanya-Ecuador no ha estat exempta de problemes. L'any 2003 hi

va haver una petita crisi diplomàtica a causa de la reforma de la llei sobre migració a Espanya i de la firma d'un conveni entre els dos països en què es limitava al màxim l'ingrés de nous immigrants.

A partir de l'any 2003, la cooperació espanyola va ampliar substancialment el seu finançament al desenvolupament a l'Equador. La cooperació oficial va ser constant, i es van sumar 5,51 milions de dòlars fins al 2005. No obstant això, la cooperació que provenia d'ONG fou la que va ajudar al creixement substancial de l'oferta de projectes i assistència internacional, ja que sumats van arribar el 2005 als 23,33 milions de dòlars (INECI, 2005).

L'Equador sap, referent a aquest nou escenari d'apropament, que, des del cantó espanyol, existeix l'objectiu de detenir l'onada migratòria il·legal, però, des de l'Equador es vol garantir més aviat que els immigrants equatorians gaudeixin de l'estabilitat i la tranquil·litat suficients per tal que puguin continuar enviant les seves remeses al territori equatorià i conservar d'aquesta forma el flux necessari de dòlars i moneda estrangera per mantenir un creixement econòmic sostingut.

XVII Cimera Iberoamericana, Santiago de Xile, novembre 2007

Amb el pas del temps i la influència de la política migratòria al centre de l'escenari de les relacions bilaterals amb Espanya, l'ambaixada de l'Equador a Madrid es va convertir en la segona missió diplomàtica més important, després de la de Washington. La demanda d'un treball conjunt entre les dues cancelleries es va fer imminent.

Política exterior personalista

Com a síntesi, l'Equador va entrar en un nou escenari en la construcció de la seva política exterior. És un escenari en el qual existeix la voluntat política del seu mandatari i la pressió majoritària dels ciutadans per avançar cap a una política més autònoma —enfront de Washington— i més enfocada a la inte-

gració regional sud-americana. No obstant això, aquest nou enfocament s'està consolidant enmig d'un escenari de poca consulta interna entre actors de la societat civil, comunitats epistèmiques³ o grans escenaris de consulta i debat nacional.

La direcció de la política exterior ha entrat en una etapa profundament personalista, centrada en la figura del president de la República. No obstant això, aquest escenari no és únic per al cas equatorià. Existeix una forta tendència en aquest sentit en tota la regió andina; el cas colombià és similar i podríem fer la mateixa descripció per al president Álvaro Uribe, o la Veneçuela d'Hugo Chávez pel que fa a la construcció de la política exterior.

Aquest tipus de canvi en la política exterior fa que les decisions sobre les relacions internacionals tinguin un curs poc pronosticable i s'esperen encara alguns canvis en el cas equatorià pel que fa als temes clau. Es pot preveure, per exemple, un aprofundiment del tema de la migració en tots els escenaris de negociació multilateral, regional i bilateral. El Govern equatorià està disposat a defensar els immigrants en les negociacions amb la UE i continuarà sent el tema prioritari en les seves relacions amb Espanya.

Un altre tema fonamental en la nova política exterior equatoriana serà el tema de la integració, independentment del rumb que aquest tema prengui en l'escenari sud-americà. L'Equador és conscient que la qüestió d'UNASUR pot tardar molt en negociar-se, a causa de les diferents visions que han entrat en conflicte; en aquest cas, l'escenari per a l'Equador serà pressionar per a un aprofundiment de la integració a través de la CAN i la millora de les relacions amb el Mercosur, sense descartar noves aliances bilaterals amb Xile, Xina i l'Índia.

En tot aquest escenari, el tema pendent continua sent Estats Units. El nou Govern no ha definit encara la línia que prendrà amb Washington encara que fins ara ha marcat el camp en dues línies: una accelerada autonomia en totes les àrees i un distanciament vigilant. El president Correa sap que és políticament i econòmicament costós generar una ruptura i no la

busca. No obstant això, encara no ha concretat els espais en què hi pot haver cooperació, complementació o sinergia en els àmbits comercials o d'assistència internacional per al desenvolupament, per citar només un parell d'exemples. El que sí que està clar és que la inserció automàtica en matèria de seguretat, que existia fins fa poc, s'ha acabat i amb això s'ha iniciat una nova etapa en la inserció equatoriana davant l'escenari internacional. ●

Notes

1. Dins d'aquest esquema, les relacions amb la UE han tingut un paper excessivament marginal, exceptuant el cas d'Espanya a causa del tema de la immigració.
2. El terme fou acunyat a la cimera del Mercosur el juliol del 2005. No obstant això, ara ha pres més vigència en les discussions sobre UNASUR.
3. Centres acadèmics d'investigació, docència o seguiment de relacions internacionals.

Referències bibliogràfiques

- BARREIRO**, Catalina. "La agenda de política exterior Ecuador-Estados Unidos". A: Bonilla, Adrián, ed. *Orfeo en el Infierno*. Quito, FLACSO Ediciones, 2002.
- COMUNIDAD ANDINA (CAN)**. Estadístiques. www.comunidadandina.org/estadisticas.asp Consulta realitzada el 15.10.2007.
- HEY**, Jeanne A.K. "Ecuador: Foreign Policy on the brink". A: Mora, Frank O. i Hey, Jeanne A.K., (ed.) *Latin American and Caribbean Foreign Policy*. Lanham: Rowman and Littlefield Publishers, 2003.
- HOY**. Diario Matutino Quiteño.
- INSTITUTO ECUATORIANO DE COOPERACIÓN INTERNACIONAL (INECI)**. *Cooperación para el Desarrollo: Ecuador 2005*. Quito: Ministerio de Relaciones Exteriores, 30-38 i annexos (2005).
- MINISTERIO DE RELACIONES EXTERIORES, COMERCIO E INTEGRACIÓN**. *PLANEX 2020. Plan Nacional de Política Exterior 2006-2020*. www.mmrree.gov.ec/mre/documentos/ministerio/planex/planex.htm

dCIDOB 103.

L'Equador, de la inestabilitat crònica a la confiança?

De la dolarització a la ruptura amb el neoliberalisme. Una nova etapa
per al desenvolupament i l'economia equatoriana.

Jaime Atienza Azcona.

De la dolarització a la ruptura amb el neoliberalisme

Una nova etapa per al desenvolupament i l'economia equatoriana

Jaime Atienza Azcona Economista, responsable de l'àrea de relacions econòmiques internacionals del Centre d'Estudis per a Amèrica Llatina i la Cooperació Internacional (CeALCI), Fundación Carolina

L'economia equatoriana travessa serioses dificultats des de fa més d'una dècada, però els últims deu anys han marcat un moment crític i han ofert un panorama nou que contribueix a explicar tant les dinàmiques migratòries com els processos polítics en què avui es troba el país. L'Equador ha tingut entre el 2001 i el 2006 un creixement econòmic sostingut d'entre el 2,1% i el 6,4% (el 4,3% el 2006, i una previsió del 3,8% per al 2007), xifres importants però insuficients per als reptes que afronta el país andí.

Així doncs, l'Equador ha viscut l'etapa de millora econòmica dels últims cinc anys que s'ha produït en bona part de l'Amèrica Llatina però creixent per sota de la mitjana regional. Tanmateix, més enllà d'aquestes primeres xifres macro, són vuit els elements clau que poden ajudar-nos a entendre la marxa, els desafiaments i els dilemes que ha d'enfrontar l'economia equatoriana: el deute extern, la migració, el petroli, la dolarització, la baixa taxa d'activitat de l'economia real, el feble sector financer, la dependència del sector exportador i la iniquitat en l'ingrés i les oportunitats.

L'economia equatoriana és, des d'una perspectiva històrica, una economia altament dependent del seu sector primari i de les exportacions promogudes per aquest mateix sector, destacant a l'interior d'aquest la producció o extracció de quatre productes bàsics: la gambeta, el cacau, el plàtan i el petroli.

L'Equador, d'altra banda, va viure com molts dels seus països veïns la crisi del deute extern durant els anys vuitanta, i encara que les seves primeres renegociacions van ser molt més tardanes, a finals de la dècada, els anys noranta van

estar marcats per la instauració al país de les polítiques del Consens de Washington, impulsades des dels organismes de Breton Woods. Les esmentades reformes van afavorir un redoblat accent en la producció per a l'exportació, una obertura externa accelerada i una reducció del paper de l'Estat en l'economia.

Elements de context

L'Equador, el país més petit de la regió andina i amb una població de poc més de tretze milions d'habitants, va acabar el segle XX amb una crisi sense precedents. Després d'un prolongat període d'estancament des del 1980 fins al 1998, en què l'economia a penes va créixer fins a un 0,3% de mitjana anual, l'any 1999 serà recordat per registrar la caiguda del PIB més important. El PIB va caure en un -6,3% mesurat en sucres constants, i mesurat en dòlars en un -28%: de 23.255 milions el 1998 va passar a 16.674 milions de dòlars el 1999. El PIB per habitant es va reduir en gairebé un 30%, en desplomar-se de 2.035 a 1.429 dòlars.

En aquest període es va aguditzar la inseguretat humana en general: va augmentar la precarietat laboral; es van debilitar els limitats mecanismes de protecció social; van disminuir les dotacions alimentàries; van resultar afectats els nivells de nutrició; van augmentar les malalties infeccioses; es van deteriorar els sistemes de salut; van créixer la violència i la delinqüència; la repressió i la inestabilitat política estaven a l'ordre del dia.

L'actual període de l'economia equatoriana arrenca amb la crisi econòmica dels anys 1998 i 1999, que va tenir diversos detonants, alguns d'aquests inevitables, altres derivats de l'evolució dels mercats globals de certs productes i un tercer grup que va ser conseqüència de decisions discutibles de política econòmica i de caràcter polític en general. Els detonants de la crisi pertanyen a diferents àmbits: d'ordre natural (el fenomen d'El Niño); d'ordre econòmic (la caiguda dels preus del petroli, la desestabilització financera internacional, el *salvataje bancario*¹); d'ordre institucional/polític (la sobtada decisió de dolaritzar l'economia i la crisi política permanent des del 1996).

En aquest context, la ja per si mateixa crítica situació esclatà amb la congelació dels dipòsits bancaris el març de 1999. A aquest fet es va sumar la reducció de les inversions socials amb la finalitat de finançar el servei del deute extern. Així, mentre la societat, d'una banda, era literalment plomada per sanear la banca, concretament per lliurar recursos als banquers corruptes, de l'altra, el Govern va suspendre, l'any 1999, durant diversos mesos, el pagament de sous i salaris a mestres, infermeres, metges, policies i militars per intentar aguantar amb això el servei del deute extern. Aquest esforç es va col·lapsar l'agost de 1999 quan el Govern va haver de suspendre el servei de l'esmentat deute. Aquesta decisió es va prendre massa tard, ja que el país havia entrat en la crisi més gran del segle XX.

Vuit són els elements clau per entendre l'economia equatoriana: deute extern, migració, petroli, dolarització, baixa taxa d'activitat de l'economia real, feble sector financer, dependència del sector exportador i iniquitat en l'ingrés i les oportunitats

Així, doncs, l'any 1999, el pitjor any de la crisi, el servei del deute extern va consumir més de les tres quartes parts dels ingressos corrents de l'Estat, és a dir, dels impostos recaptats i dels ingressos del petroli.

Algunes xifres permeten comprendre millor la magnitud de la qüestió del deute. L'Equador, des del 1982 al 2003, va pagar per concepte de capital i interessos 97.069 milions de dòlars i en el mateix període de temps va rebre com a nous desembor-

saments 86.330 milions. Aquest fet va generar una transferència neta negativa de -10.737 milions de dòlars; però tot i això, el deute va créixer en 9.962 milions, ja que va passar de 6.633 milions de dòlars el 1982 a 16.595 milions el 2003.

Tot aquest esforç no va passar desapercebut: la societat es va ressentir i el deute va estrangular l'economia. La despesa social es va reduir de manera alarmant i els comptes externs van experimentar pressions cada vegada majors. La pobresa va augmentar de forma continuada, sense que deixés d'augmentar la iniquitat; la seguretat humana va patir un cop sever; i l'emigració es va convertir en una vàlvula d'escapament per evitar una explosió més gran.

Un element destacable indispensable per entendre la crisi és que l'economia equatoriana, com la dels altres països de la regió, va executar el receptari de l'ajustament de l'FMI. Així, amb diversos graus de coherència i intensitat, a l'Equador es va adoptar una concepció aperturista i liberalitzadora tant comercial com financera imposada a través de múltiples mecanismes (en particular les "cartes d'intenció" de l'FMI). Segons John Williamson, qui va encunyar el terme de Consens de Washington a inicis dels anys noranta, excepte els Estats Units i Cuba, tots els països de l'Hemisferi Occidental van executar l'esmentat Consens.

Crisi econòmica, política i social d'abast nacional

Un cop arribat el moment crític el 1999 després de la crisi de pagaments, la hiperinflació i la crisi de liquiditat, l'economia equatoriana va entrar en caiguda lliure. La devaluació accelerada del sucre, moneda nacional que va passar en pocs mesos d'un tipus de canvi de 5.000 a 25.000 sucres per dòlar, es va convertir en un altre factor determinant, i davant el pànic dels dipositants, es va decretar la congelació dels comptes bancaris, de manera que la gent del carrer va veure com els seus diners perdien valor amb la devaluació sense poder-los tocar.

A més, alguns dels bancs més importants no només van congelar els estalvis sinó que van arribar a la fallida en el que es va considerar un acte massiu de corrupció i apropiació dels estalvis de la gent del carrer. El resultat de tot el procés de congelació bancari va ser que aquells que tenien dipòsits en bancs que no van fer fallida, van perdre el 75% del valor dels estalvis, mentre que la resta ho va perdre tot.

La reacció del Govern de Mahuad va ser la *dolarització* de l'economia per sortir de la fase d'inestabilitat en què s'havia instal·lat l'economia equatoriana. De manera que, en pocs dies, va desaparèixer la moneda nacional i es va instaurar una nova economia que tindria com a moneda el dòlar.

Una decisió molt controvertida, que només a mig termini va aconseguir efectes estabilitzadors –encara que no tenim el contrafactual del que hauria passat sense l'economia dolaritzada– després d'un període d'ajustament sever. L'estabilització de les principals variables macroeconòmiques va arribar, això

sí, després d'un intens augment de preus, amb una inflació inicial del 91% el 2000 i superior al 20% el 2001 en dòlars. És a dir, els dos primers anys de dolarització els preus es van duplicar per estabilitzar-se a partir del 2002. A més, aquesta pujada de preus va fer que l'economia equatoriana perdés competitivitat exterior enfront dels seus veïns i això va comportar dificultats al sector agrícola i ramader en especial, i va afectar milions de petits productors.

El cert és que la desesperada situació econòmica, la congelació i pèrdua massiva dels estalvis, i la suspensió del pagament dels salaris a funcionaris del sector públic va suposar l'esmentat resultat d'un empobriment en massa. La sortida desesperada i massiva fou la migració, que, en aquesta fase, al contrari del que va succeir en dècades passades, es va dirigir principalment cap a Europa, en particular cap a Espanya i Itàlia, i no cap als Estats Units. I aquesta migració es va convertir en poc temps en un factor clau de l'economia equatoriana. La reducció de la desocupació, una conseqüència de la sortida de població en edat econòmicament activa, va ser un primer efecte; l'arribada de remeses en quantitats importants a l'economia equatoriana va ser un segon efecte; i la reactivació del sector de la construcció fou el tercer.

L'economia equatoriana ha canviat, per tant, els seus fonaments bàsics des de la crisi de 1999; l'arribada de remeses ha passat a ser un element central dels ingressos de divises al país, per damunt de l'exportació conjunta de gambeta, cacau, plàtan i cafè. Un element que va resultar decisiu en el crack de 1998-1999 va ser el baix preu internacional del petroli, que va tocar fons al voltant dels nou dòlars per barril en aquell moment. Ara per ara, amb preus que seran estables per damunt dels 60 dòlars a mig termini, l'ingrés petroler s'ha convertit en un element encara més important en el manteniment del país.

Debilitats estructurals en l'economia equatoriana

Alguns factors tenen un paper decisiu en l'insuficient creixement de l'economia equatoriana i constitueixen els principals reptes per al Govern del president Rafael Correa.

En primer lloc, hi ha la qüestió de la manca de crèdit disponible per als emprenedors, amb notables limitacions en l'accés i taxes d'interès nominals actives per damunt del 9%, que per als petits i mitjans emprenedors i per als crèdits al consum se situen entorn del 15% i 18%. Aquesta limitada disposició de crèdit suposa un factor d'estrangulació del creixement econòmic.

En segon lloc, hi ha l'insuficient aprofitament de la renda petrolera, que ha suposat durant els últims anys un ingrés al país d'uns 4.500 milions de dòlars, i que el 2006 va assolir els 6.425 milions de dòlars. Un ingrés tan important representa aproximadament un terç del PIB nacional i va suposar per a l'Estat un ingrés fiscal directe –a través de l'empresa estatal Petroecuador– de 2.050 milions de dòlars el 2006, un 21%

dels ingressos públics. En tractar-se de quantitats molt importants, l'ingrés per al sector públic podria ser molt més gran, en vista dels alts preus i dels acords poc avantatjosos de repartiment dels beneficis extraordinaris de l'ingrés petroler. El funcionament i l'eficiència de Petroecuador és un element de preocupació per a l'economia nacional.

En tercer lloc es troba l'elevat deute extern, que tot i haver-se reduït en termes relatius per l'ampliació de la base del PIB, continua sent el primer factor de despesa pública. Els pagaments han suposat el 2006 un 45,3% de la despesa pública, triplicant el 15,2% de la despesa social agregada al país. Per a l'any 2007 i 2008 els venciments previstos són elevats, i previsiblement absorbiran bona part de l'ingrés petrolier extraordinari i altres ingressos del sector públic. Un problema financer de primer nivell.

En quart lloc es troba l'arribada de remeses al país, que va suposar el 2006 la xifra de 2.500 milions de dòlars; segons el Banc Central, van assolir un valor equivalent al 7% del PIB. La preocupació per donar oportunitats per a un major aprofitament productiu i social de les remeses està molt present en la realitat equatoriana, atès que es calcula que més d'un 70% d'allò rebut es destina a despeses corrents. La perspectiva d'una reducció dels recursos rebuts a mig termini és un altre factor de preocupació que s'ha de tenir en compte, i la perspectiva del retorn de migrants com a emprenedors i nous actors de desenvolupament és ara per ara solament una quimera.

L'arribada de remeses ha passat a ser un element central dels ingressos de divises al país, per damunt de l'exportació conjunta de gambeta, cacau, plàtan i cafè

En cinquè lloc, i potser és el problema més profund de l'economia equatoriana, i, per tant, el més difícil d'afrontar, hi ha la vulnerabilitat externa, en particular davant dels preus internacionals. La conjuntura actual favorable de preus de les matèries primeres no és una garantia de futur i per això calen actuacions d'abast estructural en la matèria.

Finalment, la taxa d'atur, situada els últims anys entorn del 10%, no sembla alarmant –això sí, convé tenir en compte que ha sortit del país almenys un 10% de la població econòmicament activa des del 1999. Allò que resulta més preocupant és el nivell de subocupació. Segons el Banc Central de l'Equador, la subocupació va assolir el 2006 el 47,6% de la població activa, cinc punts més que el 2004. L'alta informalitat de l'economia equatoriana és un factor difícil de corregir i que té múltiples motivacions, des de la burocràcia administrativa fins a la incapacitat de generar llocs de treball remunerables per damunt del salari mínim.

Primers passos del Govern de Rafael Correa

La política equatoriana ens ha donat tots els senyals de la demanda d'un canvi profund en la gestió política i econòmica del país. Un canvi que ja va ser demandat en el seu moment quan Lucio Gutiérrez fou elegit president el 2002, gràcies a la confiança que el poble equatorià va dipositar en el plus de transparència i honestedat que ofería el moviment indígena representat pel Movimiento Pachakutik, aliat de Gutiérrez. Aquella experiència va resultar un fracàs. Lucio Gutiérrez molt aviat va defraudar les expectatives nascudes d'aquest canvi, el Movimiento Pachakutik va sortir del Govern en només sis mesos i el poder va quedar en mans d'un dirigent de molt baixes capacitats que va mantenir el statu quo, incloses les debilitats institucionals i el clientelisme dels sectors encarregats de les entitats de control i supervisió –tribunals i comissions. Gutiérrez va acabar expulsat del poder pel poble i va demostrar no ser el líder polític per al canvi.

El novembre de 2006 es va produir l'elecció del president Rafael Correa, amb un suport popular molt important que alguns sectors atribuïen al rebuig que provocava el seu rival a la segona volta, el populista multimilionari bananer Álvaro Noboa. Molt aviat es va demostrar que no era així i que les bases de suport al moviment liderat per Correa eren sòlides: l'aclaparadora majoria a favor de convocar una Assemblea Constituent –81,7% a favor– va ser el primer pas, però la impressionant victòria a les urnes d'Acuerdo País –en què va obtenir 80 dels 130 assembleïstes electes–, encapçalat en aquesta cita per Alberto Acosta, que havia estat els primers mesos de Govern ministre d'Energia i Mines, així ho indiquen: més del 70% dels vots, majoria absoluta en la constituent mentre que el segon partit més votat obté menys del 8% dels vots. Una victòria tan incontestable és, sens dubte, expressió de la voluntat de canvi profund dels equatorians i equatorianes, i l'actual Govern ha posat un accent molt especial en l'economia, particularment en la ruptura amb l'etapa neoliberal viscuda en les últimes dues dècades.

El repte, doncs, està servit i és majúscul, ja que dinamitzar i diversificar l'economia equatoriana, reduir la seva vulnerabilitat externa, augmentar els ingressos petrolers, reduir els impactes del deute extern, augmentar la despesa social i atendre els sectors socials més desfavorits és una tasca d'enorme importància.

Ja s'han pres algunes mesures econòmiques importants relatives als reptes esmentats, que mereixen ser destacades. En primer lloc, l'Equador va decidir trencar el seu llaç de dependència amb l'FMI, pagant de manera anticipada el seu deute amb l'organisme –menor en la seva magnitud– de la mateixa manera que ja havien fet altres països de la regió, i amb el suport financer del Govern veneçolà. La mesura té un alt contingut simbòlic i pràctic, en suposar una ruptura amb el neoliberalisme. L'Equador està apostant per la integració regional sud-americana fent compatible un esquema regional sud-ame-

ricà amb els subregionals com la Comunidad Andina (CAN). Però els fets més destacats en la matèria són l'aposta pel Banc del Sud, fundat el novembre de 2007 i la promoció d'una arquitectura financera regional que compleixi amb el paper d'un fons i un banc regional. Una iniciativa que impulsa el Govern equatorià a la regió.

En segon lloc, s'ha traslladat al Congrés una llei per reduir les taxes d'interès als crèdits bancaris –fet que ha provocat un seriós conflicte amb el sector bancari–, una mesura de fort impacte i amb fort suport popular. Així mateix, el president Correa ha fet una crida a la necessitat d'obrir les portes a la banca internacional per aconseguir majors cotes de competència financera i generar així guanys en l'eficiència del sector al país. D'altra banda, s'ha llançat un gran programa públic de promoció de microcrèdits, primera decisió del Ministeri d'Economia entrant.

En tercer lloc, s'ha modificat la norma per al repartiment de l'increment extraordinari dels preus del petroli, que era repartit a parts iguals entre Estat i empreses internacionals, per tal que aquests ingressos extraordinaris passin a mans de l'Estat en un 99%. D'altra banda, es qüestiona encara l'eficiència de Petroecuador, que ha d'afrontar creixents responsabilitats i segons alguns analistes requeriria una important injecció de recursos per a la inversió. Una qüestió en què el Govern de Correa ha d'afrontar el dilema entre realitzar aquesta inversió com més aviat millor sacrificant altres prioritats o postergar-la amb la consegüent pèrdua d'eficiència.

En matèria del deute extern no s'han adoptat fins avui mesures concretes, però el Govern va anunciar que revisaria els contractes i deutes passats per investigar casos fraudulents i, en el seu cas, no pagar aquells deutes que es provin il·lícits. Per realitzar aquesta tasca, s'ha posat en marxa una Comissió Internacional d'auditoria del deute que treballarà fins a principi de 2008 per analitzar tot el deute extern equatorià. El precedent d'un deute il·lícit reconegut i consegüentment anul·lat pel Govern noruec el 2005 ha estat l'element decisiu per iniciar aquest procediment de revisió.

Pel que fa a l'arribada de remeses al país, la seva orientació a la inversió i el potencial retorn dels migrants, aquesta tasca no té fins ara mesures concretes, i dependrà de la dinamització i millor funcionament de l'economia. Quelcom de similar es pot dir respecte a la vulnerabilitat externa i la subocupació, reptes que són de llarg termini.

Una última qüestió ha merescut una atenció especial en aquests primers mesos de Govern, i és la lluita contra la iniquitat instal·lada al país, un fet que requerirà reformes profundes que seran discutides en el si de l'Assemblea Constituent, ja que impliquen diferents poders de l'Estat. La fi dels privilegis per a sectors dominants de la societat i l'atenció preferent dels exclosos han estat mesures programàtiques en les que ja s'han donat alguns passos inicials en els primers mesos, com l'augment del bo assistencial per als sectors més exclosos.

Per tirar endavant totes les reformes necessàries, el Govern equatorià necessita vent a les veles, i això implica la necessitat d'un creixement econòmic sostingut els propers anys, un fet per al qual existeixen alguns elements de conjuntura favorables, com l'augment sostingut dels preus de les matèries primeres, però també alguns senyals preocupants, com el previsible fi d'un cicle d'alta liquiditat internacional.

Una economia en creixement sostingut, complementada per mesures transformadores en el fet social i per la creació d'un Estat fort i creïble, és el repte de futur de l'equip del president Correa, i pel qual, en definitiva, serà jutjat d'aquí a uns anys per la història i els seus conciutadans. Hi ha bases sòlides per a una transformació però també dificultats importants, sectors oposats al canvi i un Estat amb pràctiques clientelars i seriosos problemes d'eficiència des de fa massa anys. ●

Nota

1. El *salvataje bancario* fou una operació de rescat financer (ajuda directa mitjançant finançament del pressupost públic) de l'Estat als bancs privats en el moment en què aquests es van trobar en situació de risc. Va ser una socialització de la crisi dels bancs privats que, a més a més, un temps després decretarien la congelació dels estalvis. Alguns dels bancs van fer fallida i diversos banquers van fugir als Estats Units i Espanya amb els diners que es van poder quedar.

Referències bibliogràfiques

- ACOSTA**, Alberto. "Deuda externa y migración, una relación incestuosa". *Documentación Social*, 126. Madrid: Cáritas Española (2002).
- ACOSTA**, Alberto i **ATIENZA**, Jaime. "Migración, crisis y desarrollo. Reflexiones a partir del caso ecuatoriano". Artículo preparado para el seminario *Migraciones y desarrollo*, organizado por CECOD y la Comunidad de Madrid. Madrid, diciembre de 2004. A: www.cecod.net
- BANCO CENTRAL DEL ECUADOR**: Varios documentos. www.bce.fin.ec
- COMISIÓN ECONÓMICA PARA AMÉRICA LATINA Y EL CARIBE (CEPAL)**. *Estudio económico de América Latina y el Caribe 2006-2007*. A: www.eclac.org (2007).
- ILDIS – FLACSO**. *Análisis de Coyuntura económica Ecuador 2006*. A: www.ildis.org.ec (2007).

dCIDOB 103.

L'Equador, de la inestabilitat crònica a la confiança?

Petroli, recursos naturals i tensions socials. La importància del petroli més enllà del seu pes econòmic.

Joan Oriol Prats.

Petroli, recursos naturals i tensions socials

La importància del petroli més enllà del seu pes econòmic

Joan Oriol Prats Departament d'Economia i Finances, Generalitat de Catalunya

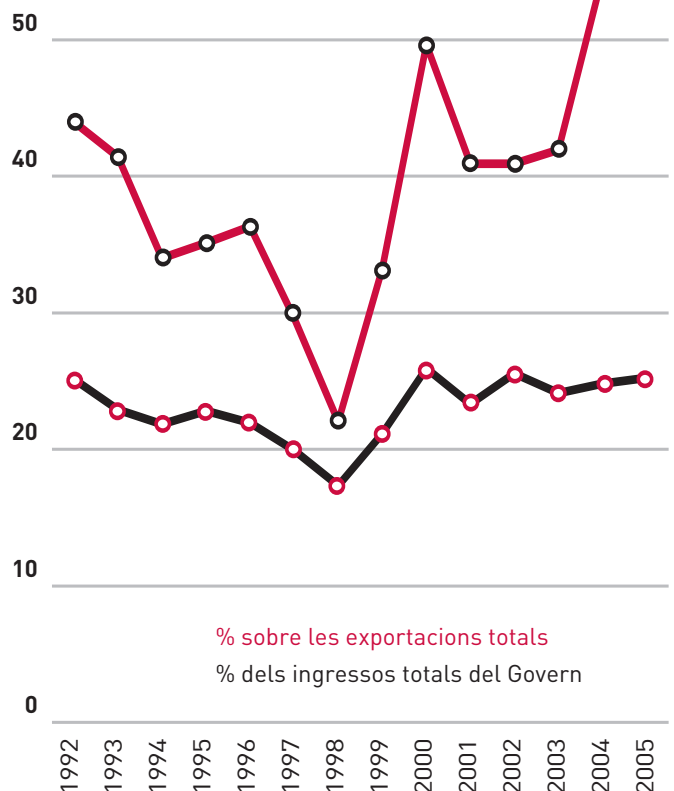
La primera setmana del mes d'octubre del 2007, Rafael Correa va llançar un ultimàtum a les empreses petrolieres i va anunciar que l'Estat equatorià rebria el 99%, en comptes del 50% anterior, dels guanys obtinguts pels ingressos extraordinaris dels preus més alts del cru. Tot i que menys radical, aquesta estratègia emula la del seu homòleg bolivià i tracta d'aprofitar les noves condicions internacionals per satisfer les pressions socials nacionals i, a la vegada, les seves necessitats electorals.

La rellevància dels recursos energètics a escala global ha coincidit amb la major importància de les comunitats indígenes equatorianes en l'àmbit polític que, a més, són les que viuen en els territoris petrolífers, valoren especialment la seva biodiversitat, i compten, cada vegada més, amb el suport d'una consciència ambiental més compartida arran de les evidències que mostren l'existència d'un canvi climàtic de fortes conseqüències econòmiques.

Aquesta situació es produeix enmig dels forts conflictes que caracteritzen la història política present i passada de l'Equador, que ha de fer front a la complexa gestió dels seus recursos naturals en un context de fragilitat i canvi institucional. Això situa els dirigents polítics equatorians en la difícil tessitura de *capejar un fort temporal mentre reparen el seu vaixell en alta mar*.

El petroli és i continuarà sent un recurs estratègic per al progrés econòmic i social a l'Equador. Històricament, el petroli ha suposat gairebé el 30% dels ingressos no financers del Govern¹ i la meitat de les exportacions totals del país (vegeu gràfic). Això ha marcat no solament l'estructura econòmica, sinó també les institucions i les polítiques. Per aquest motiu, la lògica dels conflictes socioambientals actuals no es pot entendre sense el paper que tenen el petroli i els recursos naturals del país.

Importància dels recursos naturals en l'estructura exportadora i en els ingressos del Govern (1992-2005)*

Font: Elaboració pròpia a partir de CEPAL i Jiménez i Tromben, 2006.
[*] Les dades sobre les exportacions solament arriben fins al 2004.

La lògica petroliera del desordre social a l'Equador

Des que la companyia nord-americana Texaco descobrís petroli a l'Equador fa 40 anys, el petroli ha estat una font bàsica de riquesa i conflicte. Les tensions s'han intensificat els últims anys a causa de la combinació d'una sèrie de factors conjunturals i estructurals. Pel que fa a l'àmbit conjuntural, com assenyalava *la primera llei de la petropolítica* de Thomas Friedman, l'augment dels preus del petroli ha incrementat les temptacions de restringir les llibertats econòmiques d'empreses i ciutadans, moltes vegades en pro de la pròpia llibertat i la justícia (Friedman, 2006).

Però a l'Equador el conflicte també té clars elements estructurals. La falta de legitimitat de governs de caire personalista, recolzats sobre un Estat clientelar, juntament amb una població la pobresa de la qual redueix els seus costos de mobilització al mínim, provoquen que l'estratègia de la protesta resulti més factible i eficaç que mai. A més, la difusió d'allò que ha succeït a Bolívia o Veneçuela actua com a font d'inspiració que mostra que "la revolució és possible", mentre que la repressió és cada vegada més difícil i costosa gràcies a l'acció dels organismes multilaterals i les ONG.

L'explotació del petroli a l'Equador està lligada a la selva amazònica, un espai declarat per la UNESCO com a reserva de la biosfera i, al mateix temps, terra natural de les comunitats originàries. Aquesta situació agreuja el conflicte perquè el lliga més a un imaginari col·lectiu que encara té present la figura del colonitzador que saqueja els recursos del país i així n'evita el desenvolupament.

Davant de les mobilitzacions i els bloquejos constants, els governs successius s'han trobat en un carreró sense sortida. L'anul·lació o els canvis en els contractes de les petrolieres ha estat l'única solució per contenir el conflicte. Però l'estat actual de les coses, sense alternatives polítiques viables, pot tenir greus conseqüències econòmiques i socials. La manca de capacitats locals per explotar els recursos naturals, la pèrdua de credibilitat internacional, i la necessitat de destinar grans recursos i esforços per afrontar litigis internacionals i solucionar conflictes interns reduiran les capacitats del país per crear llocs de treball i benestar.

Què impedeix una gestió socialment més eficient dels recursos del país? Quines alternatives viables existeixen per sortir del conflicte socioambiental actual? Aquests són interrogants clau per al futur immediat de l'Equador, però també d'una comunitat internacional que, davant el desafiament del canvi climàtic, ha de buscar fórmules per explotar els recursos de forma més sostenible.

Petroli, populisme i volatilitat

La dependència del petroli i la incapacitat de la classe política de contenir la despesa en èpoques bones, han sotmès l'Equador al vaivé i la volatilitat del preu del cru en els mercats

internacionals que, durant els últims 25 anys, ha oscil·lat des de menys de 15 dòlars fins a més de 80 dòlars el barril. Això dificulta la capacitat de planificació de les empreses i el Govern, especialment de planificar les inversions, i ha dut el deute públic a nivells insostenibles.

Aquesta falta d'inversions repercuteix en la capacitat del país de crear infraestructures de transport, telecomunicacions o energètiques, incrementar la productivitat de les empreses i, a mig i llarg termini, millorar la capacitat de recaptació futura de l'Estat². També repercuteix negativament en la capacitat que l'empresa estatal Petroecuador realitzi les inversions necessàries per refinar el cru o realitzar exploracions i altres operacions.

El populisme i la volatilitat incrementen la temptació d'endeutar-se en èpoques de preus alts del petroli. Aquestes estratègies miops han caracteritzat les polítiques econòmiques dels països de fràgil institucionalitat i elevada dependència dels recursos naturals i, a llarg termini, duen a nivells d'endeutament massa elevats que alimenten les necessitats de divises provinents dels recursos naturals.

Els actuals preus del cru garanteixen que l'Equador pugui fer front al seu deute, de més de 16.000 milions de dòlars o gairebé el 40% del PIB, fet del qual es dubtava temps enrere. No obstant això, cal tenir en compte que el país continua gastant més en el pagament del seu deute extern que en educació.

El dilema polític fonamental del petroli

No existeix cap país que hagi pogut desenvolupar institucions polítiques sòlides si primer han descobert abundants recursos naturals no renovables (Sala-i-Martin i Subramanian, 2003). Paradoxalment, encara que a l'Equador una gran part dels ingressos fiscals provenen dels ingressos del petroli, aquest també és la causa principal de la inexistència d'un pacte fiscal entre l'Estat i la ciutadania.

El petroli és i continuarà sent un recurs estratègic per al progrés econòmic i social del país.

Històricament ha suposat gairebé el 30% dels ingressos no financers del Govern i la meitat de les exportacions totals

Com es demostra amb més detall en un altre treball recent (Prats i Macías-Aymar, 2007), com que gran part dels recursos públics de l'Equador s'obtenen fora de la tributació directa i indirecta sobre individus i empreses, els vincles entre Estat i ciutadania són molt dèbils. El petroli és com *mannà del cel* que, independentment de les polítiques que es desenvolupin, omple les arqués públiques i les mans dels polítics. Aquesta situació genera fortes pugnes pel poder i inestabilitat, especialment en condicions de fragmentació, desigualtat i pobresa com les de l'Equador. A més, moltes vegades, les empreses prefereixen tractar de corrompre que competir entre aquestes en eficiència i cost. Tot això és una combinació que fàcilment deriva en una forta corrupció.

El corollari més greu és que, fruit de la debilitat institucional, la gestió dels serveis públics és ineficient i regressiva. Com mostren els estudis de la CEPAL, la despesa pública a l'Equador beneficia sobretot els quintils més rics de renda. Així doncs, únicament el 5% dels ciutadans confia en què el Govern gastarà bé els seus impostos, el percentatge més baix d'Amèrica Llatina (Latinobarómetro, 2006).

Aquests problemes institucionals afecten també la gestió de les empreses públiques. Això és especialment greu en el cas de Petroecuador i s'il·lustra en una segona paradoxa: encara que el país tingui petroli en abundància, aquest ha d'importar derivats del petroli per satisfer el seu mercat intern a causa, especialment, de les seves escasses capacitats de refinació.

Petroecuador ha perdut progressivament quota de mercat i la seva producció ha caigut un 40% els últims deu anys, mentre que les companyies privades l'han multiplicada per tres. Aquests problemes tenen el seu origen en la burocratització, les traves legals en els seus processos operatius i la seva escassa autonomia en la gestió dels recursos destinats a la inversió.

De fet, el moviment sindical públic ha estat tradicionalment un dels principals eixos de conflicte. Actualment, el seu potencial s'ha vist enfortit pels seus estrets llaços amb els moviments indígenes, amb els quals comparteixen interessos basats en la nacionalització dels recursos i la protecció davant el capital estranger.

Els fonaments indígenes i ambientals de l'actual conflicte petroler

Una font molt important de conflicte amb el petroli, de gran rellevància actual, ha estat els problemes socioambientals causats per l'impacte de les operacions d'exploració i extracció sobre la biodiversitat i les comunitats originàries durant les últimes tres dècades. La quarta part de les reserves petrolíferes es troben en el territori indígena conegut com a Ishpingo-Tiputini-Tambococha (ITT), dins del Parc Nacional Yasuní, declarat per la UNESCO reserva de la biosfera. En aquests reserves viu, per exemple, el poble waorani, la vida del qual depèn completament de la supervivència de la selva.

La falta de capacitat de l'Estat de garantir el compliment de les regulacions ambientals nacionals³ i internacionals ha provocat que les activitats de les empreses hagin estat, fins ara, molt poc supervisades. En aquestes condicions, els riscos de contaminació dels rius i la selva són molt elevats.

La democratització i la major capacitat política de les organitzacions indígenes ha possibilitat la mobilització a favor de la conservació del medi ambient i dels interessos de les comunitats indígenes. Així, les comunitats indígenes que habiten les reserves de petroli, principalment els achuar, els shuar, i els kichwa s'agrupen en la Confederación de Nacionalidades Indígenas del Ecuador (CONAIE), el braç polític de la qual, el Movimiento de Unidad Plurinacional Pachakutik-Nuevo País (MUPP-NP), incorpora molts altres actors, com la Coordinadora de Moviments Socials, els sindicats energètics, els moviments ecologistes, etc.

Aquestes comunitats tenen una lògica de participació política i una visió de la problemàtica molt diferent de la dels actors polítics i econòmics tradicionals. D'una banda, la participació de les comunitats originàries en el conflicte petroler s'ha basat en la protesta i la violència i ha pres la forma d'aturades, preses de camps, sabotatges a les instal·lacions i robatoris de materials.

De l'altra, la visió indígena contrasta amb la lògica més econòmica i es fonamenta en una forma de vida i en uns elements simbòlics heretats de la història. Com va afirmar Milton Carrera, primer dirigent de la comunitat achuar, "estàvem aquí fins i tot milers d'anys abans que Colom arribés. No poden tocar la terra, és el nostre dret inalienable"⁴. No obstant això, constitucionalment, els drets del subsòl pertanyen a l'Estat, el qual necessita la terra per pagar sous, desenvolupar polítiques públiques, construir infraestructures o pagar el deute extern.

Una font molt important de conflicte amb el petroli ha estat els problemes socioambientals causats per l'impacte de les operacions d'exploració i extracció sobre la biodiversitat i les comunitats originàries

Les conseqüències del conflicte: litigis creuats i paràlisi social

La contraposició de visions i interessos ha generat un conflicte de greus conseqüències. El bloqueig polític causat per les mobilitzacions ha dut el Govern al trencament i/o modificació dels contractes. Per exemple, el 2006, els camps de petroli del Bloc 15, Edén-Yuturi i Limoncocha van passar a mans de l'Estat després de la rescissió del contracte amb la petroliera nord-americana Occidental Petroleum Corporation (Oxy). Aquesta situació ha generat litigis encreuats i paràlisi social.

Potser el conflicte socioambiental més il·lustratiu hagi estat el conflicte històric amb Texaco –ara ChevronTexaco– per les operacions realitzades fa més de quinze anys. Concretament, se l'acusa d'utilitzar una tecnologia especialment contaminant per a l'aigua i la terra que ha causat també greus problemes de salut a les comunitats que habitaven la zona. Encara que la companyia assenyalava que va invertir més de 40 milions de dòlars per a la rehabilitació de la regió, l'acusació apunta que

hagués estat més necessària molta més inversió i reclama 6.000 milions de dòlars.

Però l'Equador també és sancionat fruit de judicis amb les petrolieres. Per exemple, recentment, una sentència del Tribunal d'Apel·lacions del Regne Unit va rebutjar el recurs interposat per l'Equador contra la decisió arbitral que obligava l'Estat a pagar 75 milions de dòlars a la petroliera nord-americana Oxy per l'IVA del petroli.

I és que, malgrat la mobilització social dels últims anys, els avenços socials al país han estat pràcticament inexistents. Les previsions apunten a un alentiment del creixement econòmic i de la productivitat, en part a causa de la pèrdua de capacitat de l'Estat per aprofitar el petroli com a motor de creixement econòmic, però fonamentalment per l'escassa capacitat productiva de la resta de l'economia del país.

L'alternativa de Correa

Tot i que durant l'any 2006 els ingressos del petroli van créixer fruit de l'augment del seu preu i de les nacionalitzacions, la congelació dels preus interns dels derivats del petroli i la poca capacitat productiva del país han provocat que l'augment dels ingressos hagi estat menor del possible (CEPAL, 2007). Davant d'aquesta situació i les necessitats socials urgents, és complicat que el Govern contingui l'explotació de les seves reserves naturals. Però com ha afirmat el mateix president, "podríem fer aquest sacrifici però no gratuïtament".

Per aquesta raó, Rafael Correa ha llançat a la comunitat internacional una iniciativa mitjançant la qual cerca recaptar fons per evitar l'explotació de l'Amazònia. Concretament, pretén rebre 350 milions de dòlars anuals durant deu anys en aportacions internacionals, aproximadament la meitat dels guanys potencials de l'explotació de cru en la regió del Parc Nacional Yasuní. Entre els possibles donants d'aquesta estratègia es contempen les empreses petrolieres i els organismes internacionals. Entre les empreses destaquen principalment Repsol i l'empresa petroliera paraestatal de Xina, que controlen al voltant de la cinquena part de la producció petrolera de l'Equador. Entre els organismes internacionals, el Banc Mundial i l'FMI són els que tenen més capacitat de maniobra, sobretot per cancel·lar part del deute equatorià i d'atorgar recursos en condicions favorables. Els països desenvolupats, representats en institucions com el G-7 o organitzacions com el Club de París, també poden coordinar una reducció del deute equatorià.

Aquests passos són fonamentals també en l'aprenentatge internacional per fer front a la conservació de les reserves naturals del planeta. Aquesta lluita serà fonamental a mig i llarg termini per mitigar els efectes del canvi climàtic de manera eficient. Com les grans reserves naturals es troben en els països en desenvolupament, la comunitat internacional ha de trobar mecanismes per compensar aquests països pel cost d'oportunitat que suposa deixar d'aprofitar els seus recursos naturals en condicions de pobresa (Prats, 2007).

Però en l'àmbit nacional, l'Equador també ha de fer els seus deures, l'estratègia de reforma constitucional utilitzada pel Govern de Rafael Correa és un salt endavant en la línia seguida a Bolívia i Veneçuela. Aquesta estratègia ha de garantir l'estabilitat política necessària sense posar en perill la credibilitat i la confiança en el país. Per a això seria bo explorar la viabilitat de propostes com la Iniciativa de Transparència per a les Indústries Extractives llançada fa dos anys per l'agència de cooperació del Regne Unit⁵. La gestió transparent dels recursos naturals és un pas clau en la recerca de la credibilitat a escala nacional i internacional.

Al cap i a la fi, l'èxit de l'estratègia del president Correa depèn de la seva credibilitat. Què succeiria si, després de rebre els diners de la comunitat internacional, l'Equador explota igualment els recursos naturals. Serà imprescindible, doncs, que el país també compti amb la confiança dels inversors internacionals i aconseguixi controlar les pressions socials a través d'una redistribució efectiva. A més, la quantitat que ha sol·licitat el president (molt inferior al valor del cru en el mercat) tampoc no és del tot creïble. La comunitat internacional haurà d'esforçar-se i plantejar noves solucions i alternatives que facin possible compaginar millor desenvolupament i sostenibilitat. ●

Notes

1. Únicament a Veneçuela i Mèxic el petroli té un major pes relatiu en l'estructura fiscal, 55,2% i 37,3%, respectivament.
2. Els ingressos del petroli tenen a l'Equador unes finalitats específiques que es canalitzen a través de comptes i fons creats ad hoc, com la Cuenta Especial de Reactivación Productiva y Social (CEREPS), el Fondo de Estabilización Petrolera (FEP), el Fondo de Ahorro y Contingencia (FAC), y el Fondo Ecuatoriano de Inversión en los Sectores Energético e Hidrocarburífero (FEISEH).
3. La Constitució de 1998, la Llei de gestió ambiental de 1999 i el reglament ambiental per a les operacions hidrocarburíferes de 2001 protegeixen legalment les poblacions amazòniques contra els impactes.
4. *BBC Mundo*, 3 de març de 2005.
5. Iniciativa de Transparència per a les Indústries Extractives. www.eitransparency.org/content/article/detail/902

Referències bibliogràfiques

- COMISIÓN ECONÓMICA PARA AMÉRICA LATINA Y EL CARIBE (CEPAL).** *Panorama Social de América Latina, 2005*. Santiago de Chile: CEPAL, 2005.
- COMISIÓN ECONÓMICA PARA AMÉRICA LATINA Y EL CARIBE (CEPAL).** *Estudio Económico de América Latina y el Caribe, 2006-2007*. Santiago de Chile: CEPAL, 2007.
- FRIEDMAN**, Thomas L. "The First Law of Petropolitics". *Foreign Policy*. Maig-juny, 2006.
- JIMÉNEZ**, Juan Pablo i **TROMBEN**, Varinia. "Política fiscal en países especializados en productos no renovables en América Latina". *Documento de la CEPAL: serie Macroeconomía del Desarrollo* 46. Santiago de Chile, 2006.
- LATINOBARÓMETRO.** *Opinión Pública Latinoamericana*. Diversos anys. A: www.latinobarometro.org
- PRATS**, Joan Oriol i **MACÍAS-AYMAR**, Iñigo. "El pacto fiscal en los Andes: Desafección política, ineficiencia del Estado e inequidad social". Fundación Carolina-CeALCI, 2007.
- PRATS**, Joan Oriol. "El canvi climàtic. Precursor del canvi econòmic? Breu introducció a l'economia del canvi climàtic". *Canvi climàtic: som a temps d'aturar-lo? Informe 2007 de l'Observatori del Risc*. Àgora del Risc. Institut d'Estudis de la Seguretat, 2007.
- SALA-I-MARTIN**, Xavier i **SUBRAMANIAN**, Arvind. "Addressing the Curse of Natural Resources: An Illustration from Nigeria". *NBER working paper 9804* (2003).

dCIDOB 103.

L'Equador, de la inestabilitat crònica a la confiança?

La problemàtica d'un país megadivers. Una mirada a l'Equador des
de la seva biodiversitat.
Elizabeth Bravo.

La problemàtica d'un país megadivers

Una mirada a l'Equador des de la seva biodiversitat

Elizabeth Bravo Biòloga, Acció Ecològica (Equador)

L'Equador és un dels 17 països megadiversos¹ del planeta i concentra el major nombre d'espècies per unitat de superfície del món. Amb un territori que representa el 0,17% de la superfície terrestre, ocupa el vuitè lloc mundial en diversitat de plantes vasculares. Les 1.616 espècies d'aus registrades representen el 17,9% del total mundial i un dels valors més alts d'espècies d'aus en qualsevol lloc del món. Hi trobem 124 espècies de colibrís, xifra que equival al 35% de totes les espècies de colibrís existents al món. Per aquesta raó a l'Equador se li ha donat el nom del "país dels *picaflors*²". En diferents regions de l'Equador s'enregistren diversos rècords mundials, incloent la major concentració mundial de falgueres per unitat de superfície –1.300 espècies–, la majoria de les quals en els flancs de les serralades. La diversitat d'orquídies és també sorprenent: només en els boscos nebulosos hi ha més de 3.000 espècies, fet que converteix l'Equador en el país amb major nombre d'espècies d'orquídies del món. En una sola hectàrea del Parc Nacional Yasuní, l'àrea protegida continental més important de l'Equador, s'han trobat 644 espècies d'arbres. Com a comparació, hem d'assenyalar que s'estima que a tota Amèrica del Nord hi ha unes 680 espècies d'arbres autòctons.

Com que el país es troba dins de dos centres d'origen i diversitat de cultius (l'andí i l'amazònic), existeix, a més, una diversitat d'espècies agrícoles molt rica que s'han constituït en importants cultius en l'àmbit mundial com la *papa* (patata), el tomàquet, el cacau, el *maní* (cacauet), l'*aji* (pebrot), però també d'altres menys coneguts però de gran importància cultural com una sèrie de tubèrculs andins i fruites tropicals.

No obstant això, la importància de la biodiversitat de l'Equador no es correspon amb les polítiques públiques de

conservació. Al contrari, existeixen múltiples factors que posen en perill el patrimoni biològic nacional, com la implementació de projectes de desenvolupament, que en ser considerats de prioritat nacional, passen per alt la vulnerabilitat i riquesa dels ecosistemes naturals existents en aquest país, i que atempten contra la sobirania alimentària dels pobles que depenen d'aquesta biodiversitat.

Del mar als Andes

Si féssim un viatge imaginari des de les platges de l'oceà Pacífic que banyen les costes de l'Equador fins als Andes equatorians, la nostra primera experiència seria conèixer els boscos de manglar, entre les arrels dels quals viuen gambetes, crancs, peixos i molts altres organismes dels quals depèn l'equilibri ecològic del mar. Garses, pelicans i altres aus aquàtiques fan el niu a les copes dels arbres de mangle. Però aquests boscos no sustenten només la vida silvestre, sinó també poblacions humanes, les quals han depès d'aquest ecosistema des dels orígens de l'agricultura a l'Equador. Aquests boscos es troben actualment en perill per la expansió de la indústria de la gambeta, que s'ha desenvolupat a costa del manglar.

El manglar donarà pas a boscos humits tropicals a l'altura de la província d'Esmeraldas, al nord de l'Equador; però cap al sud, on l'ambient és més àrid, ens trobarem amb boscos secs tropicals. Als boscos humits del nord podrem observar grans arbres i aus tan diverses com els tucans, lloros, papagais i colibrís, entre altres. Amb sort també es podran veure micos, gats tigrats, agutís, peresosos i altres mamífers. Les empreses de

fusta –i actualment amb l'expansió dels agrocombustibles, les plantacions de palma d'oli– han posat el seu objectiu en els últims remanents de boscos tropicals del Pacífic equatorià.

En els ecosistemes secs del sud el paisatge està dominat per ceibes, *guanacastes*, acàcies i altres plantes que romanen la major part de l'any seques, i que reverdeixen amb les pluges d'hivern: les plantes floreixen ràpidament, produeixen llavors i romanen en estat de repòs hivernal⁹ fins a les properes pluges. Aquest és un lloc d'importància ornitològica mundial per l'elevat nombre d'endemismes. No obstant això, molts boscos secs han desaparegut a causa de l'expansió de l'agricultura industrial.

Les planícies costaneres es veuen interrompudes per muntanyes de poca altura. Alguns dels ecosistemes que es formen en aquestes muntanyes són els boscos de *garúa* (plovisqueig),

Un ancià pot tenir el coneixement equivalent a una biblioteca completa, precisa, perquè ha estat validada a través de les generacions, que no caduca i que es recrea en cada generació

on plou molt poc i la humitat prové d'un ambient bromós ocasionat pels corrents marins, fet que dóna lloc a formacions vegetals úniques.

Si pugem als Andes occidentals, passarem per paisatges que van canviant amb l'altitud. Entre aquests, els boscos nebulosos, amb arbres doblegats plens de molses i lianes que ragen aigua, plens de petites cascades que semblen sortir de la pedra. Actualment, s'han proposat desenes de projectes hidroelèctrics al voltant d'aquests ecosistemes d'extrema fragilitat.

Les valls interandines, algunes seques i poblades per cactus i pebrers bords, altres més fèrtils, han tingut una història d'ocupació humana contínua, fet pel qual han perdut la major part de la seva vegetació original. Més amunt, la vegetació va disminuint per donar pas a un tipus de prats d'altura anomenat *páramo*, que són veritables matalassos d'aigua on s'originen les conques hidrogràfiques que van cap als vessants oriental i occidental dels Andes. Lamentablement, diferents projectes per mitigar el canvi climàtic estan transformant aquests *páramos* en plantacions forestals; i, amb aquests, es perdrà no solament la seva riquíssima biodiversitat, sinó la seva capacitat de captar i emmagatzemar aigua.

En baixar cap a l'Amazònia i seguint el gradient altitudinal, trobarem formacions vegetals diferents mentre disminueix l'altura, fins arribar a la gran conca amazònica, on

s'imposen els boscos humits tropicals amb la seva diversitat única de flora i fauna. Aquesta zona ha tingut un fort impacte a causa de l'explotació del petroli, que a més ha obert les vies per a l'explotació de fusta i de palma.

El valor de la biodiversitat equatoriana

La biodiversitat ha estat la base de l'economia familiar dels pobles que tradicionalment s'han assentat a l'Equador. El valor de la biodiversitat va acompanyat pel coneixement sobre l'ús, conservació i millora d'aquesta. Un ancià pot tenir el coneixement equivalent a una biblioteca completa, precisa, perquè ha estat validada a través de les generacions, que no caduca i que es recrea en cada generació.

Els indígenes de l'Amazònia han donat nom a milers d'espècies útils, que són usades com a aliments, materials de construcció, combustible, medicina, al·lucinògens i altres. El poble wuaorani, per exemple, té com a mitjana quatre usos diferents per a cada planta del bosc, i algunes espècies poden arribar a tenir fins a sis usos diferents. Per als pobles siona i secoya, el 50% de les lianes té un valor, ja sigui com a alimentació, construcció, artesanía, verí, combustible, fibres, valor religiós, mític o medicinal.

International, Conservation International (CI), Flora & Fauna International (F&FI), The Nature Conservancy (TNC), Wildlife Conservation Society (WCS) i WWF, les quals tradicionalment defensaven una conservació de la biodiversitat *sense gent*, estan avui treballant més en allò que s'ha consagrat com a *desenvolupament sostenible*, que a la pràctica ha significat posar en el mercat els components de la biodiversitat: els gens, les espècies i els ecosistemes.

La bioprospecció o privatització dels gens

Un dels camps de major interès econòmic és la bioprospecció, és a dir, la recerca de principis actius que puguin servir per al desenvolupament de nous productes per a les indústries far-

Els pobles quátxues de la regió del Napo reconeixen al voltant de 14 tipus diferents de iuca, i cadascuna té un ús específic. Les dones són les que han conservat i ampliat la base genètica de la iuca i han creat una cultura al voltant d'aquest cultiu (Guzmán, 1997).

La mercantilització de la biodiversitat equatoriana

Gran part de la cooperació internacional que ha arribat a l'Equador ha estat destinada a temes ambientals, particularment relacionats amb la biodiversitat. Tot i la seva petita dimensió, l'Equador fou el quart receptor de fons procedents de l'Agència dels Estats Units per al Desenvolupament Internacional (USAID) en el seu programa de biodiversitat de l'any 2004, superat només per Indonèsia, Brasil i Madagascar. Existeixen molts altres fons que arriben al país destinats a la biodiversitat.

Però l'interès en la biodiversitat de l'Equador no es troba en la seva conservació o el suport a les comunitats i pobles que han tingut cura, creat, gestionat i domesticat tradicionalment aquesta biodiversitat, sinó en el valor econòmic que es pugui desprendre d'aquesta. Organitzacions com BirdLife

macèutica, cosmètica, alimentària, agroindustrial i altres. En la recerca de principis actius, s'ha comprovat que és indispensable comptar amb el coneixement dels pobles indígenes i altres comunitats locals que coneixen l'ús de les plantes, els animals i els microorganismes, ja que la possibilitat de trobar nous productes augmenta en un 400% quan es compta amb aquesta informació.

A partir de la biodiversitat i els coneixements tradicionals relacionats, empreses farmacèutiques, alimentàries o agroindustrials han obtingut patents i altres formes de propietat intel·lectual. Aquest va ser el cas de les quatre patents obtingudes per l'empresa Shaman Pharmaceuticals a partir del làtex d'un arbre amazònic, el drago, molt utilitzat per les poblacions locals; o el d'una granota verinosa, dels principis actius de la qual es va obtenir la patent d'un producte anestèsic molt potent, utilitzat en operacions a cor obert.

La bioprospecció i la biopirateria no suposen només manllevar recursos i coneixements que han pertangut tradicionalment a un poble, sinó que, a més, en aquest procés, es pot afectar seriosament el teixit social, especialment si s'introdueixen elements com ara el repartiment equitatiu de beneficis. Moltes empreses signen acords amb les comunitats en els quals s'estableix que, a canvi del coneixement, rebran una retribució econòmica, i amb això introdueixen de manera vio-

A través de figures com els corredors biològics o ecorregions, es pretén controlar grans espais territorials, que inclouen més de dos països, i que estaran sota la tutela d'organitzacions internacionals de conservació

Infraestructura petroliera a l'Amazònia. Campo Palo Azul

lenta societats que han estat en economies de subsistència en lògiques de mercat. Pitjor encara, divideixen les comunitats, perquè no tothom està disposat a acceptar aquests acords.

La mercantilització de la vida a través de les àrees protegides

Una altra forma de mercantilitzar la biodiversitat és a través de l'anomenada venda de *serveis ambientals*. L'Equador es va proposar donar concessions de l'usdefruit dels serveis

ambientals en àrees protegides, encara que totes les àrees protegides del país estan habitades i la majoria d'aquestes per comunitats indígenes.

Al llarg del segle XX el nombre d'àrees protegides va augmentar constantment. El concepte d'àrees protegides va evolucionar des dels parcs nacionals i reserves naturals estrictes, on no es permetia la presència humana, sobretot per protegir la *vida silvestre*, a àrees on l'administració pot estar en mans privades (per exemple d'organitzacions internacionals de conservació o la indústria) per assegurar la conservació i ús sostenible de les espècies, les funcions de l'hàbitat i ecosistemes i els seus serveis.

El 2005, el Ministerio del Ambiente de l'Equador va signar un conveni amb cinc organitzacions internacionals i tres nacionals, per implementar un pla d'acció sobre àrees protegides que mai no ha estat discutit per les poblacions locals ni la societat en general. Entre els seus objectius inclou buscar el suport financer de les àrees protegides, a través de "Diversificar les fonts d'ingressos d'autogestió, aprofitant mecanismes com els pagaments per serveis ambientals, per infraestructura instal·lada en les àrees protegides, etc. Per a això, cal enfortir la institucionalitat del Sistema⁴ i promoure un marc jurídic favorable no solament per permetre el pagament, sinó també per permetre que aquest es quedi dins del Sistema i no sigui desviat a altres sectors. En aquest sentit, cal enfortir mecanismes jurídics que amplii les opcions existents i considerar la inclusió de noves figures necessàries per al suport financer del Sistema" (Ministeri de l'Àmbient, 2005).

El problema amb la venda de serveis ambientals és que les poblacions que tradicionalment han utilitzat un determinat recurs, perden el dret al seu ús quan aquest es transforma en servei ambiental. Per exemple, si una població dels *páramos* ven la capacitat de generació d'aigua a una empresa, aquesta població ja no pot fer ús de l'aigua com ho ha fet sempre, però a més, les comunitats que es troben per sota dels *páramos* tampoc no poden fer-la servir. Com l'empresa treballa amb una lògica de productivitat, vendrà el servei d'aigua al millor postor, que no seran les comunitats locals. Aquesta aigua privatitzada serà també més cara per als usuaris finals.

Més enllà dels ecosistemes: corredors biològics i ecorregions

La privatització de la vida va més enllà dels ecosistemes i fins i tot dels límits nacionals. A través de figures com els corredors biològics o ecorregions, es pretén controlar grans espais territorials, que inclouen més de dos països, i que estaran sota la tutela d'organitzacions internacionals de conservació.

Malgrat la seva dimensió, a l'Equador hi ha nou iniciatives relacionades amb corredors biològics. Un dels més importants és el corredor del Chocó que va des del nord de Colòmbia fins al nord del Perú, cobreix més de 60.000 km² i travessa nombroses zones de vida des de la zona costanera fins als Andes. Aquest corredor està emmarcat en un programa anomenat

Critical Ecosystem Partnership Fund (CEPF), que és un consorci format per CI, Global Environment Facility (GEF), el Govern del Japó, la Fundació McArthur, el Banc Mundial i el Banc Interamericà de Desenvolupament (BID), entre d'altres. El programa proposa un sistema de gestió descentralitzat a través de governs locals; però, qui tindrà el control complet d'aquest corredor gegant?

El corredor Nor-Andino inclou les zones andines de Veneçuela, Colòmbia, Equador i Perú. Les organitzacions de conservació han establert les seves prioritats de conservació i han passat per alt la presència de comunitats indígenes i locals. La seva intenció és crear almenys un milió d'hectàrees d'àrees forestals protegides a Veneçuela, Colòmbia, Equador i Perú, i establir almenys tres llocs Ramsar⁵ que cobreixin una extensió de 500.000 hectàrees en els *páramos* (poblats majoritàriament per poblacions indígenes).

Existeixen corredors més petits, però de gran importància estratègica com la bioreserva d'El Cóndor, finançada per USAID a través de l'organització conservacionista nord-americana TNC. Inclou les àrees protegides següents: Cayambe, Antisana, Cotopaxi i Los Llanganates. El propòsit d'aquesta bioreserva és el control de l'aigua, per subministrar aigua a Quito (sota la figura de serveis ambientals) però per a això cal excloure de les reserves les comunitats indígenes, o limitar el seu accés a l'aigua.

Sobirania sobre la biodiversitat?

Amb el reconeixement de la sobirania dels estats sobre la biodiversitat feta pel Conveni sobre Diversitat Biològica (CDB), hem de preguntar-nos si això constituirà un avanç o un retrocés en el procés de la comercialització de la vida. Tot depèn de la interpretació que donem a la sobirania. Aquesta pot entendre's com l'existència d'un Estat que s'organitza al voltant de les transnacionals que industrialitzen la vida; o un Estat que, en representació de tota la nació, obeeix als interessos col·lectius, incloent els drets de les futures generacions, la sobirania alimentària, la salut pública, la millora de la qualitat de vida i la conservació dels recursos naturals. Amb la globalització, el concepte d'Estat s'ha vist molt afectat, i per la mateixa raó, el concepte de sobirania. Tenim governs sense drets, amb excessives responsabilitats, i empreses que compten amb el suport d'organitzacions internacionals com ara el Banc Mundial, l'FMI i l'Organització Mundial del Comerç (OMC), amb drets absoluts i sense cap responsabilitat.

És responsabilitat de la societat civil organitzada tornar a la paraula sobirania el seu veritable significat, que aquesta sigui exercida per la nació, i que sigui la societat civil qui decideixi sobre els seus recursos, inclosa la biodiversitat. Pel que fa a la sobirania dels recursos que es troben en territoris indígenes, la legislació equatoriana els reconeix els drets sobre els recursos naturals i la biodiversitat. Aquests drets també són reconeguts pel Conveni 169 de l'Organització Internacional del Treball (OIT). Resta pendent debatre la forma d'exercir aquests drets. ●

Notes

1. N. de l'ed.: El Centre de Seguiment de la Conservació de la Natura del Programa de Nacions Unides per al Medi Ambient (PNUMA-WCMC) ha identificat 17 països megadiversos, la majoria tropicals, que contenen en conjunt el 70% de la biodiversitat mundial. Aquests països són: Austràlia, Brasil, Colòmbia, Equador, Estats Units, Filipines, Índia, Indonèsia, Madagascar, Malàisia, Mèxic, Papua Nova Guinea, Perú, República Democràtica del Congo, Sud-àfrica, Veneçuela i Xina.
2. N. de l'ed.: *Picaflores* és el nom genèric amb què es coneix el grup dels colibrís a l'Amèrica Llatina.
3. N. de l'ed.: Estat de determinats organismes vius, com moltes plantes, caracteritzat per una reducció de la seva activitat metabòlica, i que sovint s'empra com a mecanisme de supervivència per superar les estacions meteorològicament desfavorables. Mentre es manté aquest estat no hi ha ni floració ni creixement.
4. N. de l'ed.: La utilització de la paraula Sistema fa referència al "Sistema Nacional de Àreas Protegidas del Ecuador".
5. N. de l'ed.: Els llocs Ramsar són zones humides d'importància internacional. La seva declaració com a tal pretén la conservació i l'ús racional d'aquestes zones mitjançant accions locals, regionals i nacionals gràcies a la cooperació internacional.

Referències bibliogràfiques

- BROWNRIGG**, Leslie Ann. "Al futuro desde la experiencia. Los pueblos indígenas y el manejo del Medio Ambiente". *Hombre y Ambiente* 38-39. Quito: Ed. Abya Yala, 1986.
- CONVENCIÓ SOBRE DIVERSITAT BIOLÒGICA (CBD)**. "Review of Experiences with Ecological Networks, Corridors and Buffer Zones". *Technical Paper No. 23*. PNUMA, CBD, 2006
- GUZMÁN**, María Antonieta. *Para que la yuca beba nuestra sangre: trabajo, género y parentesco en una comunidad quichua de la Amazonía ecuatoriana*. Quito: Ed. Abya Yala - Centro de investigación de los movimientos sociales del Ecuador (CEDIME), 1997.
- MINISTERIO DEL AMBIENTE**. *Análisis de las necesidades de financiamiento del Sistema Nacional de áreas Naturales Protegidas del Ecuador*. Quito, 2005.
- MINISTERIO DEL AMBIENTE, ECOCIENCIA, UNIÓN INTERNACIONAL PER A LA CONSERVACIÓ DE LA NATURA (UICN)**. *La Biodiversidad del Ecuador. Informe 2000*. Editado por Carmen Josse. Quito: Ministerio del Ambiente, Ecociencia, UICN, 2001.
- SCIENTISTS CONCERNED FOR YASUNÍ NATIONAL PARK**. *Technical Advisory Report On: The Biodiversity Of Yasuni National Park, Its Conservation Significance, The Impacts Of Roads And Our Position Statement*. Quito, 2004.
- USAID**. *USAID's Biodiversity Conservation Programs. Fiscal Year 2004*. Washington, 2005.

dCIDOB 103.

L'Equador, de la inestabilitat crònica a la confiança?

**Pobles indígenes a l'Equador. Del protagonisme a la incertesa.
Salvador Martí i Puig.**

Pobles indígenes a l'Equador

Del protagonisme a la incertesa

Salvador Martí i Puig Professor titular de Ciència Política, Universidad de Salamanca

Abans de res: què vol dir *ser indígena*?

Una de les qüestions més complexes a l'hora de reflexionar sobre els pobles indígenes és la d'establir una definició acceptada i consistent de què vol dir ser indígena o pertànyer als pobles indígenes.

La definició que empra el Grup de Treball sobre Poblacions Indígenes de Nacions Unides –i que posteriorment es recull de forma molt semblant en la Convenció 169 de l'Organització Internacional del Treball (OIT)– diu que els pobles indígenes són aquells que, comptant amb una continuïtat històrica amb les societats anteriors a la invasió i la colonització que es va patir en els seus territoris (que en el cas d'Amèrica Llatina va ser després de l'arribada de Cristòfol Colom l'any 1492), es consideren a si mateixos diferents dels sectors dominants de la societat; al mateix temps estan decidits a conservar, desenvolupar i transmetre a les generacions futures de les seves comunitats, els seus territoris ancestrals i la seva identitat, que són la base de la seva existència com a pobles.

Amb tot, un cop llegida la definició no podem dir que som capaços de distingir qui és o no és indígena o membre d'aquests pobles. Això és així perquè la pertinença a un poble indígena no és un fenomen estàtic, sinó que canvia en la mesura que es transforma la identitat. El més important no és *ser* o *no ser* indígena, sinó voler *ser-ne* i sentir-se'n. És a dir, la qüestió rau en l'autoadscripció a una identitat indígena, i aquest fenomen es relaciona amb dos elements: en primer lloc la voluntat, i, en segon lloc, en un procés complex d'elaboració identitària.

El laberint de les identitats és colpidor –els catalans ho sabem prou bé. D'una banda, hi ha membres de comunitats indígenes que no volen ser-ne o se n'amaguen i, de l'altra, cada vegada hi ha més joves urbans als països llatinoamericans que reclamen la seva identitat d'indígenes. En aquest sentit, el més interessant és reflexionar què ha succeït per tal que una identitat que socialment es considerava, fins fa poc, vergonyosa i pejorativa, s'hagi revaluat els darrers anys i avui sigui, per a molts, un motiu d'orgull.

En aquest sentit el cas de l'Equador és rellevant. Avui ser indi, per a una part important de ciutadans equatorians, és una senyera d'identitat i de valor. Aquest fenomen és el fruit d'un llarg procés organitzatiu, d'esforç i de lluites a la recerca de la dignitat dels pobles originaris. La pretensió del text que segueix és mostrar-ho de forma breu.

Trets comuns amb altres països: la pobresa i la diversitat

L'Equador és el quart país d'Amèrica Llatina amb major nombre relatiu de població indígena: un 37% de les persones se'n consideren. Davant de l'Equador hi ha Bolívia amb un 71%, Guatemala amb un 66% i el Perú amb un 47%. Però el fenomen *indígena* equatorià ha seguit uns passos molt diferents als de la resta dels països esmentats, tot i que també amb trets semblants.

Entre els elements que comparteix amb altres països de la regió en destaquen dos: la pobresa dels membres dels pobles indígenes i la diversitat d'aquests pobles.

Respecte de la pobresa s'ha d'apuntar que les persones que formen part d'aquests pobles indígenes continuen representant el sector més marginat, pobre i exclòs del país (Patrinós i Skoufias, 2007). També cal dir, però, que durant les darreres dècades ha començat a l'Equador un procés d'estratificació social dins dels mateixos pobles. Les diferències econòmiques i socials dins de les comunitats ha estat fruit de molts factors lligats amb l'accés diferenciat a la formació, a la inserció a xarxes globals (ja sigui d'ONG, d'immigrants o de comerç) i a l'exercici del poder institucional.

Pel que fa a la diversitat, cal assenyalar l'heterogeneïtat extrema que existeix dins del concepte "pobles indígenes" en el mateix Equador, ja que la realitat de les persones que conformen aquests pobles és molt diferent segons el seu territori i la seva cultura, cadascuna amb la seva llengua, tradicions i autiritats.

En funció del territori cal diferenciar els pobles de la costa, de la serra andina i de l'Amazònia. En aquest sentit, podríem distingir –a grans trets– diferents famílies de pobles indígenes: els shuar, andoa, zàpara, kichwa, waorani, tagaeri, taromenani, siona presents a les terres baixes de l'Amazònia; els quítxua a la serra, i els awà, txatxi, epera, tsàxil, manta i wankavillka al Pacífic. Cal dir, tanmateix, que existeixen molts més pobles, alguns d'ells amb un nombre tan reduït de població que es tem per la seva desaparició física, i d'altres que ni tan sols estan *contactats*, és a dir, que si bé es té constància de la seva existència, aquests pobles no volen entrar en contacte amb la resta de la població del país (Cabodevilla, 2007).

Trets singulars del cas equatorià

La lenta i progressiva trajectòria organitzativa. Un dels trets que diferencia la trajectòria dels pobles indígenes de l'Equador –sobretot els de la serra– respecte de la dels pobles d'altres països, és la seva llarga, pacífica i incremental experiència organitzativa durant el segle XX. A diferència de Bolívia, on les crisis polítiques i els canvis (com la revolució de 1952) van suposar sobtats avenços seguits de ferotges reaccions, o del Perú i Guatemala, on la complicitat de les comunitats indígenes amb les organitzacions guerrilleres van tenir com a resposta, per part de l'Estat i de les seves Forces Armades, una repressió implacable de caràcter genocida, a l'Equador les coses van seguir una trajectòria diferent. En aquest país, el procés d'organització social i política va ser molt més progressiu, de caràcter pacífic i també molt més silenciós.

La història de la colònia i de la independència del país (que es va obtenir l'any 1830) és, òbviament, una llarga successió de fets de repressió, aniquilament i explotació dels pobles indígenes allí on l'Estat –ja fos des de les institucions públiques o privades, com ara l'*encomienda* i l'*hacienda*– va arribar.

El sentit de la història va començar a canviar, lentament i no sempre premeditadament, amb algunes mesures legals dutes a terme el primer terç del segle XX i que van suposar els fonaments d'una posterior força organitzativa de les comunitats

indígenes que tindria la seva màxima expressió durant els anys vuitanta i noranta del mateix segle.

Aquestes mesures van tenir el seu origen en tres lleis. La primera va ser la de desamortització de terres de l'Església, l'any 1908, que va suposar en alguns casos la possibilitat per part de les comunitats d'obtenir el control d'algunes terres. La segona va ser la llei, aprovada l'any 1918, que va abolir la presó per deutes. I la tercera, i més important, va ser la Ley de Comunas del 1937, que va suposar que l'Estat reconegués les comunitats indígenes com a formes organitzatives al mateix temps que donava cobertura legal a les seves terres. Posteriorment, els anys 1964 i 1973, els governs reformistes del país van impulsar dos processos de reforma agrària –fet molt comú a Amèrica Llatina en aquell període. Fruit d'aquestes reformes, va començar a entrar en crisi, d'una banda, la peça clau del domini *blanco i ladino*¹ sobre els pobles indígenes –l'*hacienda*– i, de l'altra, l'Estat va convertir-se en un instrument de mediació social i de prestació de recursos (com ara crèdits, maquinària, avenços tecnològics, accés a professionals, etc.) que els membres de les comunitats van aprofitar, i fins i tot institucionalitzar, quan l'Estat va crear diverses entitats per relacionar-se directament amb els pobles indígenes –destaquen el Consejo de Nacionalidades y Pueblos del Ecuador (CODENPE), el Instituto Nacional de Desarrollo Agrario (INDA) o la Dirección Nacional de Educación Intercultural Bilingüe (DINEIB) (Sánchez, 2007).

En aquesta conjuntura de grans transformacions cal apuntar dos processos més. D'una banda, una doble dinàmica d'urbanització accelerada i de migració des de la zona andina cap a la costa que va anar buidant de població la zona de la serra on les comunitats indígenes tenien més presència i, per tant, van anar guanyant un major protagonisme en el territori. I, de l'altra, l'aparició d'aliats externs de diversa naturalesa. Ens referim a tres grans xarxes organitzatives de tipus internacional (com ara l'Església catòlica postconciliar², les ONG defensores i promotores de drets humans³, i les associacions d'antropòlegs compromesos) que van arribar als territoris indígenes i van transferir recursos materials, simbòlics i institucionals mitjançant els quals posteriorment els pobles indígenes van crear els moviments que avui coneixem. En aquest sentit, es pot afirmar que la presència i el suport d'*outsiders* va ser també un dels elements generadors, en les comunitats indígenes, d'un capital social necessari per al seu posterior empoderament (Brysk, 2000).

És possible afirmar, doncs, que la creació de la Confederación de Nacionalidades Indígenas del Ecuador (CONAIE) l'any 1986 va ser la culminació d'un progressiu i tenaç esforç d'organització de col·lectius indígenes impulsat per missioners catòlics que s'inicià l'any 1972 amb la creació de la Confederación de los Pueblos de Nacionalidad Kichua del Ecuador (ECUARUNARI), i que es consolidà amb la formació de dues organitzacions territorials més: la Confederación de Nacionalidades Indígenas de la Amazonía Ecuatoriana (CONFENIAE) i la Confederación de Nacionalidades y Pueblos Indígenas de la Costa Ecuatoriana (CONAICE). L'any 1980,

aquestes tres organitzacions territorials crearien el Consejo Nacional de Coordinación de Nacionalidades Indígenas (CONACNIE), que sis anys més tard es transformaria en l'esmentada CONAIE. En aquest sentit la CONAIE es pot considerar una organització de tercer grau que dóna veu i representa els pobles indígenes equatorians de tot l'Estat i que aplega organitzacions de segon grau que representen comunitats locals.

Però, si bé la CONAIE és l'organització indígena d'àmbit estatal més representativa i coneguda, no és l'única. Cal esmentar la Federación Nacional de Organizaciones Campesinas, Indígenas y Negras (FENOCIN) amb més arrelament en la zona de la costa del Pacífic i que té un èmfasi més *camperol* i *de classe* que indigenista. I també el Congreso de Pueblos y Organizaciones Indígenas Evangélicas del Ecuador (FEINE) que agrupa els col·lectius indígenes de confessió evangèlica.

Sense tenir en compte aquest llarg procés d'organització i consolidació d'una xarxa associativa indígena és impossible entendre la gran capacitat mobilitzadora i el protagonisme polític que van tenir els pobles indígenes a l'Equador durant les dues darreres dècades del segle XX i el primer lustre del XXI.

L'esclat mobilitzador i el protagonisme polític. Els moviments indígenes de l'Equador mai no havien tingut tant d'èxit en les seves mobilitzacions com durant els darrers vint anys. Durant les dues darreres dècades, les comunitats han tingut una enorme capacitat de fer sentir les seves protestes a partir de l'activació de l'acció col·lectiva, fet que els ha permès donar a conèixer les seves demandes i denunciar els seus greuges; generar un sentit de comunitat i pertinença i, com a conseqüència, multiplicar les seves bases i aconseguir nous aliats en l'àmbit nacional, i, finalment, desafiar les institucions.

Certament, des de finals de la dècada dels vuitanta els pobles indígenes han aconseguit un gran protagonisme polític. Les raons d'aquest fenomen són diverses. En primer lloc, cal exposar que sense el procés organitzatiu abans descrit els pobles indígenes mai no haguessin pogut mobilitzar tantes persones, trobar bons aliats ni desafiar les autoritats. En segon lloc, però, s'ha de fer referència al detonant de les mobilitzacions. I aquest va ser l'impacte de les mesures econòmiques neoliberals que van impulsar els governs de l'Equador durant els anys vuitanta i que atemptaven directament contra l'*economia moral* dels pobles indígenes.

Així les coses, la reacció de les confederacions indígenes no es va fer esperar. Van engegar una forta activitat disruptiva en contra d'aquestes mesures, en què destaca la marxa massiva sobre la capital l'any 1990. Aquestes mobilitzacions, coordinades generalment amb d'altres moviments socials urbans –sobretot amb la Coordinadora de Movimientos Sociales (CMS)–, van suposar la visibilitat dels pobles indígenes en la vida política del país. A partir d'aquell moment tant els sectors socials urbans com les elits polítiques van adonar-se del poder que havien conquerit els pobles indígenes gràcies a la capacitat de comptar amb dos recursos molt preuats en el món polític: la mobilització massiva i la generació d'una identitat pròpia.

Avui ser indi, per a una part important de ciutadans equatorians, és una senyera d'identitat i de valor. Aquest fenomen és el fruit d'un llarg procés organitzatiu, d'esforç i de lluites a la recerca de la dignitat dels pobles originaris

Durant les dues darreres dècades, les comunitats indígenes van tenir una enorme capacitat de fer sentir les seves protestes a partir de l'activació de l'acció col·lectiva

Fruit d'aquest nou protagonisme, la CONAIE va impulsar l'any 1995 la creació d'un partit polític *propi* per lluitar en l'àmbit electoral amb un programa indigenista i antineoliberal. Aquest partit, anomenat Movimiento de Unidad Plurinacional Pachakutik-Nuevo País (MUPP-NP), ha concorregut en eleccions locals, provincials i presidencials, i ha donat suport a candidats aliens en les convocatòries de 1996, 1998 i 2002 i a un de *propi* l'any 2007.

Pel que fa als resultats en les eleccions locals, provincials i per escollir diputats, cal destacar que, des del 1996, el Pachakutik ha obtingut bons resultats en els territoris de la serra i l'Amazònia, i ha exercit des d'aleshores tasques de responsabilitat institucional gràcies a la seva capacitat per obtenir cinc *prefectos provinciales* l'any 2000 i 2004, i retenir alcaldies en dotze municipis, entre els quals destaquen les ciutats de Riobamba, Otavalo i Cotacachi.

Respecte del rendiment electoral a les eleccions presidencials, aquest ha variat molt al llarg dels seus deu anys de vida. A les eleccions de 1996 i 1998, en què va donar suport a Freddy Elhers, va obtenir un bon resultat electoral amb un 20,6% i un 14,7% dels vots, respectivament. L'any 2002 el Pachakutik va donar suport al candidat Lucio Gutiérrez, que va guanyar la Presidència (amb un 20,4% a la primera volta) i, per tant, el partit indigenista va formar part de la coalició vencedora. Però el fet que Gutiérrez impulsés polítiques

totalment contradictòries a les que va formular en la campanya, va fer que pocs mesos després de la victòria electoral els membres del Pachakutik en el Govern dimitissin i que els seus parlamentaris retreissin el suport al president Gutiérrez (Sánchez, 2007). Arran d'aquesta experiència, l'any 2007 el Pachakutik va proposar un candidat *propi* a la presidència: el llavors president de la CONAIE, Luis Macas. Macas va intentar entrar en el debat polític enmig d'unes eleccions molt polaritzades que, finalment, va guanyar Correa i en què el candidat del Pachakutik va obtenir un resultat molt magre: un 2,19% del sufragi.

No és fàcil fer un balanç del rendiment polític d'un parell de dècades d'un moviment tan rellevant com ha estat el cas de l'indígena a l'Equador. Els resultats del 2007 van mostrar que el vot indígena no es va concentrar en el Pachakutik i, per tant, fa suposar que una cosa és la sòlida articulació organitzativa existent i una altra, les preferències polítiques en la lògica de la competència electoral conjuntural. Amb tot, s'ha de tenir en compte que sense la massiva mobilització indígena hagués estat impossible transformar un típic Estat centralista, monocultural i racista en un altre de tipus multicultural i respectuós amb els drets i els costums dels pobles originaris –tal com ho assenyala la Constitució de 1998⁴ i tal com s'espera que ho faci la Constitució que està en procés de redacció.

El present: alguns interrogants

El projecte polític que comença a l'Equador sota el lideratge de Correa obre una nova etapa política al país. En aquest paisatge que s'inicia no està clarament definit el lloc i el paper que tindran els pobles indígenes. Tot indica que el *nou projecte* polític serà respectuós amb les demandes d'aquests pobles, però no hi ha certesa sobre el tipus de relació que establirà el *nou Estat* amb les organitzacions polítiques que els representen –com ara la CONAIE, la FENOCIN o la FEINE– ni si voldrà crear-ne de pròpies i afins al president.

Fins fa poc, en la dinàmica política equatoriana, els pobles indígenes organitzats tenien un gran poder de lideratge. Abans de la caiguda de Lucio Gutiérrez i de les darreres eleccions la majoria dels debats presents en l'agenda política eren aportacions d'organitzacions polítiques indígenes (generalment de la CONAIE o del Pachakutik) i la renovació política no s'entenia sense la seva presència. Avui, però, el protagonisme dels pobles indígenes ha disminuït.

El pobríssim resultat electoral del Pachakutik en els comicis presidencials de l'any 2007 i el replegament de les comunitats als seus territoris fan pensar en la finalització d'un cicle de protagonisme i l'obertura d'un altre caracteritzat per la discreció i la dispersió organitzativa i d'interessos. En aquesta nova conjuntura plena d'interrogants els pobles indígenes hauran de negociar i lluitar per obtenir nous espais d'autonomia i per garantir la titularitat dels seus recursos. ●

© CarlosXS

© 00rini hartman

© Flickrmor

© Flickrmor

Notes

1. Nota de l'ed.: Mestís nascut d'home blanc i dona índia o d'home indi i dona blanca.
2. A l'Equador tres quartes parts de totes les organitzacions rurals van ser impulsades des de sectors de l'Església, destacant la Fundació de la Federació Shuar, fundada l'any 1964 per missioners, i la creació per part del bisbe Proaño de l'important Movimiento Indígena de Chimborazo (MICH) i, posteriorment, de la Confederación de los Pueblos de Nacionalidad Kichua del Ecuador (ECUARUNARI).
3. Una mostra d'aquest fet és que des dels anys vuitanta i noranta grans ONG com ara Amnistia Internacional van incrementar els seus projectes, pressupost i personal dedicat a la causa dels pobles indígenes. El mateix va passar amb altres ONG transnacionals com ara Oxfam, Rainforest Action Network, Anti-Slavery Society, Native Lands, Cultural Survival, Human Rights Watch o Inter-American Foundation, totes aquestes avui amb gran experiència en els temes dels pobles indígenes.
4. Segons diversos estudiosos és possible parlar d'un "constitucionalisme multicultural" en el cas de la Constitució de 1998 perquè en aquesta s'hi reconeixia la natura multicultural de la societat equatoriana; la llei consuetudinària indígena com a oficial en les comunitats; els drets de propietat de les terres comunals als pobles indígenes; un estatus oficial de les llengües indígenes en el seu territori i la garantia d'una educació bilingüe (Van Cott, 2000).

Referències bibliogràfiques

- BRYSK**, Alison. *From Tribal Village to Global Village. Indian Rights and International Relations in Latin America*. Stanford: Stanford University Press, 2000.
- CABODEVILLA**, Miguel Ángel. "Pueblos ocultos e innecesarios: el caso de Ecuador". A: Martí i Puig, Salvador. *Pueblos indígenas y política en América Latina*. Barcelona: Fundació CIDOB, 2007.
- CONAIE** (Confederación de Nacionalidades Indígenas del Ecuador). www.conaie.org
- SÁNCHEZ**, Francisco. "Ecuador: el indio como problema". A: Martí i Puig, Salvador. *Pueblos indígenas y política en América Latina*. Barcelona: Fundació CIDOB, 2007.
- VAN COTT**, Donna Lee. *The Friendly Liquidation of the Past*. Pittsburg: Pittsburg University Press, 2000.

dCIDOB 103.

L'Equador, de la inestabilitat crònica a la confiança?

Cronologia històrica.

Cronologia històrica

3500 aC Diferents grups tribals viuen en aquesta època en el territori que comprèn l'Equador. Les restes arqueològiques indiquen que els enfrontaments entre grups serien comuns.

1450 Al llarg de la segona meitat del segle XV diverses tribus queden sotmeses a l'imperi inca de Tihuantinsuya que s'expandeix cap al nord procedent del territori actual del Perú. Liderats per Túpac Yupanqui, conquereixen el poble *caras*, poble que tenia Quito com a capital. Els inques introdueixen nous conreus, nous mètodes agrícoles i nous sistemes de propietat de les terres. S'expandeix la llengua quítxua.

1526 Els conqueridors espanyols arriben a l'Equador. Francisco Pizarro dirigeix la lluita per conquerir el territori inca. Sebastián de Belalcázar captura Quito (1534). Pizarro nomena el seu germà Gonzalo governador de Quito (1540). La corona espanyola intervé en les rivalitats entre els conqueridors i incorpora l'Equador al virregnat del Perú (1544).

1809 Es produeixen diferents insurreccions, incitades per la classe mitjana equatoriana, que desemboquen en la proclamació de la independència. La Junta Autònoma de criolls terratinents és vençuda per les tropes enviades des de Bogotà i Lima.

1822 Després de diferents episodis de revoltes, entre les quals destaquen les rebel·lions a Guayaquil i Quito on s'expulsa les autoritats espanyoles (1820), la nova Junta revolucionària demana ajuda a Simón Bolívar. Aquest envia el general veneçolà Antonio José de Sucre amb alguns centenars de soldats que acaben derrotant els espanyols a la batalla de Pichincha, el 24 de maig de 1822. L'Equador s'incorpora poc després a la confederació de la Gran Colòmbia, dirigida per Bolívar, que també inclou Colòmbia, Panamà i Veneçuela.

1830 L'Equador deixa de formar part de la Gran Colòmbia davant el fracàs del projecte i esdevé un Estat independent. Es crea la nova república a partir de la decisió de les assemblees de notables de diferents localitats. El general Juan José Flores primer president del país.

Al llarg del segle XIX l'Equador coneix la persistent lluita de poder entre les forces liberals centrades a Guayaquil, les quals treballen per abolir l'esclavatge, alhora que es desenvolupen negocis i s'activa l'activitat comercial, i les conservadores de la serra, focalitzades a Quito, on es defensen els interessos dels terratinents. Aquesta dicotomia bipartidista es mantindrà fins a l'època moderna.

Principi del segle XX El poder polític està dominat per una oligarquia amb interessos agrícoles i financers, centrada en la regió de la costa. És temps de gran inflació, malversacions i protestes durament reprimides. El 1925 la coneguda com a lliga de joves oficials derroca el Govern liberal.

1925-1948 L'etapa post-liberal de l'Equador també és molt inestable: en aquest període l'Equador té 22 governs diferents, i tots finalitzen mitjançant mecanismes inconstitucionals.

1941 El Perú envaeix territori equatorià. A causa dels problemes de les lluites internes, l'Equador no és capaç de defensar-se. L'any següent se signa el Tractat de pau, amistat i límits, conegut com a Protocol de Rio, pel qual l'Equador cedeix al Perú 200.000 km² del territori disputat, gairebé la meitat del seu territori. Aquest acord, qüestionat en diferents moments per part dels dirigents equatorians, té com a garants Argentina, Brasil, Xile i els Estats Units.

1948-1960 Galo Plaza Lasso arriba al poder al capdavant d'una coalició de liberals i socialistes. Plaza desenvolupa una política de proximitat als Estats Units. Malgrat els problemes polítics amb l'oposició, que frustra les reformes econòmiques i les polítiques de desenvolupament que es volen dur a terme, l'Equador coneix un període de relativa estabilitat, en què s'aconsegueix la continuïtat de governs elegits. Hi contribueix el creixent comerç de banana (les exportacions d'aquesta fruita passen de dos milions de dòlars el 1948 a 20 milions quatre anys després). S'aconsegueix equilibrar els pressupostos i frenar la inflació.

1963 El president Carlos Julio Arosemena Monroy és obligat a deixar el seu càrrec per la junta militar. Aquest aixecament militar té lloc en un moment en què coincideixen la caiguda de la producció bananera, una forta mobilització social i l'augment del temor de les oligarquies de propietaris enfront d'una onada de desordres. La junta militar implementa reformes socials i econòmiques, inclosa la llei de reforma agrària (1964).

1966 Un Govern interí substitueix la junta militar. La nova assemblea constituent nomena Otto Arosemena Gómez com a cap d'Estat i es promulga una nova Constitució (1967).

1968 José María Velasco Ibarra és elegit president per cinquena vegada a les primeres eleccions celebrades amb la nova Constitució. Dos anys després realitza un *autogolpe* i passa a governar de forma dictatorial davant la manca de suport. Aprofita per implementar mesures impopulars inclosa la devaluació del sucre.

Dècada dels 70 Descobriments de petroli a l'Amazònia.

1972 El general Guillermo Rodríguez Lara derroca Velasco i es converteix en president. Durant el seu mandat, el règim militar inverteix molt en infraestructures, en la refinaria de petroli i la planta petroquímica d'Esmeraldas, com també en projectes d'electrificació. L'explotació del petroli situa l'Equador com a important productor de petroli. Es crea la Corporación Estatal Petrolera Ecuatoriana que serà reemplaçada el 1989 per Petroecuador.

1973 L'Equador entra a formar part de l'Organització de Països Exportadors de Petroli (OPEP). Es renegocien els contractes de concessions d'explotació amb companyies estrangeres per fer-los més favorables a l'Equador.

1976 Una facció militar provoca un traspàs incruent de poder a una junta militar que preveu el retorn del poder als civils. Es restableixen les llibertats democràtiques i s'aprova per referèndum una nova Constitució (1978) força progressista que permet, per exemple, el vot a una gran part de la població indígena equatoriana.

1979 Jaime Roldós Aguilera és elegit president. Els dubtes sobre si els militars el deixarien governar desapareixen quan aquests aconseguen que no siguin investigats per les possibles violacions als drets humans exercides durant el seu mandat. Les promeses de reformes socioeconòmiques de Roldós es veuen frenades amb els enfrontaments amb l'oposició i les disputes dins el seu propi partit. La seva mort sobtada en un accident d'avió (1981) porten al vicepresident, Osvaldo Hurtado, a assumir la Presidència en un moment en què el *boom* del petroli s'ha frenat i el deute extern s'ha elevat molt. Hurtado introdueix mesures d'austeritat seguint les pautes de l'FMI: redueix els subsidis governamentals i devalua el sucre.

1984 El dretà León Febres Cordero és elegit nou president. Els conflictes entre el poder executiu i legislatiu fan perillar la Constitució. Febres intenta implementar canvis que li garantirien poders addicionals i posposar les eleccions legislatives. Després de l'arrest del general Vargas Pazzos, el qual havia llençat acusacions de corrupció contra el ministre de Defensa Nacional i el comandant de l'Exèrcit, Febres ignora la resolució d'amnistia aprovada pel Congrés. El 1987 tropes lleials a Vargas segresten el president i només l'alliberen un cop aquest reconeix l'amnistia de Vargas.

1988 Rodrigo Borja Ceballos guanya les eleccions presidencials. Borja es compromet en la defensa dels drets humans, el suport a la democràcia i la introducció de reformes socioeconòmiques moderades. Tanmateix, l'austeritat econòmica provoca desil·lusió entre l'electorat. Durant el seu mandat hi ha grans mobilitzacions de grups socials que representen la població indígena, entre els quals destaca la Confederación de Nacionalidades Indígenas de Ecuador (CONAIE), als quals s'afegeixen diversos sindicats i acaben provocant la paralització a les zones rurals.

1992 El conservador Sixto Durán Ballén guanya les eleccions presidencials amb la promesa d'accelerar les reformes de lliure mercat i estimular les inversions estrangeres. Introdueix reformes estructurals i redueix la despesa pública. Entra en funcionament la zona de lliure comerç del Pacte Andí –conegut com a Comunidad Andina (CAN) a partir del 1996– entre Bolívia, Colòmbia, l'Equador i Veneçuela.

L'Equador abandona l'OPEP per guanyar llibertat de producció i exportació de petroli.

1995 Durant aquest període es produeixen diversos casos de corrupció entre els membres del Govern que també afecten el poder judicial i alts càrrecs de la banca. Es produeixen protestes a diferents llocs del país, algunes de força violentes, com a les illes Galápagos. El vicepresident Alberto Dahik Garzoni abandona el país per escapar dels càrrecs de corrupció i busca asil polític a Costa Rica.

Té lloc la *Guerra de la Cordillera del Cóndor* o *Guerra del Cenepa*, una etapa més de l'enfrontament bèl·lic entre l'Equador i el Perú per la delimitació de les fronteres entre ambdós països. La declaració de pau d'Itamaraty no tanca el conflicte de forma definitiva.

1996 Abdalá Jaime Bucaram Ortiz és elegit president. Malgrat les promeses electorals d'increment de subsidis per als béns de primera necessitat i del salari dels funcionaris, Bucaram augmenta el preu dels serveis públics alhora que és acusat d'amiguisme, per incorporar familiars i amics en alts càrrecs dins el Govern. El seu estil gens diplomàtic i l'arbitrarietat en la presa de decisions, com també els enfrontaments entre les forces de seguretat i els vaguistes durant la vaga gene-

ral de principi de 1997, provoquen que el Congrés voti per la seva dimissió, adduint incapacitat mental. Bucaram vola cap a Panamà d'on serà extraditat més endavant sota l'acusació d'apropiació indeguda de diners.

1997 Fabián Alarcón Rivera esdevé president però també acaba embolicat en temes de malversació de fons.

El fenomen d'El Niño, que colpeja amb gran força entre el 1997 i el 1998, provoca més de 280 morts i 30.000 damnificats. La població afectada arriba als 6,5 milions segons Defensa Civil i les destrosses en infraestructures agrícoles i de transport són quantioses. La producció de gambeta surt malparada quan encara s'estava recuperant de les plagues d'anys precedents com la síndrome de les gavines i de Taura, o el virus de la taca blanca i el del cap groc.

1998 L'Assemblea Nacional recentment constituïda acorda un seguit de reformes per assegurar una major estabilitat del Govern, entre les quals hi ha l'ampliació d'escons al Congrés. Es produeixen eleccions presidencials en què guanya el fins ara alcalde de Quito, Jamil Mahuad Witt, que governarà un gabinet format principalment per independents. La força de l'oposició, que havia perdut per poc tant al Congrés com en la lluita presidencial, suposa debilitat a l'hora de fer reformes, i inestabilitat ja que el partit en el poder, Democràcia Popular, ha de negociar cada punt amb un grapat de petits partits, els quals volen treure concessions del Govern. Les mesures d'austeritat introduïdes pel Govern condueixen a una vaga general seguida d'un període de violentes protestes.

Se signa l'Acord de pau de Brasília entre l'Equador i el Perú per acabar els enfrontaments fronterers entre tots dos països. El tractat garanteix a l'Equador els drets de navegació pel riu Amazones. S'acaba així un període de disputes que feia gairebé 150 anys que durava. La signatura de pau suposa un important increment de les relacions bilaterals i del comerç entre ambdós països.

1999 La crisi econòmica condueix al col·lapse del sistema bancari, incompliment dels pagaments del deute, hiperinflació i caiguda de la confiança inversora. Les protestes contra la congelació dels dipòsits bancaris decretada per Mahuad com a resposta a la devaluació del sucre, porta altre cop a violentes protestes. Mahuad decreta l'estat d'emergència durant 60 dies. Malgrat l'obtenció de crèdits financers per recuperar el sector públic tot seguint les directrius de l'FMI, el Govern equatorià demana una moratòria en el pagament del deute, fent de l'Equador el primer país en incomplir els acords establerts amb els seus bons Brady i Eurobonds.

2000 El president Mahuad decideix *dolaritzar* l'economia equatoriana. El president del Banc Central dimiteix en protesta pel que considera una violació de la independència del banc. La decisió presidencial es pren el mes de gener, però

pocs dies més tard el Govern és deposat per un aixecament per part de la cúpula militar que dona suport al moviment indígena, i que posa al capdavant del país un triumvirat format pel coronel Lucio Gutiérrez Borbúa, el president de la CONAIE, Antonio Vargas, i Carlos Solórzano, membre retirat de la Cort Suprema de Justícia. No obstant això, aquest triumvirat no obté el reconeixement internacional.

Gustavo Noboa Bejarano, vicepresident del Govern de Mahuad, es converteix en el nou president del país. Les seves polítiques cap a un model econòmic neoliberal (privatització, augment de la flexibilitat laboral, retallades pressupostàries, liberalització en petroli, electricitat, telecomunicacions, salut i seguretat social) van acompanyades de les protestes de la CONAIE, els sindicats i els estudiants, que assoleixen un dels seus punts àlgids amb la pujada del preu del carburant.

La greu crisi econòmica impulsa la diàspora massiva d'equatorians principalment cap als Estats Units, Espanya, Colòmbia i el Perú.

2001 L'Equador declara l'estat d'emergència a les illes Galápagos després que una avaria en un petrolier provoqués l'abocament d'uns 600.000 litres de cru al mar i una amenaça al fràgil ecosistema.

El líder quítxua Luis Eduardo Maldonado esdevé ministre de Benestar Social, i es converteix així en el primer indígena que ocupa un càrrec de Govern que no tracta de forma exclusiva els temes d'indigenisme.

2002 Diverses protestes indígenes provoquen l'aturada de la producció de petroli. El Govern decreta l'estat d'emergència a les províncies amazòniques de Sucumbíos i Orellana per acabar amb l'aturada. Els organitzadors de la protesta obtenen el compromís del Govern de cara a una major inversió dels guanys derivats del petroli a les seves comunitats, una de les seves principals reivindicacions.

2003 Lucio Gutiérrez Borbúa, antic coronel que va participar en l'aixecament contra Mahuad l'any 2000, accedeix a la Presidència del país després de guanyar les eleccions presidencials amb el suport dels grups indígenes (Movimiento de Unidad Plurinacional Pachakutik) i els d'esquerres, i amb un missatge, segons apunta l'actual pàgina del Govern equatorià, populista i antisistema. Tanmateix, la presència dels grups que li donen suport és minoritària al Congrés, que està dominat pels partits tradicionals, els quals prenen el control sobre els acords importants del Congrés. Malgrat els objectius nacionalistes i d'esquerres esgrimits a la campanya presidencial, el president s'embarca ràpidament en un programa ortodox de gestió econòmica amb l'objectiu d'assegurar els crèdits de l'FMI, després de pactar amb la dreta equatoriana (Partido Social Cristiano, PSC). El Govern imposa la congelació salarial del sector públic i redueix els subsidis al combustible,

José de San Martín i Simón Bolívar a l'entrevista de Guayaquil.

ahora que proposa una reforma fiscal per incrementar els ingressos governamentals.

L'antic president Gustavo Noboa s'exilia a la República Dominicana per fugir dels càrrecs de malversació de fons en la renegociació del deute extern.

2004 Centenars de persones són utilitzades com a ostatges a diverses presons del país. Els presos demanen millors condicions i sentències més curtes. La policia triga deu dies en recuperar el control.

L'acord polític entre Gutiérrez i el PSC es desfà i deixa un Govern molt debilitat. Davant la possibilitat de ser jutjat i destituït, Gutiérrez s'alia amb el Partido Roldosista Ecuatoriano (PRE), el Partido Renovador Institucional Acción Nacional (PRIAN) i el Movimiento Popular Democrático (MPD) per canviar la Cort Suprema de Justícia i reorganitzar el Tribunal Suprem Electoral i el Tribunal Constitucional, institucions on el PSC tenia, fins aquell moment, una representació majoritària. Algunes de les decisions que es prenen són l'anul·lació dels judicis contra Bucaram, Gustavo Noboa i Dahik; el seu retorn de l'exili provoca protestes i mobilitzacions.

2005 El 20 d'abril i com a conseqüència de la *rebelión de los forajidos*, Gutiérrez és destituït pel Congrés per abandonament del càrrec i reemplaçat per Alfredo Palacio González, un cop queda clara la retirada del suport de les Forces Armades equatorianes a Gutiérrez, contra qui es decreta una ordre de presó. L'expresident s'exilia a Brasil.

2006 Es produeixen diverses protestes contra la proposta d'un acord de lliure comerç amb els Estats Units.

El Govern equatorià cancel·la un contracte amb la firma nord-americana Occidental Petroleum a qui acusa d'haver realitzat operacions sense el seu permís. La cancel·lació del contracte provoca la protesta del Govern dels Estats Units.

El 26 de novembre, Rafael Correa (Movimiento País) guanya les eleccions presidencials a la segona volta davant d'Álvaro Noboa (PRIAN), amb el 56,7% dels vots.

2007 El 15 de gener, Correa assumeix el Govern del país. Tres mesos després el 82% dels votants equatorians –amb una participació del 71,4%– donen suport a Correa en la consulta per convocar una Assembla Constituent, que hauria d'elaborar una nova Constitució. El 30 de setembre els equatorians tornen a donar suport a Correa per dissenyar la nova Constitució: Acuerdo País (aliança entre Movimiento País i altres forces afins) obté 80 dels 130 escons a l'Assemblea.

El 17 de novembre, l'Equador torna a ingressar a l'OPEP d'on, en paraules del ministre equatorià de Mines i Petrolí, Galo Chiriboga, “mai no hauria d'haver sortit”.

Fonts

BBC News: news.bbc.co.uk

Europa World: www.europaworld.com

Govern Nacional de la República de l'Equador: www.presidencia.gov.ec

Guía País, Ecuador. Oficina Econòmica i Comercial d'Espanya a Quito, 2004: www.iberglobal.com

Institut Internacional de Governabilitat de Catalunya (IIG), *Perfil de Gobernabilidad de Ecuador*, 2005: www.iigov.org/tiig/index.drt?edi=6161

Oficina Regional de la FAO per a Amèrica Llatina i el Carib: www.rlc.fao.org

Organització de Països Exportadors de Petrolí (OPEP): www.opec.org

Wikipèdia: es.wikipedia.org

dCIDOB 103.

L'Equador, de la inestabilitat crònica a la confiança?

Ruralitat i pobresa a l'Equador.

Ruralitat i pobresa a l'Equador

L'Equador és un país de més de 13 milions d'habitants que es distribueix en quatre zones ben diferenciades: la costa, la serra, l'Amazònia i les illes Galápagos. Aquesta diversitat orogràfica és similar a la que s'observa en països veïns com el Perú, però a diferència d'aquest, els nivells de desenvolupament social i econòmic no es troben tan marcadament associats a aquesta realitat geogràfica. En el cas de l'Equador la correspondència –tal com assenyalava l'Informe sobre Desenvolupament Humà de l'Equador de 2001– té més a veure amb la proporció de població rural present a cada província –un 36% del total del país– de manera que les que presenten un percentatge més alt de població rural tendeixen a presentar pitjors indicadors de desenvolupament.

Context regional i pobresa desigual

D'entrada, però, cal fer algunes consideracions sobre el nivell de desenvolupament tant en el context andí com dins de la regió sud-americana.

En el gràfic 1 es pot observar que l'Equador, el quart país amb menor població de la regió, presentava el 2004 una esperança de vida de 74,5 anys només superat pels tres països més desenvolupats del continent, sempre segons el PNUD: Xile, Uruguai i Argentina. Una situació que contrasta molt amb la penúltima posició que ocupa –l'última li correspon a Bolívia– pel que fa al seu PIB per càpita. El tercer indicador –no representat aquí– que conforma l'Índex de Desenvolupament Humà (IDH), l'educació, també és clarament negatiu per a l'Equador, ja que aquest país ocupa la penúltima posició entre els països veïns, per davant només de Paraguai, malgrat que amb un valor superior al de països com Turquia o Malta. Tot plegat atorguen a l'Equador un IDH de 0,772 que és un valor lleugerament per sobre la mitjana mundial (0,743), i que el situen a la posició 89 del rànquing mundial, al bell mig de la llista dels 177 països que analitza el PNUD.

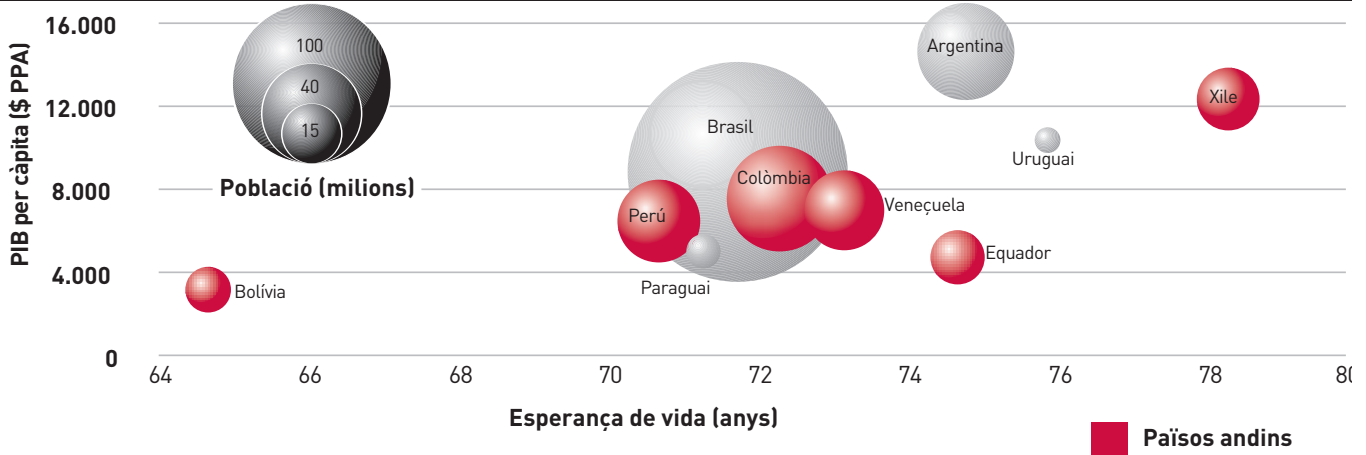
Tanmateix, però, aquesta situació de país amb un nivell de desenvolupament mitjà amaga una desigualtat interna molt gran, característica també present en altres països de la regió. Segons el Banc Mundial, el 10% més ric de la població consumeix o té uns ingressos 45 cops superiors als del 10% més pobre, de manera que la pobresa esdevé un factor clau del desenvolupament –o subdesenvolupament– del país.

Altres indicadors corroboren l'alt nivell de pobresa de la societat equatoriana: segons l'informe d'octubre de 2007 *Las condiciones de vida de los ecuatorianos* de l'Instituto Nacional de Estadística y Censo, amb dades de 2006, el 12,8% de la població equatoriana viu en la indigència, i el 38,3% és pobre. L'informe, realitzat a partir d'enquestes, assenyalava que el 15% dels enquestats no va tenir prou aliments per alimentar la seva família les dues setmanes anteriors a l'enquesta i el 28% va tenir dificultats per pagar el menjar durant el mateix període.

El 66,7% dels equatorians consideren que la seva llar és pobre i el 89% assenyalava que la seva situació ha empitjorat després de la dolarització. Pel que fa als habitatges, el 25% presenten deficiències qualitatives i el 40% tenen deficiències de serveis (aigua, llum o sanejament). El 78,6% de la població equatoriana no té cobertura de salut. Respecte de l'ocupació, malgrat que l'atur afecta un moderat 8,8% de la població, en realitat el 64,2% dels equatorians estan subocupats, és a dir, tenen feina però els seus ingressos no arriben al salari mínim vital.

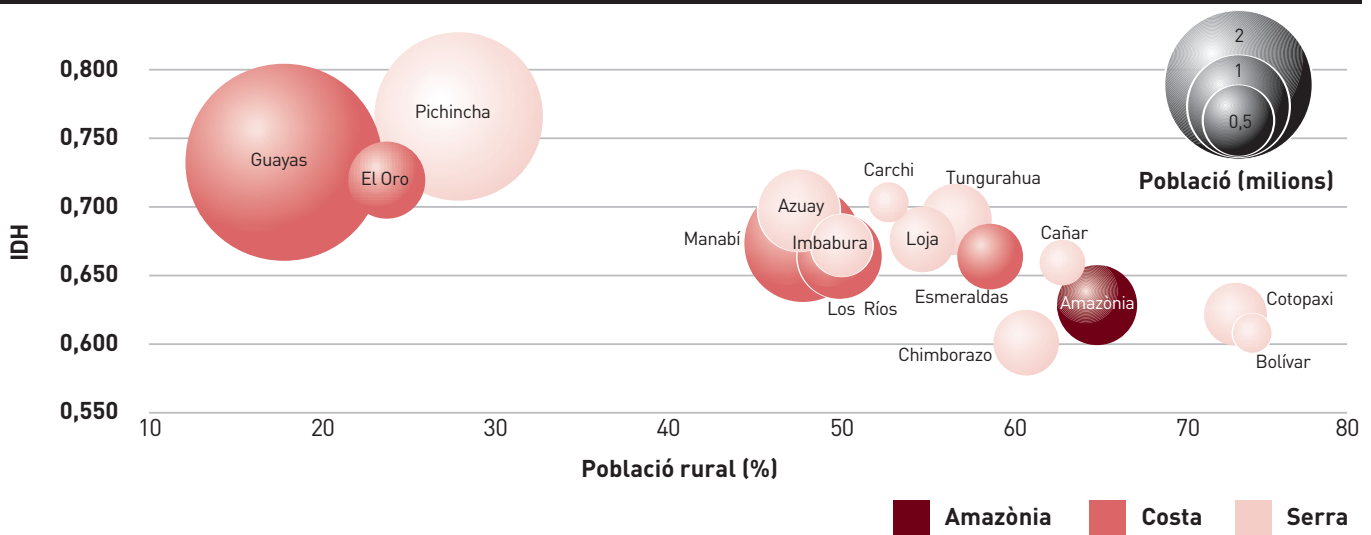
La greu crisi econòmica que va patir el país a finals de la dècada dels noranta ha marcat la situació social actual del país. Els índexs de pobresa i les dades sobre la migració a l'estranger mostren el seu impacte sobre la població. S'han accentuat les diferències socials, i el balanç ha estat especialment desfavorable per a la població femenina i, sobretot, a les regions rurals del país.

Gràfic 1. Població, salut i poder adquisitiu a Amèrica del Sud (2004)

Elaboració pròpia. Font: Informe sobre Desenvolupament Humà, 2007/08. PNUD

Gràfic 2. Població i Índex de Desenvolupament Humà (IDH) (2001)

Elaboració pròpia. Font: Informe sobre Desenvolupament Humà de l'Equador. PNUD, 2001.

L'eix rural-urbà

Si ens centrem en la polaritat rural-urbana, l'eix que sembla determinar més el grau de desenvolupament a les diferents províncies equatorianes, i a partir de l'anàlisi de les dades de l'informe del PNUD de 2001, que no inclou la província insular de les Galápagos, podem observar (gràfic 2) com les tres províncies més desenvolupades, Pichincha, Guayas i El Oro són les que, de forma més definida presenten percentatges de població rural més baixos: 28%, 18% i 24%, respectivament. L'elevada proporció de població urbana d'aquestes províncies s'explica per la gran concentració d'activitat econòmica a les seves tres capitals: Quito, capital del país, a la província de Pichincha; Guayaquil, ciutat més poblada de l'Equador a Guayas; i Machala a El Oro.

Per contra, les províncies amb major percentatge de població rural, Bolívar (74%), Cotopaxi (73%) i l'Amazònia (65%) –aquesta darrera és l'agrupació amb què l'informe presenta de

forma conjunta les províncies de Morona Santiago, Napo, Orellana, Pastaza, Sucumbíos i Zamora Chinchipe– posseeixen els pitjors valors d'IDH del país, només per damunt de Chimborazo, també amb una elevada ruralitat del 61%.

Un dels aspectes que també es constata al gràfic, comentat prèviament, és el fet que no hi ha una relació directa entre el nivell de desenvolupament i la pertinença majoritària de la província a una de les zones geogràfiques esmentades. Així, doncs, Pichincha, província de la serra, ostenta el valor més alt d'IDH, seguida de Guayas i El Oro, totes dues costaneres; però també pertanyen a la serra les tres províncies amb menor IDH. En el cas de l'Amazònia es fa difícil parlar d'una tendència clara ja que no existeixen les dades separades per províncies, i l'agrupació emprada en l'anàlisi podria amagar desigualtats similars a les de les altres dues regions; tot i això, sembla bastant clar, a partir dels resultats, que el nivell general de desenvolupament de les províncies d'aquesta regió és molt baix.

Amb l'intent d'aprofundir en la descripció de la polaritat entre el món rural i urbà, s'han comparat les tres províncies amb un percentatge més alt de població urbana –Guayaquil, El Oro i Pichincha– amb les tres en què la població rural és dominant percentualment –Bolívar, Cotopaxi i l'Amazònia.

Per als indicadors i índexs comparats (gràfics 3-6) es pot veure com la mitjana del país separa clarament els dos grups de províncies, i deixa les urbanes amb valors per damunt de la mitjana i les rurals per sota. Pel que fa a l'esperança de vida, la regió de l'Amazònia ofereix el valor més baix, 59,6 anys, molt per sota del de la resta de províncies i similar al que, el mateix any, tenien països com Nepal, Iemen, Pakistan o Bangladesh.

En canvi crida l'atenció que l'índex de nivell educacional –obtingut a partir de l'índex d'alfabetització i de la taxa de matriculació als diferents nivells educatius– és força alt a l'Amazònia, malgrat que per sota de la mitjana, però en tot cas força superior al presentat a les dues altres regions de dominància rural. El valor de Cotopaxi és l'equivalent al de països com Algèria, Síria o Hondures.

L'indicador de consum econòmic mostra, a més a més de les esmentades diferències entre els dos grups, una situació altre cop lleugerament més favorable a la regió amazònica respecte de les altres dues províncies rurals.

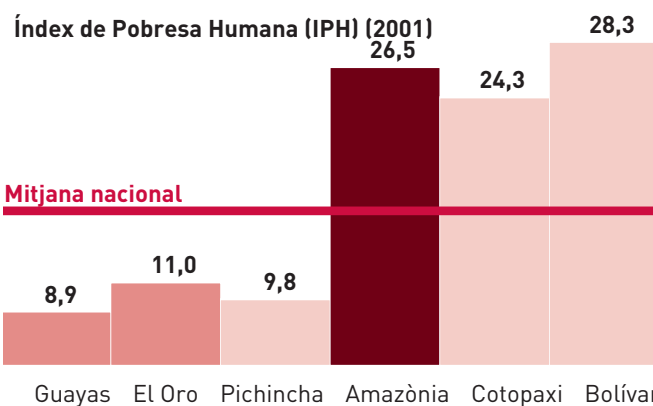
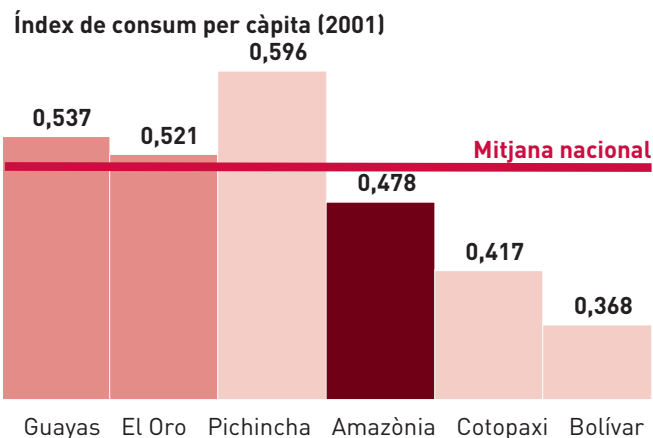
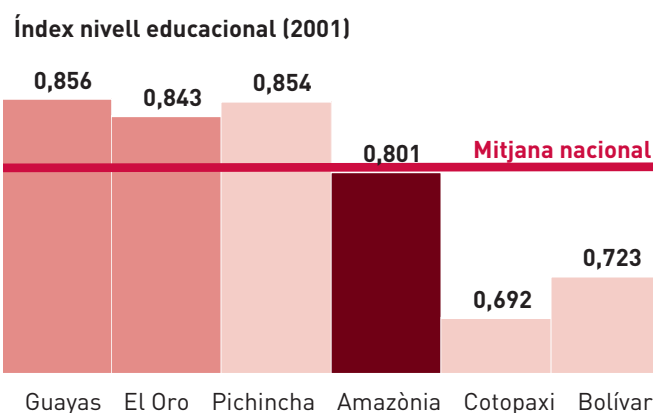
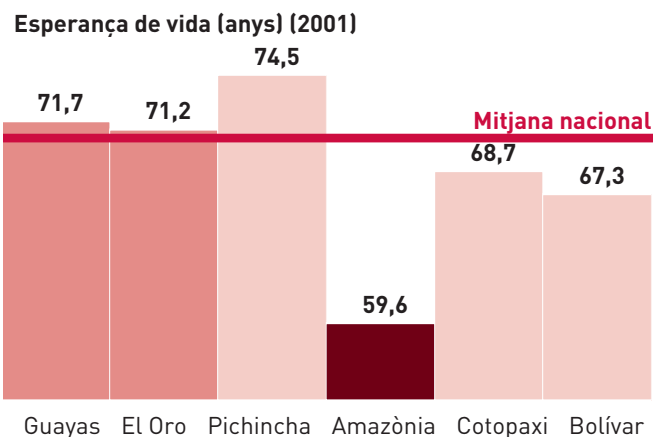
Finalment, l'Índex de Pobresa Humana (IPH), que mesura les privacions de la població en l'obtenció d'una vida llarga i saludable, coneixements i un nivell de vida digne, és possiblement el diferenciador més gran entre les diferents regions. La relació és, com a mitjana, de 2,7; és a dir, que les províncies més rurals tenen un nivell de pobresa 2,7 cops superior al de les províncies urbanes. Si es compara Bolívar amb Guayas aquesta relació arriba a ser de 3,2. L'IPH regional de Bolívar és més negatiu que alguns valors nacionals de països menys desenvolupats que l'Equador com Myanmar o Ghana.

Amb aquestes dades a la mà que mostren l'accentuació de les desigualtats entre els equatorians de ciutat i els que viuen al camp, no és estrany que s'hagi donat al llarg dels darrers anys una migració cap a la ciutat i un consegüent abandonament del món rural. Una de les principals conseqüències d'aquest procés migratori intern és la creació de nous barris urbano-marginals a les rodalies de ciutats com Guayaquil o Quito, on les condicions són indignes i on solen concentrar-se grans borses de pobresa. Paral·lelament s'han donat migracions cap a l'exterior –bàsicament als Estats Units i Europa– a la recerca d'una vida més digna que, en molts casos, a raó de les dades presentades, es fa difícil d'aconseguir al propi país.

Fonts

Informe sobre Desenvolupament Humà 2003 i 2007/08, PNUD
 Instituto Nacional de Estadística y Censos del Ecuador (INEC):
 www.inec.gov.ec
 World Development Indicators (WDI) 2007, Banc Mundial

Gràfics 3-6. Món rural-món urbà

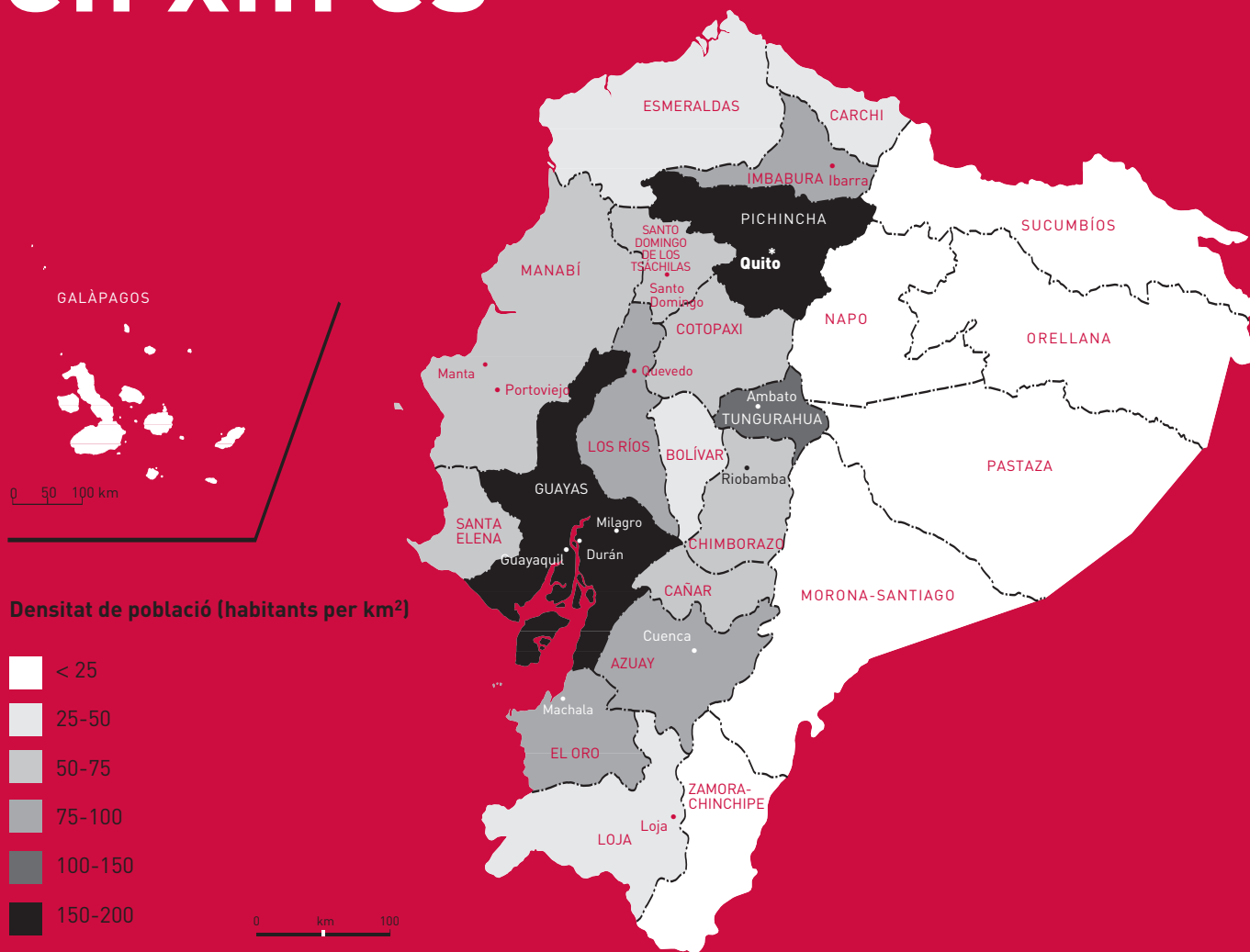
Font: VI Censo de Población (2001) Instituto Nacional de Estadística y Censos (INEC) www.inec.gov.ec; Enciclopèdia Britànica. Informe sobre Desenvolupament Humà de l'Equador, 2001. PNUD.

dCIDOB 103.

L'Equador, de la inestabilitat crònica a la confiança?

L'Equador en xifres.

L'Equador en xifres

Nom oficial República del Ecuador

Estructura administrativa L'Equador està dividit en 24 províncies administratives agrupades en quatre regions: Amazònia (6 províncies), costa (6), serra (11) i les illes Galápagos (1). Les dues darreres províncies creades, Santo Domingo de los Tsáchilas i Santa Elena, es van publicar en el Registre Oficial el 6 i 7 de novembre de 2007, respectivament

Independència 24 de maig de 1822 (d'Espanya)

Entrada a l'ONU 21 de desembre de 1945

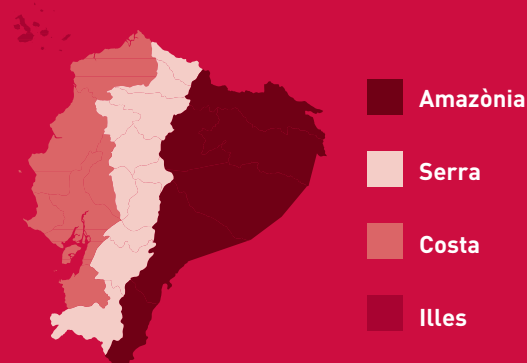
Superfície 272.045 km²

Fronteres Total: 2.010 km: Colòmbia (590 km), Perú (1.420 km)

Llengües L'espanyol és la llengua oficial però el quítxua i el shuar també són oficials per als pobles indígenes

Capital Quito, 1.399.378 habitants (2001); 1.839.853 (districte metropolità)

Altres ciutats importants (2001) Guayaquil (1.985.379; 3.468.338 al districte metropolità); Cuenca (277.374); Machala (204.578); Santo Domingo de los Colorados (199.827); Manta (183.105); Durán (174.531); Portoviejo (171.847), Ambato (154.095)

Sistema polític

República unitària i democràtica amb un parlament unicameral
El poder legislatiu el constitueix el Congrés Nacional amb 100 membres.

Constitució Aprovada el 5 de juny del 1998 i adoptada el 10 d'agost del mateix any. Les eleccions del 30 de setembre del 2007 van conformar l'Assemblea Constituent que ha de redactar una nova Constitució

President Rafael Correa, des del 15 de gener del 2007

Composició parlamentària del Congrés Nacional de les darreres eleccions legislatives, 15 d'octubre de 2006

	escons
Partido Renovador Institucional	
Acción Nacional (PRIAN)	27
Partido Sociedad Patriótica (PSP)	23
Partido Social Cristiano (PSC)	12
Altres	11
Alianza Izquierda Democrática-Red	
Ética y Democracia (ID-RED)	10
Partido Roldosista Ecuatoriano (PRE)	6
Pachakutic	6
Movimiento Popular Democrático (MPD)	3
Unión Demócrata Cristiana (UDC)	2

Participació: 63,5%

Població

Total (2006) 13.419.000 habitants

Població urbana (2003) 61,8%

Densitat de població (2006) 49 habitants per km²; Quito (440), Guayaquil (390), Cuenca (135)

Estructura d'edat (2005) <15 anys: 32,4%; 15-64 anys: 61,8%; ≥65 anys: 5,8%

Taxa de creixement demogràfic (1990-2005) 1,7%

Projecció de població (2010) 14.192.000; (2020) 16.026.000

Taxa de natalitat bruta (2005) 22,7 naixements per 1.000 habitants

Taxa de mortalitat bruta (2005) 4,2 morts per 1.000 habitants

Taxa de mortalitat infantil (2005) 22 morts menors d'un any per cada 1.000 nascuts vius; 25 morts menors de cinc anys per cada 1.000 nascuts vius

Taxa de fecunditat (2005) 2,72 fills per dona

Taxa de mortalitat materna (2005) 110 dones per cada 100.000 nascuts vius

Esperança de vida en néixer (2005) 74,7 anys

Societat, economia i medi ambient

Composició ètnica (2000) Mestissos (42,0%), amerindis (40,8%), blancs (10,6%), negres (5,0%) i altres (1,6%)

Composició religiosa (2000) Catòlics (94,1%), protestants (1,9%) i altres (4,0%)

Taxa d'alfabetització d'adults (≥15 anys) (2005) Homes (92,3%), dones (89,7%)

Ordinadors personals (2005) 39 per 1.000 habitants

Usuaris d'Internet (2005) 47 per 1.000 habitants

Índex de Desenvolupament Humà (2005) 0,772; posició 89 del rànquing mundial

Terres agrícoles (2005) 26,9% de les terres

Energia neta importada (2004) -191% de l'energia usada (és exportador net)

Subministrament d'energia primària (2005) Petroli (83,5%); renovables (10,8%)

Emissions de CO₂ (2004) 2,2 tm per habitant; 0,1% mundial

Aigua (2005) Disponibilitat: 32.567 m³ per habitant; consum: 3,9% dels recursos interns

Població sense accés a aigua millorada (2004) 6%

Població sense sistema de sanejament millorat (2004) 11%

Pobresa (1998) 46% de la població (69% rural, 30% urbana) viu sota el llindar de pobresa nacional

Moneda Dòlar, des del 10 de gener del 2000, en substitució del sucre

Renda Nacional Bruta (RNB) (2005) 53.800 milions \$ (PPA)

Producte Interior Brut (PIB) (2005) 57.400 milions \$ (PPA)

PIB per càpita (2005) 4.341 dòlars (PPA)

Creixement anual del PIB (1990-2005) 0,8%

Estructura PIB (2005) Agricultura 7%; indústria 46% (manufatures 9%); serveis 48%

Taxa d'activitat laboral (2005) Dones: 64,1%, homes: 85,4%

Taxa d'atur i subocupació (2001) Atur: 8,1%; subocupació: 34,9%

Ingressos estimats per càpita (2005) Dones: 3.102 dòlars (PPA), homes: 5.572 dòlars (PPA)

Indústria Manufactura: productes alimentaris, tèxtil i roba, fusteria, begudes, productes paperers i productes químics

Importacions (2005) 9.609 milions de dòlars. Maquinària (26,3%); productes químics (16,2%); productes metàl·lics (10,4%); bestiar i productes animals (7,5%); combustibles minerals i lubricants (4,5%). Països de procedència: Estats Units (19,2%); Colòmbia (14,4%); Brasil (7,1%); Veneçuela (4,7%); Xile (4,3%)

Exportacions (2005) 9.825 milions de dòlars. Petroli sense refinar (54,9%); bananes i plàtans (11,0%); peix i marisc (10,0%); flors (3,7%); gra de cacau (1,2%). Països de destinació: Estats Units (50,4%); Perú (8,8%); Colòmbia (4,7%); Itàlia (3,8%); Xile (3,1%)

Turisme (2005) 861.000 visitants; 488 milions de dòlars

Inversió estrangera directa (2005) 1.646 milions de dòlars

Ajuda Oficial al Desenvolupament (2005) 210 milions de dòlars

Deute extern (2005) 17.129 milions de dòlars

Despesa pública en educació (2001) 1,0% del PIB

Despesa pública en salut (2004) 2,2% del PIB

Despesa pública militar (2005) 2,6% del PIB

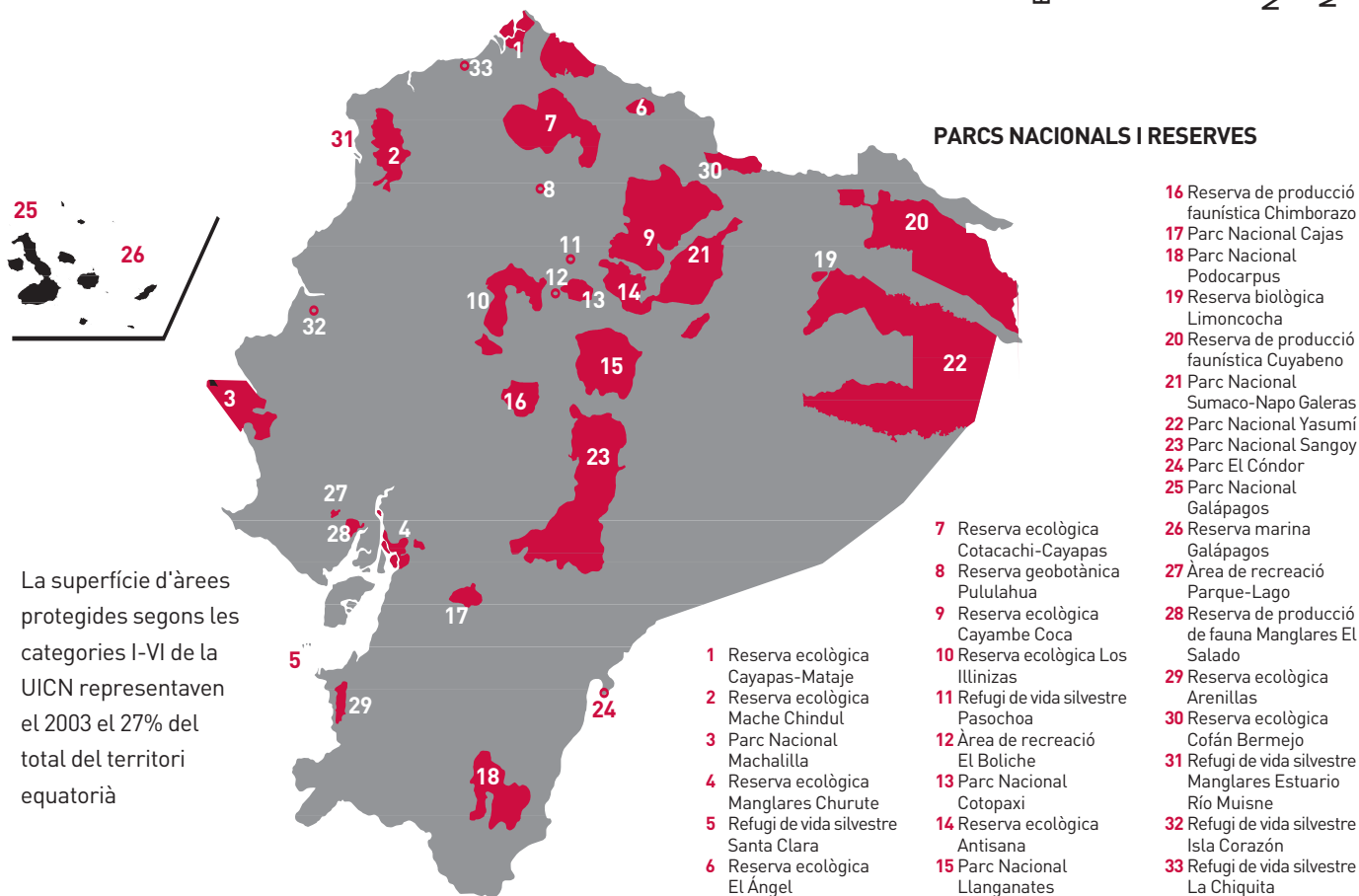
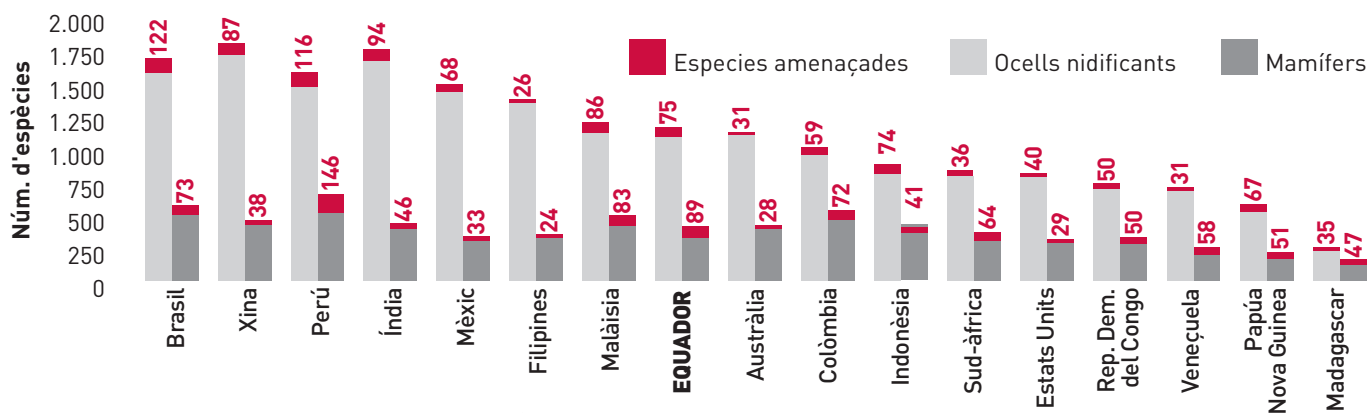
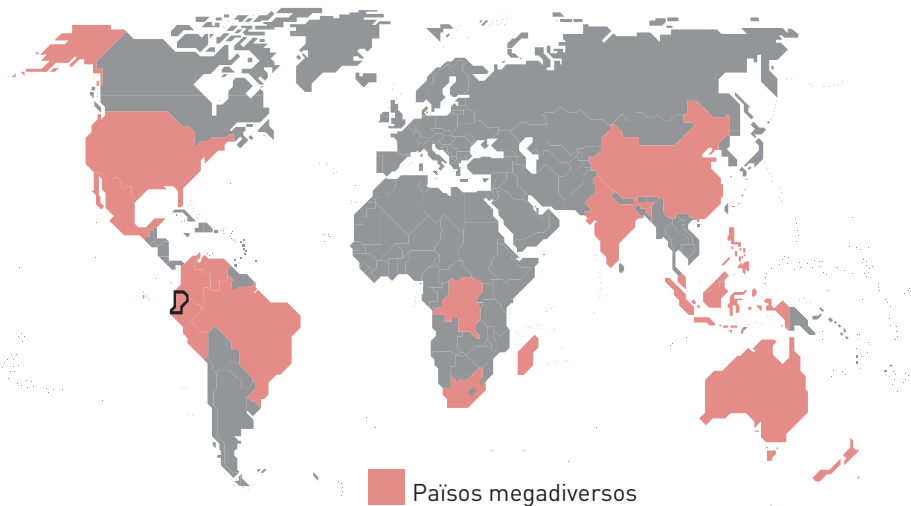
Fonts

Centro de Estudios de Cooperación al Desarrollo (CECOD) / Enciclopèdia Britànica / Handbook of Statistics 2006/07, UNCTAD / Informe sobre Desenvolupament Humà 2007/08, PNUD / Instituto Nacional de Estadística y Censos del Ecuador / Inter-Parliamentary Union (IPU) / Tribunal Constitucional del Ecuador / Tribunal Supremo Electoral del Ecuador / Unió Mundial per a la Natura (UICN) / World Development Indicators 2007, Banc Mundial / World Factbook, CIA / World Resources Institute (WRI)

Països megadiversos: biodiversitat, espècies amenaçades i protecció

El Centre de Seguiment de la Conservació de la Natura del Programa de Nacions Unides per al Medi Ambient (PNUMA-WCMC) ha identificat 17 països megadiversos, la majoria tropicals, que contenen en conjunt el 70% de la biodiversitat mundial

A l'Equador hi ha 26 espècies de mamífers, 56 d'ocells, 117 de rèptils, 185 d'amfibis i més de 4.000 de plantes vasculares úniques al món

La superfície d'àrees protegides segons les categories I-VI de la UICN representaven el 27% el total del territori equatorià

Elaboració pròpia. Font: WRI / UICN / Ministerio de Turismo del Ecuador

dCIDOB 103.

L'Equador, de la inestabilitat crònica a la confiança?

La diàspora equatoriana a Espanya. Motius d'emigració i zones principals de destinació.
Renzo Stroschio

La diàspora equatoriana a Espanya

Motius d'emigració i zones principals de destinació

Renzo Strocio Periodista i antropòleg audiovisual. Responsable de pel·lícules documentals, Festival Filmar a l'Amèrica Llatina, Institut Universitaire d'Etudes du Développement (IUED), Ginebra

Les raons de l'emigració: l'Equador, un país agitat

Referint-se a les mobilitzacions populars a l'Equador, José María Tortosa s'expressava d'aquesta manera: "Així com, per estudiar els volcans, cal fer-ho en el context de les plaques tectòniques que entren en col·lisió, les erupcions socials també cal comprendre-les com a plaques que s'entrexoquen en la societat equatoriana" (Tortosa, 2000). Aquest autor qualificava així el caos social, econòmic i polític que preval en aquell país.

La crisi econòmica que afecta el conjunt de la població no fa res més que accentuar les calamitats que colpegen regularment l'Equador. Se sabia que els desastres naturals i la inestabilitat política feien que el país no pogués progressar; ara bé, un exemple concret que va marcar la totalitat dels equatorians va ser el de la dolarització de finals de 1999. Des de la restauració de la democràcia, aquestes *erupcions* han estat cada cop més freqüents. Han passat cinc anys i aquestes famoses *plaques* no han deixat de sacsejar el fràgil sistema socioeconòmic, que no és capaç de fer front a la força de la corrupció.

Els ciutadans tenen un sentiment de pèrdua de confiança absoluta pel que fa als seus governs successius, incapaços d'assegurar-los, per culpa de diverses manipulacions monetàries, uns ingressos dignes a canvi de les seves activitats professionals. La dolarització de l'economia ha comportat un empobriment massiu de les classes mitjanes. En aquest context, l'emigració s'ha anat convertint en una alternativa cada cop més presa en consideració per molts equatorians.

I, tanmateix, des de finals del 2006, semblen bufar nous aires sobre l'Equador. Rafael Correa, un economista progressis-

ta, s'ha fet càrrec del país com a nou cap d'Estat, la qual cosa ha reforçat notablement el lloc de l'esquerra. El seu darrer triomf, la proposta de renovar la Constitució, pot significar que l'Equador adopti una política social i independent.

Presència dels equatorians a Espanya

A Espanya, els immigrants provenen principalment del seu antic imperi colonial, per proximitat cultural (el món hispanòfon), en particular els que són originaris de l'Amèrica Llatina, però també del Magrib. La presència d'aquests treballadors no comunitaris és més important a Catalunya, a la Comunitat de Madrid, a la Comunitat Valenciana, a Andalusia i a la regió de Múrcia, i, d'una manera més marcada, a Madrid i a Barcelona, ciutats que reben una gran proporció de la totalitat dels estrangers que viuen en el territori nacional.

Important contribució de la immigració al desenvolupament de les regions. Això no obstant, és en l'àmbit de l'economia regional on es percep millor l'aportació positiva d'aquests nous treballadors. A partir dels anys noranta l'economia espanyola ha conegut una forta expansió, i els empresaris locals han recorregut a la immigració estrangera per cobrir les seves necessitats de mà d'obra. Gràcies a aquesta presència, les regions han pogut mantenir la seva competitivitat tant a escala nacional com a escala europea. La majoria de les activitats que ocupen els immigrants estan majoritàriament orientades al sector primari. Hi ha, doncs, una segmentació en el

mercat de treball entre nacionals i immigrants, amb una presència cada cop més accentuada de dones. Aquests immigrants constitueixen el 80% dels treballadors marginalitzats, mal pagats i socialment mal considerats, ja que treballen en activitats que els treballadors nacionals no volen desenvolupar.

Respecte a la comunitat equatoriana, el gruix de les seves activitats socioprofessionals s'orienta principalment cap als dominis de la construcció, l'hoteleria, l'agricultura i el sector agroalimentari, així com el servei domèstic, on hi ha una alta proporció d'empleades. La important presència de treballadors equatorians implica la seva inserció directa com a actors en la vida econòmica i social de les regions, primer com a treballadors, però també com a consumidors reals i potencials. Tot i que orientat cap a l'estalvi, aquest col·lectiu gasta unes sumes de diners considerables a les mateixes regions on treballa, sobretot en el mercat immobiliari i en el mercat del consum de masses (cotxe, televisió, etc.), sense oblidar el sector alimentari; la majoria dels equatorians i equatorianes han anat adoptant de mica en mica uns modes de vida calcats dels autòctons.

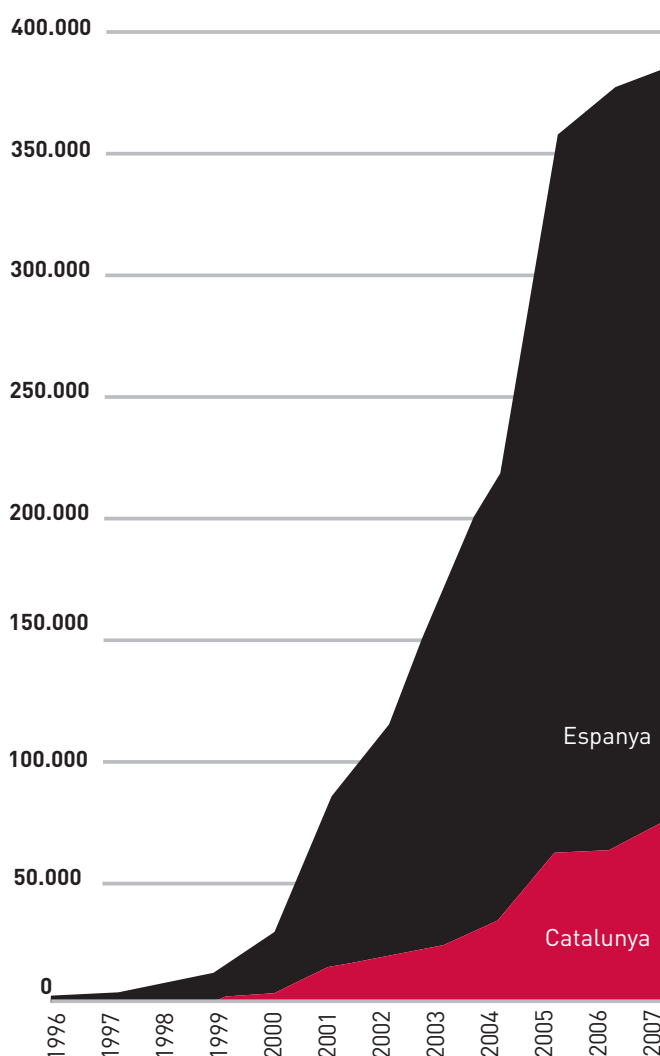
La contribució de les remeses: aportació de l'emigració a l'economia equatoriana. Fa només uns quants anys, ningú no s'hauria pogut ni imaginar la quantitat de diners que podrien enviar a casa seva els equatorians com a conseqüència de les seves activitats en la immigració als Estats Units, a Espanya i a d'altres països. Les remeses representen una aportació fonamental per a l'economia domèstica dels equatorians enfront de la dolarització i del context deprimat del sistema econòmic local, ja que són aquestes les que determinen la qualitat de vida dels que s'han quedat al país. Aquestes remeses són un dels quatre pilars que sostenen l'economia equatoriana; els altres tres, variables i inestables, són el comerç, les inversions estrangeres i els préstecs internacionals. Malgrat un creixement reduït, les remeses constitueixen encara el recurs més regular de l'Equador; el fet que aquestes divises siguin enviades per la diàspora dona lloc a una sèrie d'importants transferències financeres; molts immigrants equatorians ja han adquirit un bé immobiliari en el seu país d'origen.

L'enfocament de gènere

Segons l'Institut Nacional d'Estadística (INE), l'any 2006 els 86.710 equatorians inscrits als padrons municipals de Catalunya es repartien entre 40.203 homes i 46.417 dones, amb una concentració a la regió metropolitana de Barcelona de 77.773 persones en total (homes i dones indistintament). El perfil d'aquest tipus d'immigrant ja no és el mateix que el dels anys seixanta en els països del nord d'Europa. Ja no és un treballador *convibat*, un concepte inspirat en el model alemany del *gastarbeiter* (que viu transitòriament sol), ja que el seu objectiu és instal·lar-se d'una manera permanent utilitzant ràpidament les possibilitats que li dona la llei per procedir posteriorment al reagrupament familiar.

La forta presència de treballadors equatorians implica la seva inserció directa com a actors en la vida econòmica i social de les regions d'acollida, primer com a treballadors, però també com a consumidors reals i potencials

Evolució dels residents equatorians a Espanya i Catalunya (1996-2007)*

(*) Les dades de 2007 estan actualitzades a 30 de setembre de 2007
Elaboració pròpia. Font: Ministeri de Treball i Afers Socials d'Espanya.
Secretaria d'Estat d'Immigració i Emigració

No obstant això, abordar el tema de la migració equatoriana sense destacar la importància preponderant que hi tenen les dones hauria portat a un carreró sense sortida!

Tant per a l'home equatorià com per a la dona equatoriana, la realitat del fenomen migratori està associada a la supervivència econòmica, és a dir, a la recerca de recursos monetaris. La motivació econòmica és omnipresent: la gent emigra per treballar, i, per tant, l'estalvi és el factor més important (Arnols i Piampiti, 1984). Amb tot, encara que la majoria de les dones emigren, tot comptat i debatut, per la mateixa raó, l'emigració també pot ser per a elles la realització d'un projecte: el de conquerir una certa independència familiar, social i fins i tot professional.

La seva emigració es veu sovint estimulada pels problemes de parella o familiars amb els quals han d'enfrontar-se al seu país. Per elles és una manera d'alliberar-se de la violència domèstica (*los maltratos*) que sovint pateixen.

Característiques i funcions de la diàspora equatoriana

La integració progressiva i la salvaguarda identitària. Per poder comprendre la dinàmica migratòria, sembla primordial abordar el tema de les estratègies d'integració. Per fer-ho, cal, en primer lloc, definir els diferents espais i el marc d'acció dels actors involucrats, és a dir: espais privats, espais públics, agents socials mitjancers, societat d'acollida. Els tres primers tenen una gran importància, ja que l'immigrant els utilitza des del moment en què arriba per "posar en marxa" el seu propi procés d'integració durant tota la seva estada, ja sigui temporal o de durada indeterminada.

L'arribada, l'acollida. Per tal d'evitar una situació de precarietat extrema durant els primers temps de residència a la regió, la major part dels immigrants són immediatament acollits pels seus compatriotes, els membres de la seva família o els seus amics; és una dinàmica intragrupal en un sentit ampli la que procura al nouvingut una esfera de protecció i de confiança. Aquesta primera xarxa li permet, doncs, començar la seva adaptació dins la societat d'acollida.

Un cop superada aquesta primera etapa, l'immigrant equatorià pot desenvolupar les seves primeres estratègies d'integració rebent consells i orientació in situ per part dels seus propis conciutadans.

La dimensió cultural: els lligams amb el país d'origen. Malgrat la distància i les dificultats, els lligams amb l'Equador no han estat mai interromputs. Gràcies especialment als locutoris es mantenen i es forgen els contactes. Els locutoris formen part dels comerços que es consideren d'alguna manera com a comerços ètnics, ja que en general són administrats per immigrants, alguns dels quals equatorians, i són centres en què combinen cabines telefòniques i locutoris amb accés a Internet, repartits per tota la

ciutat però concentrats sobretot en els barris amb més presència d'immigrants o en les zones de més feble rendibilitat econòmica.

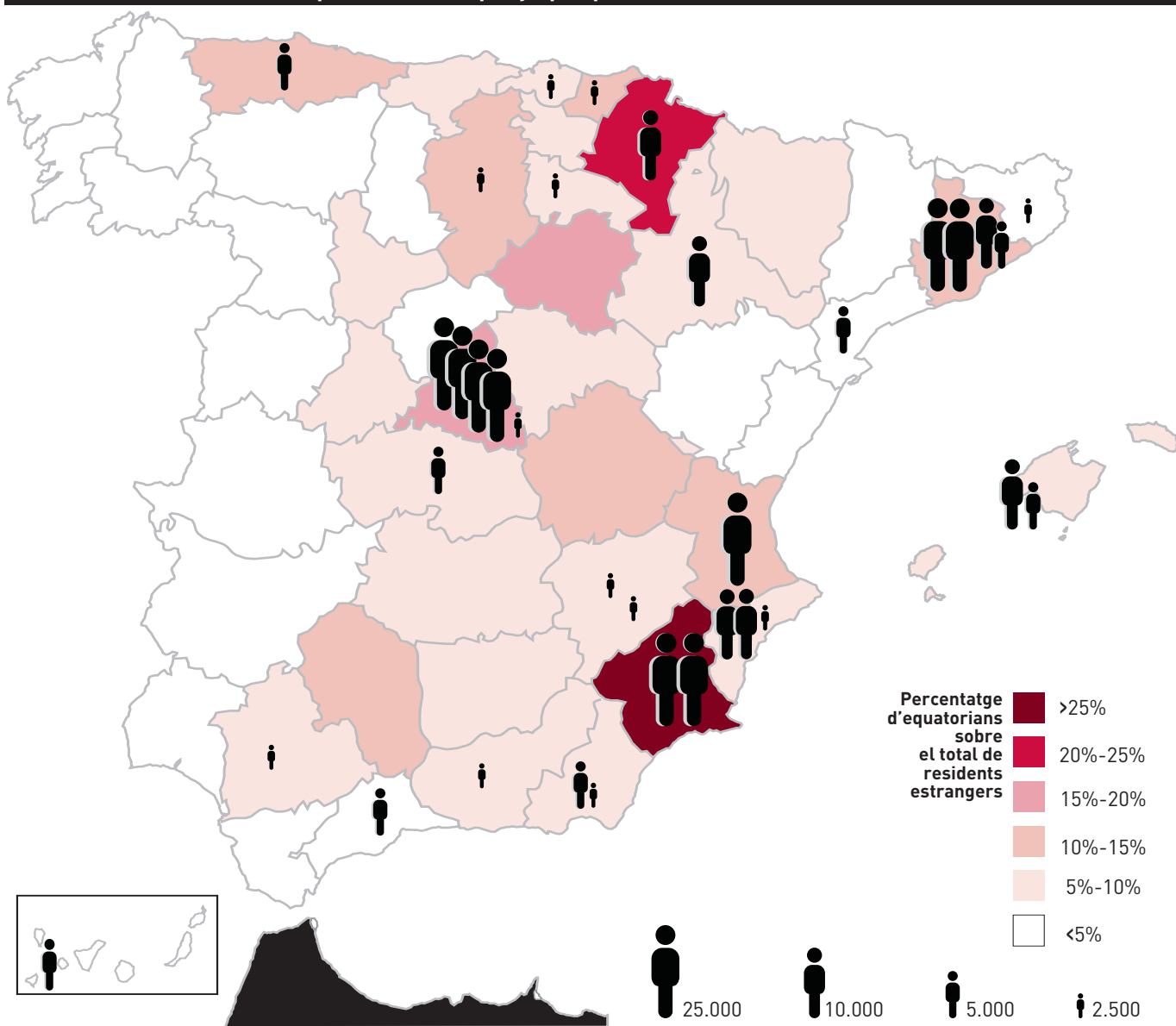
És també en aquests espais públics on s'instal·len botigues d'alimentació especialitzades (*bodegas*) que tenen igualment un paper integrador. Els equatorians hi compren habitualment aliments del seu país, i d'aquesta manera contribueixen a mantenir una relació cultural, però també emocional, amb el seu lloc d'origen. Això no obstant, amb el pas del temps, l'obertura de comerços de tipus ètnic per part dels equatorians i dels *latinos* ha acabat agafant volada a Catalunya i a d'altres regions.

La presència d'aquests petits comerços constitueix una incorporació al mercat local. La seva creació i implantació generen una nova classe social; l'aparició d'aquests *nous* propietaris i gerents representa una nova distinció social al si del col·lectiu equatorià. Ja no són obreres o empleades domèstiques, sinó que han pujat, en certa manera, un graó més en l'escala i en la representació social. En aquesta perspectiva s'inscriu principalment l'autonomia, però també la creació de llocs de treball: la totalitat dels comerços els amos dels quals són equatorians contracten exclusivament empleats equatorians. Aquesta dimensió constitueix un indicador de l'establiment de llarga durada en la societat receptora.

Després hi ha les *canchas*, zones indefinides, generalment situades a la perifèria de les ciutats, on els immigrants equatorians es troben durant els moments de descans i d'oci, principalment els caps de setmana, cosa que afavoreix l'enfortiment dels lligams socials. Queirolo Palmas assenyala que els equatorians agafen com a referència els espais urbans del seu lloc d'origen (Queirolo, 2004). Si bé consideren les seves ciutats velles i desproveïdes de modernitat, se senten malgrat tot afectivament vinculats als espais verds, no-reglamentats, que utilitzen en activitats lúdiques com el *boley*¹ o com a mercats d'alimentació. Reprodueixen, doncs, a Barcelona o a d'altres ciutats espanyoles, una pràctica heretada dels seus llocs d'origen. Giménez Royo fa notar que "la immigració és també una experiència comunitària intensa (...) en viure en un lloc diferent, les relacions amb els compatriotes s'intensifiquen perquè tenen les mateixes inquietuds i les mateixes necessitats, i perquè allà les barreres socials desapareixen" (Giménez, 2003).

Les associacions d'interès. Si bé existeixen des de ja fa uns quants anys, les associacions d'equatorians han arrelat una mica per tot arreu en el panorama de les ciutats espanyoles, sobretot en les zones i barris on la presència d'aquests és important. Mitjançant les activitats que porten a terme, aquestes associacions contribueixen àmpliament a mantenir i a estrènyer els lligams. Igualment, les representacions consulars han aconseguit multiplicar en pocs anys la seva presència. Aquest concepte de proximitat els ha permès estar més a prop de les persones sota la seva jurisdicció i desenvolupar millor les seves activitats. És a Catalunya i a Barcelona, però també a Madrid, a València i a Múrcia on el seu nombre més ha augmentat.

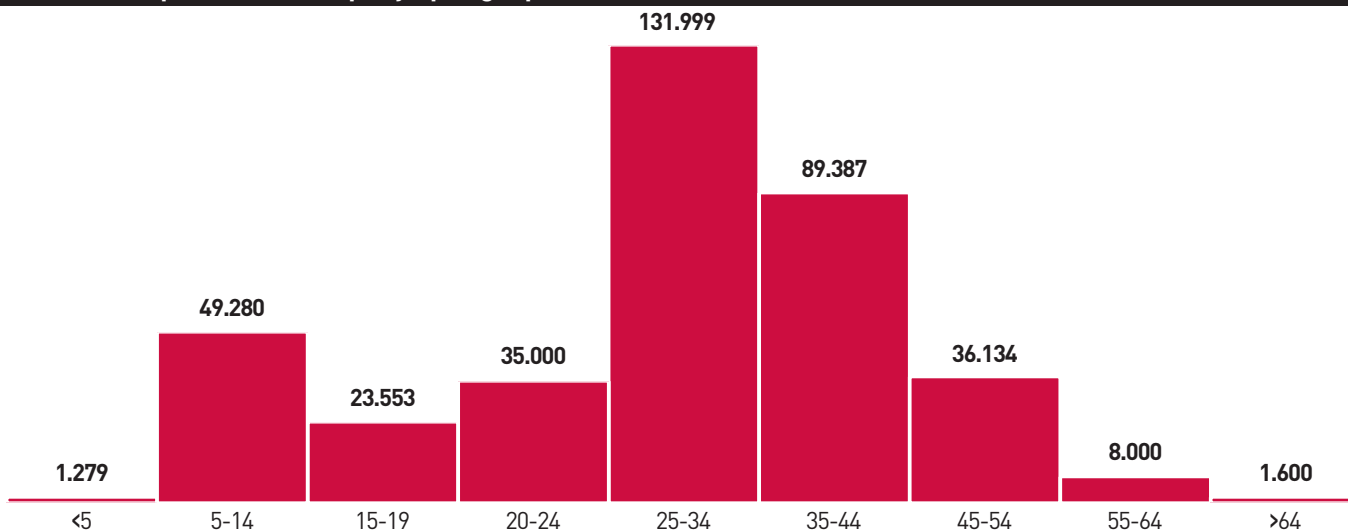
Distribució dels residents equatorians a Espanya per províncies (2007)

Dades actualitzades a 30.09.07

Elaboració pròpia. Font: Ministeri de Treball i Afers Socials d'Espanya. Secretaria d'Estat d'Immigració i Emigració

Residents equatorians a Espanya per grups d'edat (2006)

Elaboració pròpia. Font: Ministeri de Treball i Afers Socials d'Espanya. Secretaria d'Estat d'Immigració i Emigració

Catalunya: una terra d'immigració. A Catalunya, com a moltes altres regions, els immigrants equatorians han passat de la invisibilitat a la visibilitat social. El primer criteri d'aquest pas és l'obtenció de documents administratius en regla, el que comunament es coneix com "tenir papers". Això permet a l'equatorià una millor mobilitat social sense grans obligacions. De tota manera, aquesta regularització no els permet en cap moment l'adquisició d'altres drets, com el de ciutadania. El segon criteri és la possessió d'un contracte de treball amb el projecte d'instal·lació definitiva a llarg termini. Des del punt de vista de la societat d'acollida, aquestes dues claus representen la culminació del procés d'integració. Posteriorment, la visibilitat dels immigrants és totalment reconeguda en el moment en què inverteixen els diners que han guanyat localment amb vista al seu establiment definitiu.

Conclusions

Amb la presentació de determinats aspectes relatius als equatorians i a les equatorianes immigrants, es pot demostrar que aquests prenen forma al voltant de dos eixos. D'una banda, en el pla professional, hi ha una connivència entre els dirigents d'empresa i els treballadors immigrants equatorians, que podríem qualificar de pacte mutu i que s'inscriu en una lògica de funcionament que no és necessàriament conforme al sistema de gestió econòmica legal. Aquesta situació resulta principalment de la necessitat creixent dels empresaris d'atraure mà d'obra estrangera "a bon preu" cap a les regions econòmicament fortes o que estan en plena expansió. Per tant, l'estatus de precarització professional programat per als immigrants es projecta sobre el segon eix, el de l'entorn social, que es pot qualificar com el de l'exclusió. Com s'ha pogut constatar mitjançant diversos testimonis, si més no durant els primers temps de la seva residència, els immigrants són socialment desvalorats. D'altra banda, quan arriben, els seus compatriotes se'n fan generalment càrrec (dinàmica intragrupal). La seva adaptació es desenvolupa posteriorment mitjançant els codis socials del nou entorn, la qual cosa implica una mena de vaivé entre els dos espais, el de la xarxa d'equatorians i el dels autòctons. Aquests immigrants transformen aleshores a poc a poc aquesta exclusió en una forma de cohabitació social. Si bé aquests darrers anys hem assistit a una clara millora, no podem parlar encara d'integració definitiva, ja que la situació actual continua sent la de la cohabitació social i espacial; dit d'una altra manera, es dona una interacció limitada entre els grups de població.

Hi ha un altre factor important que també intervé en aquest lent procés, el del prejudici existent al si de l'imaginari col·lectiu. Segons Hannah Arendt: "En els països industrials, la definició de l'aparença, és a dir, d'allò que és vist i entès pels altres igual que per nosaltres mateixos constitueix la realitat" (Arendt, 1983: 89). Les allaus d'informacions i d'imatges que els mitjans de comunicació difonen sobre els immigrants són sovint discriminatòries i estigmatitzants. L'immigrant equatorià es presenta com un subjecte problemàtic. Apareix sobretot a les cròniques

de successos (assassinats, violència, situacions de marginació, etc.). En definitiva, els equatorians, igual que els altres col·lectius d'immigrants, es veuen confrontats amb les seves imatges estereotipades que els remet en l'espai públic que és el seu. La noció d'integració en el seu conjunt continua, doncs, essent un procés de llarga durada, i per això és difícil percebre a partir de quin moment es produeix la integració. Quan es considera que hi ha integració recíproca entre una població autòctona i un col·lectiu d'immigrants, com els equatorians, en la societat receptora? S'activa aquest procés amb el temps i amb la successió de les generacions? ●

Nota

1. El *boley* és una variant del voleibol clàssic, que es juga amb tres jugadors per equip.

Referències bibliogràfiques

- ARENDR**, Hannah. *La condition de l'homme moderne*. París: Calman-Lévy, 1983.
- ARNOLD**, Fred i **PIAMPITI**, Suwanlee. «Female Migration in Thailand». A: Fawcett, Khoo i Smith ed., *Women in the cities of Asia. Migration and urban adaptation*. Boulder: Westview Press, 1984.
- GIMÉNEZ ROMERO**, Carlos. *Qué es la inmigración*. Barcelona: Integral-RBA Libros, 2003.
- MONTES DEL CASTILLO**, Ángel. "Inmigración y cultura. Quechua de Cañar [Ecuador] en el Campo de Totana [Murcia]". *Sociedad y Utopía* 16: 281-290 (2000).
- QUEIROLO PALMAS**, Luca. *Fra cittadinanza, discriminazione e integrazione subalterna. Giovani e latinos a Genova*, Centro Studi MEDI, Università di Genova, 2004.
- STROSCIO**, Renzo. *Trajectoires migratoires d'Equatoriennes et d'Equatoriens dans la région de Murcie en Espagne*. Mémoire de diplôme de recherche en études du développement, n°149. Institut Universitaire d'Etudes du Développement (IUED), Ginebra, 2007.
- TORTOSA**, José María. "L'Equateur en éruption". *Le Monde Diplomatique* (mars, 2000).

dCIDOB 103.

L'Equador, de la inestabilitat crònica a la confiança?

Selecció de documents.

Selección de documentos

ACOSTA, Alberto. "Ecos de una relación incestuosa: migración y deuda externa en Ecuador". *Economía exterior*. No. 35 (2005-2006), p. 101-110. • [Sig.: 59746-Eco.Ex. 35/05-06]

ANDOLINA, Robert. "The sovereign and its shadow: constituent assembly and indigenous movement in Ecuador". *Journal of Latin American studies*. Vol. 35, no. 4 (November 2003), p. 721-750. • [Sig.: 50697-JLAS 4/03]

BOISSON, Stéphane. "Équateur: la question indigène et ses dimensions économiques". *Informations et commentaries*. No. 138 (janvier-mars 2007), p. 40-51. • [Sig.: 59569-I.E.-CJN 138/06]

BRETÓN, Víctor (ed.) [et al.]. *Ciudadanía y exclusión: Ecuador y España frente al espejo*. Madrid: Los Libros de la Catarata, 2007. 303 p. • [Sig.: 58973-L]

BRETÓN SOLO DE ZALDÍVAR, Víctor. "Cooperación al desarrollo, capital social y neo-indigenismo en los Andes ecuatorianos". *Revista europea de estudios latinoamericanos y del Caribe*. No. 73 (octubre 2002), p. 43-63. • [Sig.: 47460-B.L.C. 73/02]

BRETÓN SOLO DE ZALDÍVAR, Víctor. "Los paradigmas de la 'nueva' ruralidad a debate: el proyecto de desarrollo de los pueblos indígenas y negros del Ecuador". *Revista europea de estudios latinoamericanos y del Caribe*. No. 78 (abril 2005), p. 7-30. • [Sig.: 53715-B.L.C. 78/05]

CAMPO GARCÍA, Esther del. "Gobernabilidad y descentralización político-administrativa en los países andinos: el caso de Bolivia, Ecuador y Perú en los años noventa". *Documentos CIDOB. América Latina*. No. 11 (abril 2006), 43 p. • [Sig.: 56459-CIDOB-DCAL 11/05]

CONAGHAN, Catherine M. "Ecuador's gamble: can Correa govern?" *Current history*. Vol. 106, no. 697 (February 2007), p. 77-82. • [Sig.: 60585-Cur.Hi. 697/07]

CORNEJO MENACHO, Diego. "Ecuador: conjunción de crisis". *Nueva sociedad*. No. 158 (noviembre-diciembre 1998), p. 21-27. • [Sig.: 35856-Nu.S. 158/98]

ENDARA OSEJO, Ximena; **CARVAJAL**, Fernando. "Crisis en Ecuador: tercer presidente derrocado en una década". *Papeles de cuestiones internacionales*. No. 90 (verano 2005), p. 97-105. • [Sig.: 54779-P.90/05]

FONTAINE, Guillaume; **NARVÁEZ**, Iván. "Problèmes de la gouvernance énergétique en Équateur". *Problèmes d'Amérique Latine*. No. 57-58 (été-automne 2005), p. 177-197. • [Sig.: 56347-P.A.L. 57-58/05]

FREIDENBERG, Flavia; **ALCÁNTARA SÁEZ**, Manuel. *Los dueños del poder: los partidos políticos en Ecuador (1978-2000)*. Quito: FLACSO, 2001. 294 p. • [Sig.: 58166-L]

GALLEGOS, Franklin R. "Équateur: la crise de l'État et du modèle néolibéral de développement". *Problèmes d'Amérique Latine*. No. 36 (janvier-mars 2000), p. 77-88. • [Sig.: 40728-P.A.L. 36/00]

GARÍ, Josep A. "La ecología política de la biodiversidad". *Ecología política*. No. 20 (2000), p. 15-24. • [Sig.: 42802-E.Pol. 20/00]

GASTAMBIDE, Axel. "Équateur: de la crise bancaire de 1998 a la crise politique de 2000". *Problèmes d'Amérique Latine*. No. 36 (2000), p. 61-76. • [Sig.: 40727-P.A.L. 36/00]

HEY, Jeanne A. K. "Ecuadoran foreign policy since 1979: ideological cycles or a trend towards neoliberalism?" *Journal of Interamerican studies and world affairs*. Vol. 37, no. 4 (Winter 1995), p. 57-88. • [Sig.: 18825-UM-JISWA 4/95]

HEY, Jeanne A. K. "Foreign policy options under dependence: a theoretical evaluation with evidence from Ecuador". *Journal of Latin American studies*. Vol. 25, no. 3 (October 1993), p. 543-574. • [Sig.: 10376-JLAS 3/93]

JOKISCH, Brad; **PRIBILSKY**, Jason. "The panic to leave: economic crisis and the 'new emigration' from Ecuador". *International migration*. Vol. 40, no. 4 (2002), p. 75-101. • [Sig.: 47971-IOM-IM 4/02]

KOROVKIN, Tanya. "Creating a social wasteland? Non-traditional agricultural exports and rural poverty in Ecuador". *Revista europea de estudios latinoamericanos y del Caribe*. No. 79 (octubre 2005), p. 47-67. • [Sig.: 55615-B.L.C. 79/05]

LARREA, Carlos; **NORTH**, Liisa L. "Ecuador: adjustment policy impacts on truncated development and democratisation". *Third World quarterly*. Vol. 18, no. 5 (December 1997), p. 913-934. • [Sig.: 30768-T.W.Q. 5/97]

LARREA MALDONADO, Carlos. *Pobreza, dolarización y crisis en el Ecuador*. Quito: Abya-Yala: ILDIS-FES: IEE: FLACSO, 2004. 88 p. • [Sig.: 57749-L]

MARTÍ i **PUIG**, Salvador (ed.); **SANAHUJA**, Josep Ma. (ed.). *Etnicidad, autonomía y gobernabilidad en América Latina*. Salamanca: Ediciones Universidad de Salamanca, 2004. 398 p. • [Sig.: 52747-L]

MCCONNELL Shelley A. "Ecuador's centrifugal politics". *Current history*. Vol. 100, no. 643 (February 2001), p. 73-79. • [Sig.: 43770-Cur.Hi. 643/01]

MONCADA, Martha; **CUÉLLAR**, Juan Carlos. *El peso de la deuda externa ecuatoriana y el impacto de las alternativas de conversión para el desarrollo*. Quito: Abya-Yala, 2004. 100 p. • [Sig.: 57959-L]

MONTES DE OCA BARRERA, Laura Beatriz. "Percepción social de las reformas constitucionales sobre los derechos de los pueblos indígenas: México y Ecuador". *Perfiles latinoamericanos*, No. 27 (enero-junio 2006), p. 40-51. • [Sig.: 57624-FLACSO-PL 27/06]

PARELLA, Sònia; **CAVALCANTI**, Leonardo. "Una aproximación cualitativa a las remesas de los inmigrantes peruanos y ecuatorianos en España y a su impacto en los hogares transnacionales". En: *Revista española de investigaciones sociológicas*, no. 116 (octubre-diciembre 2006), p. 241-257. • [Sig.: 59332-L]

PEDONE, Claudia. *De l'Equador a Catalunya: el paper de la família i les xarxes migratòries*. Barcelona: Editorial Mediterrània, 2006. 282 p. • [Sig.: 57601-L]

PONCE LEIVA, Javier (ed.). *Emigración y política exterior en Ecuador*. Quito: Abya-Yala: FLACSO, 2005. 255 p. • [Sig.: 58853-L]

PONCE LEIVA, Javier (ed.). *Las relaciones Ecuador-Estados Unidos en 25 años de democracia (1979-2004)*. Quito: Abya-Yala: FLACSO, 2005. 307 p. • [Sig.: 57751-L]

RAMÓN VALAREZO, Galo; **TORRES DÁVILA**, Víctor Hugo. *Frontera norte ecuatoriana: desafío de gobernabilidad*. Quito: Abya-Yala: COMUNIDEC, 2004. 125 p. • [Sig.: 58165-L]

RIVADENEIRA JÁTIVA, Hernán (ed.). *Las propuestas de gobierno de la izquierda ecuatoriana y latinoamericana*. Quito: Abya-Yala, 2001. 259 p. • [Sig.: 56823-L]

SELIGSON, Mitchell A. *Auditoría de la democracia: Ecuador 2004*. Quito: CEDA-TOS, 2004. 207 p. • [Sig.: 57762-L]

SHIFTER, Michael. "Malestar en los Andes". *Foreign affairs en español*. Vol. 4, no. 4 (octubre-diciembre 2004), p. 79-88. • [Sig.: 53127-FAE 4/04]

VEDERSOTO, Luis. *Instituciones y gobernabilidad en el Ecuador: a un cuarto de siglo de democracia*. Quito: Abya-Yala, 2005. 180 p. • [Sig.: 57750-L]

ZAMOSC, Leon. "Agrarian protest and the Indian movement in the Ecuadorian highlands". *Latin American research review*. Vol. 29, no. 3 (1994), p. 37-68. • [Sig.: 14752-UNM-LARR 3/94]

ZÚÑIGA, Nieves. "Ecuador en crisis". *Papeles de cuestiones internacionales*. No. 70 (primavera 2000), p. 63-71. • [Sig.: 43059-P. 70/00]

ZÚÑIGA, Nieves. "Bolivia, Ecuador y Perú: emergencia social e inestabilidad". *Anuario CIP*. (2005), p. 277-293. • [Sig.: 54809-ZCIP-A 2005]